

PRIMJENA RODNO OSJETLJIVIH PRISTUPA U BORBI PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

TEMATSKI IZVJEŠTAJ BR. 10

ISBN: 978-3-903128-68-2

Izdavač: Ured specijalnog predstavnika i koordinatora OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima

Wallnerstr. 6, 1010 Beč, Austrija
Tel.: + 43 1 51436 6664
Faks: + 43 1 51436 6299
email: info-cthb@osce.org

© 2021 OSCE/Ured specijalnog predstavnika i koordinatora OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima

Autorska prava: Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti i umnožavati za obrazovne i druge nekomercijalne potrebe, pod uslovom da se pri svakom umnožavanju navede OSCE/Ured specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima kao izvor.

Dizajn: Tina Feiertag, Vienna
Illustrations: shutterstock

Citirati na sljedeći način: Ured specijalnog predstavnika i koordinatora OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima, *Primjena rodno osjetljivih pristupa u borbi protiv trgovine ljudima* (Beč, 2021.)

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) je panevropska organizacija za sigurnost sa 57 država članica na geografskom području koje se prostire od Vankuvera do Vladivostoka. U svojstvu organizacije regionalnog karaktera u skladu sa Poglavljem VIII Povelje Ujedinjenih nacija, OSCE je jedan od primarnih instrumenata za rano upozoravanje, sprečavanje sukoba, upravljanje krizama i postkonfliktnu rehabilitaciju u svom području. Njegov pristup sigurnosti je jedinstven u tome što je i sveobuhvatan i kooperativan: sveobuhvatan po tome što se bavi trima dimenzijama sigurnosti - ljudskom, vojno-političkom i ekonomskom/ekološkom. Prema tome, bavi se širokim spektrom sigurnosnih pitanja, uključujući ljudska prava, kontrolu naoružanja, mjere izgradnje povjerenja i sigurnosti, nacionalne manjine, demokratizaciju, strategije rada policije, borbu protiv terorizma i ekonomske i ekološke aktivnosti.

DRŽAVE ČLANICE: Albanija | Andora | Armenija | Austrija | Azerbejdžan | Bjelorusija | Belgija | Bosna i Hercegovina | Bugarska | Kanada | Hrvatska | Kipar | Češka Republika | Danska | Estonija | Finska | Francuska | Gruzija | Njemačka | Grčka | Sveta Stolica | Mađarska | Island | Irska | Italija | Kazahstan | Kirgistan | Latvija | Lihtenštajn | Litvanija | Luksemburg | Malta | Moldavija | Monako | Mongolija | Crna Gora | Nizozemska | Sjeverna Makedonija | Norveška | Poljska | Portugal | Rumunija | Ruska Federacija | San Marino | Srbija | Slovačka | Slovenija | Španija | Švedska | Švicarska | Tadžikistan | Turska | Turkmenistan | Ukrajina | Ujedinjeno Kraljevstvo | Sjedinjene Američke Države | Uzbekistan

AZIJSKI PARTNERI ZA SARADNJU: Afganistan | Australija | Japan | Republika Koreja | Tajland
MEDITERANSKI PARTNERI ZA SARADNJU: Alžir | Egipat | Izrael | Jordan | Maroko | Tunis

Ured specijalnog predstavnika i koordinatora OSCE-a za borbu
protiv trgovine ljudima

PRIMJENA RODNO OSJETLJIVIH PRISTUPA U BORBI PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

Napomena o odricanju odgovornosti

Materijali u ovoj publikaciji su namijenjeni samo za potrebe općeg informiranja i predstavljeni su u prikazanom stanju, bez garancija bilo koje vrste, uključujući i prikladnost za bilo koju namjenu. OSCE naročito ne daje nikakve garancije u pogledu tačnosti ili potpunosti informacija sadržanih u ovoj publikaciji. Stavovi, nalazi, tumačenja i zaključci izraženi u ovoj publikaciji pripadaju autoru ili autorima i ne predstavljaju nužno zvanični stav OSCE-a, Misija i/ili njegovih država članica. U mjeri u kojoj to dozvoljava zakon, OSCE ne prihvata nikakvu odgovornost za bilo kakve nastale ili pretrpljene gubitke, štete, odgovornosti ili troškove, koji mogu da nastanu kao rezultat korištenja informacija sadržanih u ovoj publikaciji ili u vezi s tim. Ova publikacija se ne bavi pitanjima zakonske ili druge odgovornosti za djela ili propuste bilo koje osobe. Korištenje određenih naziva zemalja ili teritorija ni na koji način ne podrazumijeva stav izdavača, OSCE-a, u pogledu pravnog statusa takvih zemalja ili teritorija, njihovih organa vlasti i institucija ili označavanja njihovih granica.

Zahvalnice

Ovaj izvještaj je pripremio Ured specijalnog predstavnika i koordinatora OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima (OSR/CTHB), pod vodstvom Anne-Lise Robin, programske službenice, a podršku su pružili Maaïke van Andrichem, Tarana Baghirova, Jerome Elam, Tatiana Kotlyarenko, Oleksandr Kyrylenko, Ignas Rekasius i Tetiana Rudenko. Izvještaj se zasniva na nalazima studije koju su provele međunarodne ekspertice Marija Andjelković, Angela Henderson i Polina Smiragina-Ingelstrom. Publikaciju je lektorirala Cynthia Peck-Kubaczek.

OSR/THB se zahvaljuje svim preživjelim, praktičarima, predstavnicima i drugima na pružanju uvida koji su omogućili pisanje ovog izvještaja. Ured se zahvaljuje i kolegama koji su doprinijeli svojom ekspertizom i dali vrijedne doprinose ovom izvještaju.

Više informacija se može pronaći na našoj web stranici <https://www.osce.org/cthb> pod 'Gender' rubrikom.

Sadržaj

	Predgovor	6
	Informativni sažetak	8
	Skraćenice	10
	Terminologija	11
1	Uvod	12
	Historijska pozadina	13
	Međunarodni pravni zahtjevi u primjeni rodno osjetljivih pristupa	14
	Obaveze OSCE-a u odnosu na usvajanje rodno osjetljivih pristupa	15
2	Pregled Dokumenta	18
	Svrha	19
	Postojeća literatura	19
	Metodologija studije	20
	Struktura dokumenta	21
3	Sprečavanje trgovine ljudima	22
	Faktori ranjivosti vezani za rod	23
	Manifestacije rodnih predrasuda u radu na prevenciji	27
	Rodno osjetljive strategije prevencije	29
4	Zaštita žrtava trgovine ljudima	32
	Rodne odrednice (pogrešne) identifikacije	33
	Rodne odrednice potreba žrtava	35
	Uloga roda u pružanju usluga	38
	Zaštita svih žrtava seksualnog iskorištavanja	38
5	Procesuiranje trgovine ljudima	40
	Rod i odnos između žrtve i trgovca ljudima	41
	Rod i odnos između žrtve i krivičnog pravosuđa	45
	Rodno osjetljivi pristupi u sistemu krivičnog pravosuđa	47
6	Zaključci i preporuke	50
	Reference	54

Predgovor

Odnos između trgovine ljudima (THB) i roda je suštinski i složen. Posvećivanje odgovarajuće pažnje rodnoj dinamici krivičnog djela trgovine ljudima i odgovora na njega može iznjedrati učinkovitije ishode. S druge strane, nerazumijevanje odnosa između trgovine ljudima i roda dovodi do neadekvatnih odgovora koji pojačavaju stereotipe i stvaraju prepreke u pružanju zaštite i pomoći svim žrtvama. Iz tog razloga, prema Palermskom protokolu i drugim međunarodnim instrumentima, države su dužne usvojiti i primijeniti rodno osjetljive pristupe u borbi protiv trgovine ljudima. Međutim, postoji niz prepreka koje ometaju primjenu takvih pristupa. Najistaknutija prepreka je u tome što nijedan od pravnih ili političkih instrumenata za borbu protiv trgovine ljudima ne nudi jasne smjernice o tome kako treba shvatiti rod u primjeni rodno osjetljivog pristupa. Ne nude ni objašnjenje o tome šta takav pristup tačno podrazumijeva. Izostanak sveobuhvatnog fokusa na čitav spektar aspekata povezanih s rodom također je ograničio razumijevanje o tome ko su potencijalne žrtve ili koje su njihove ranjivosti i potrebe. Ovo je ometalo razvoj prilagođenih sistema pomoći i zaštite, kao i mehanizama prevencije ili strategija za krivično gonjenje.

Cilj ove publikacije je osigurati da se ne ostavi nijedna žrtva, bez obzira na rod ili oblik iskorištavanja koji je preživjela. Istražujući različite aspekte rodno osjetljivih pristupa koji su sadržani u odlukama Ministarskog vijeća OSCE-a, proširen je uobičajeni fokus na zaštitu žena i djevojčica u domeni seksualnog iskorištavanja. Nadamo se da će ova publikacija povećati razumijevanje rodno osjetljivih pristupa u borbi protiv trgovine ljudima kako s obzirom na prirodu krivičnog djela, tako i odgovore na njega, izgrađujući svijest o tome da su ovakvi pristupi neophodni u svim koracima suzbijanja trgovine ljudima, od pružanja pomoći i zaštite, do rješavanja temeljnih uzroka i dijeljenja pravde kroz krivični postupak.

Primjena rodno osjetljivih pristupa može doprinijeti postizanju rodne ravnopravnosti i osnaživanju svih žena i djevojaka, kao i okončanju zlostavljanja, iskorištavanja, trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ljudima. Nadam se da će analiza i preporuke date u ovom dokumentu poslužiti kao alat zasnovan na dokazima za zemlje članice OSCE-a i globalnu zajednicu za borbu protiv trgovine ljudima, podržavajući ih u razvoju cjelovitijih, prilagođenijih i rodno odgovornijih strategija za prevenciju, zaštitu i krivično gonjenje. Na taj način će biti sposobniji za rješavanje pitanja rodno specifičnih ranjivosti i potreba žrtava trgovine ljudima i svjesniji krivičnih djela koja često ostaju neprimijećena.

Valiant Richey

specijalni predstavnik i koordinator OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima

Moja slika...

Dajte glas riječima koje se ne mogu izgovoriti.

Izgovarajte riječi u ime glasova koji se ne mogu čuti.

Pogledajte im oči i recite šta vidite.

Pogledajte im oči, gledate u mene.

Tamo, u kavezu, zarobljen negdje.

Bez izlaza i posramljen.

Kamera snima, niko ne trepće.

Snimljene slike, vidiš li da plačem?

Meni je sedam godina, jedno sam od troje djece tu.

I odrasli su s nama, a mi bez nade.

Pogledajte me u oči i recite šta vidite.

Pogledajte me u oči i moju nutrinu.

Tu sam ja za njih predmet, ništa više.

Iskorišten, udaran i povrijeđen, šta će sada biti, šta me još čeka?

A ONDA...

Previše godina zarobljen tamo.

Ali ja više nisam tamo i imam lice.

Imam srce i dušu i sada imam šta raditi.

Danas imam svrhu, da vam se obratim.

Pogledajte me u oči, šta vidite?

Moju obnovljenu sliku, pravog mene.

Obnovljeni glas koji treba da se čuje.

Gledajte me u oči, želim da vidite.

Ne slomljeno dijete, nego muškarca koji je SLOBODAN.

Sean Wheeler, preživjeli, autor i govornik

Informativni sažetak

Ratificiranjem međunarodnih instrumenata u vezi sa borbom protiv trgovine ljudima (THB) i usvajanjem obaveza OSCE-a u tom smislu, svih 57 država članica OSCE-a obavezalo se na primjenu rodno osjetljivih pristupa u borbi protiv trgovine ljudima. Iako ovi instrumenti uzimaju u obzir činjenicu da trgovina ljudima pogađa žene, muškarce, djevojčice i dječake, ni u jednom od pravnih instrumenata ili politika za borbu protiv trgovine ljudima nema jasnih smjernica o tome šta rodno osjetljiv pristup uključuje. Uz to, aktualni pristupi su iscjepkani jer ne obuhvataju sve aspekte krivičnog djela trgovine ljudima, kao ni odgovore u vezi s rodom.

Ovaj Dokument se zasniva na nalazima istraživačkog projekta koji je primjenjivao višestruke metode (u daljem tekstu: Studija), uključujući ankete, stručne intervjue i sastanke ekspertnih grupa sa učesnicima iz više od polovine država članica OSCE-a (36). Okupljajući glasove preživjelih, stručnjaka za borbu protiv trgovine ljudima, pružatelja usluga i agencija za provođenje zakona, ovaj dokument pruža širok prikaz rodni aspekata trgovine ljudima. Također nudi osnovu za diskusiju o mogućim načinima primjene rodno osjetljivih pristupa. Dopunom podataka iz Studije, desk istraživanjem i analizom postojeće literature na temu trgovine ljudima i roda pokazalo se da se iza pojma „rodno osjetljivi pristupi“ krije niz elemenata povezanih s krivičnim djelom trgovine ljudima i odgovorima na njega koji su još uvijek prikriveni iza rodni stereotipa.

Dakle, u ovom dokumentu se razmatra niz rodni aspekata koji se često zanemaruju u važećim strategijama za prevenciju, zaštitu i procesuiranje. Uzimajući u obzir obećavajuće prakse i problematična područja koja su identificirana tokom Studije, preporučuju se sljedeći koraci kako bi se osiguralo da politike i programi koji se provode kao odgovor na trgovinu ljudima budu istinski djelotvorni:

Politička volja i zagovaranje

Da bi se podržala identifikacija i muških i ženskih žrtava u sektorima trgovine ljudima koji se ne uklapaju u ustaljene predodžbe¹, kao i da bi se odgovorilo na njihove specifične potrebe i ranjivosti, hitno je potrebno da se osigura politička volja i pruži podrška svim grupama žrtava kroz tri stuba prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja. Također je važno ulagati u podršku rodnoj ravnopravnosti radi rješavanja osnovni uzroka trgovine ljudima, poput rodne diskriminacije, rodno zasnovanog nasilja i drugih faktora rizika povezanih s rodom.

Prikupljanje podataka i istraživanje

Nedostatak podataka o ulozi roda u različitim oblicima trgovine ljudima utiče na sposobnost kreatora politika da izrade odgovarajuće strategije za prevenciju, zaštitu i krivično gonjenje. Stoga je važno uspostaviti proaktivne mehanizme za prikupljanje podataka razvrstanih po spolu, posebno u pogledu nedovoljno istraženih oblika trgovine ljudima. Kontinuirano istraživanje o rodni aspektima trgovine ljudima također može odigrati ključnu ulogu u pružanju podrške razvoju odgovarajućih strategija prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja koje odgovaraju stvarni iskustvima žrtava trgovine ljudima i njihovim potrebama.

Izgradnja kapaciteta

Određeni profili žrtava i oblici trgovine ljudima manje su vidljivi zbog rodni predrasuda i stereotipa. Nedostatak znanja i metoda za bavljenje ovim pitanjem ometa odgovarajuću prevenciju i rad na otkrivanju. Stoga je od ključnog značaja da se poveća nivo znanja aktera u borbi protiv trgovine ljudima kako bi se unaprijedila njihova sposobnost da identificiraju profile *neidealni žrtava*² i adekvatno odgovore na potrebe svih žrtava, bilo muških ili ženskih, u skladu sa obavezama i opredjeljenjima države u odnosu na rod.

Sveobuhvatan intersekcionalni i nediskriminatorni pristup

Sam rod ne određuje da li je neka osoba pod rizikom od trgovine ljudima. Stoga je važno razmotriti druge faktore koji se međusobno ukrštaju, poput starosti, invaliditeta, bolesti, zloupotrebe supstanci, beskućništva, etničke ili rasne pripadnosti i seksualne orijentacije. Također je važno pozabaviti se rizikom od dvostruke viktimizacije koja se javlja zbog okrivljavanja žrtava i diskriminacije u pružanju pomoći i dijeljenju pravde. To se može postići borbom protiv stereotipa i osmišljavanjem programa pomoći zasnovanih na stvarnim potrebama žrtava, uzimajući u obzir više faktora koji utiču na dobrobit pojedinca.

Podizanje svijesti i edukacija

Stereotipno predstavljanje u kampanjama protiv trgovine ljudima može biti štetno, ne samo za identifikaciju svih žrtava, nego i za same žrtve. Stoga je bitno osmisliti kampanje koje ne forsiraju sliku o idealnoj žrtvi, nego uključuju aspekte roda koji se često ne uzimaju u obzir u podizanju svijesti. Također je važna edukacija o štetnim i pozitivnim maskulinitetima da bi se promoviralo angažiranje i pokrenulo pitanje stereotipa.

Organizacijske promjene u krivičnom pravosuđu

Na kraju, ali ne i najmanje važno, nedostatak odgovarajućih rodno osjetljivih pristupa u cijelom krivičnom postupku ima uticaja na postupanje sa žrtvama i ishod slučajeva krivičnog gonjenja. Potrebno je uložiti sve raspoložive napore na unapređenje obuke službenika koji rade u organima za provođenje zakona i pravosuđu o rodno osjetljivim pristupima usmjerenim na žrtve, kao i na promicanje zastupljenosti žena u krivičnim sistemima da bi se poboljšala interakcija i sa muškim i sa ženskim žrtvama.

Razvoj sveobuhvatnih rodno osjetljivih strategija prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja od najveće je važnosti kako bi se osiguralo da se ne izostavi nijedna žrtva, bez obzira na oblik iskorištavanja, te da nijedan oblik trgovine ljudima, bez obzira na broj i rod žrtava, ne ostane bez odgovora. Također je važno zapamtiti da takav holistički pristup ne uključuje natjecanje u vidljivosti između različitih grupa žrtava, nego predstavlja način da se osigura da sve žrtve dobiju odgovarajuću zaštitu i pravdu. U proteklih 15 godina, udio otkrivenih muških žrtava trgovine ljudima više se nego udvostručio. Oni sada čine 35% otkrivenih žrtava trgovine ljudima u svijetu.³ Međutim, povećano posvećivanje pažnje potrebama muškaraca i dječaka ili drugih osoba koje ne odgovaraju profilu idealne žrtve ne bi trebalo značiti i manje prostora za potrebe žena i djevojčica i rješavanje najčešće identificiranih oblika trgovine na terenu.

Slučajevi trgovine ljudima imaju različite rodne oznake, budući da se potrebe žrtava razlikuju ovisno o brojnim faktorima, uključujući njihov rod i oblik iskorištavanja kojem su bile izložene. Te potrebe prožimaju sva područja prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja. Da bi se razbio krug trgovine ljudima, moraju se osmisliti odgovarajući odgovori. Uvažavajući činjenicu da ne postoje samo finansijska i politička ograničenja, nego i složenosti u praktičnoj primjeni rodno osjetljivog pristupa, rodna se pitanja ne mogu odvojiti od odgovora na trgovinu ljudima i treba ih smisleno uključiti u sve aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima.

Skraćenice

CEDAW	Komitet za eliminaciju diskriminacije žena
CRC	(UN) Komitet za prava djeteta
CSCE	Konferencija za sigurnost i saradnju u Evropi
EIGE	Evropski institut za rodnu ravnopravnost
EU	Evropska unija
FRA	(Evropska unija) Agencija za osnovna prava
GRETA	(Vijeće Evrope) Grupe eksperata Vijeća Evrope za borbu protiv trgovine ljudima
ICAT	Međuagencijska grupa za koordinaciju borbe protiv trgovine ljudima
ILO	Međunarodna organizacija rada
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
ODIHR	(OSCE) Ured za demokratske institucije i ljudska prava
SAKI	Inicijativa za odbranu od seksualnog napada
OSR/CTHB	(OSCE) Ured specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima
THB	Trgovina ljudima
OCEEA	(OSCE) Ured koordinatora OSCE-ovih ekonomskih i okolišnih aktivnosti
OHCHR	(UN) Ured Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava
UNODC	Ured Ujedinjenih nacija za droge i kriminal

Terminologija

Trgovina ljudima

U ovoj studiji se koristi definicija pojma trgovine ljudima koja je sadržana u članu 3. stav (a) Protokola o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (u daljem tekstu: Palermo protokol)⁴:

Trgovina ljudima znači vrbovanje, prijevoz, prebacivanje, skrivanje ili primanje osoba uz prijetnju silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlasti ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, s ciljem iskorištavanja. Iskorištavanje minimalno obuhvata iskorištavanje drugih osoba za prostituciju ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, položaj ropске ovisnosti ili uklanjanje organa.

Žrtve i preživjele/i trgovine ljudima

U ovom dokumentu, pojmovi žrtva i preživjela/i odnose se na osobe koje su bile podvrgnute trgovini ljudima u skladu s njenom definicijom iz Palermo protokola. Iako se ova dva pojma koriste naizmjenično, mogu imati različite implikacije u različitim kontekstima. U nekim slučajevima, riječ žrtva se može koristiti za osobu koja još uvijek trpi iskorištavanje ili njegove posljedice, dok se izraz preživjela/i odnosi na osobu koja je izašla ili pobjegla iz situacije koja uključuje trgovinu ljudima.⁵ Pojam preživjela/i uglavnom koriste pružaoci usluga i same žrtve kako bi uvažile hrabrost, snagu, nezavisnost i samostalno djelovanje žrtava trgovine ljudima i istaknule sam čin prevazilaženja viktimizacije. S druge strane, u krivičnom postupku, pojam žrtva se koristi za

osobe koje su pretrpjele štetu kao rezultat krivičnog djela, bilo da su izašle iz situacije koja uključuje trgovinu ljudima ili ne. Kada su identificirane kao žrtve trgovine ljudima, osobe stiču individualna prava i stvarnu legitimaciju u sistemima krivičnog pravosuđa.

Idealna žrtva

Izraz *idealna žrtva* se koristi u ovom dokumentu za osobu izloženu trgovini ljudima kojoj se spremno pripisuje status žrtve zato što se naizgled pridržava određenih društveno konstruiranih kriterija. *Idealna žrtva* je konstrukt koji je uslovljen specifičnom kulturom u kojoj je ta žrtva identificirana. Često se smatra da je *idealna žrtva* ženskog roda, ranjiva i slaba, a *počinilac* krupan i loš muškarac. Ova definicija je izvedena iz teorije koju je Nils Christie predstavio 1986. godine, utvrđujući pet karakteristika *idealne* žrtve. Prva se odnosi na ranjivost i slabost žrtve; druga je uslovljena učešćem osobe u izvršavanju nekog respektabilnog zadatka; treća je mjesto koje mora biti takvo da se žrtva ne može okriviti zato što se tamo nalazila u vrijeme kada je krivično djelo počinjeno; četvrta se odnosi na to da je počinilac krupan i loš; i na kraju, peta se odnosi na nepostojanje povezanosti i bilo kakvog odnosa između žrtve i počinioца.⁶

Intersekcionalnost

Muškarci, žene, dječaci i djevojčice izloženi su različitim rizicima od trgovine ljudima ne samo zbog svog roda, nego i zato što je njihova ranjivost podložna ukrštajućim faktorima kao što su dob, nacionalnost, etnička pripadnost i društveno-ekonomski status. Rodne neravnopravnosti često su usložnjene diskriminacijom na osnovu rase i etničke pripadnosti, migrantskog statusa, nacionalnog ili društvenog porijekla, siromaštvom, slabim društvenim i ekonomskim strukturama, nedostatkom mogućnosti zapošljavanja i općenito nepostojanjem jednakih mogućnosti. Ove različite karakteristike međusobno se ukrštaju i stvaraju više oblika diskriminacije kojima se pojačava podložnost osobe trgovini ljudima.

Uvod

Razvoj rasprave o borbi protiv trgovine ljudima kroz historiju nudi zanimljive uvide u rodne aspekte trgovine ljudima. Razvoj međunarodnih konvencija protiv trgovine ljudima, koji se može pratiti od početka 20. stoljeća, pokazuje da se posebna pažnja posvećuje iskorištavanju žena i djevojčica. Rodno neutralni jezik kasnije je otvorio put priznavanju muškaraca i dječaka kao žrtava trgovine ljudima, čime je prvo zaštitno zakonodavstvo, osmišljeno za žene i djevojčice u segmentu prostitucije, dopunjeno sveobuhvatnijim pogledom na iskorištavanje.

Historijska pozadina

Najraniji međunarodni ugovori koji su usvojeni kao odgovor na trgovinu ljudima bili su Međunarodni sporazum o suzbijanju trgovine bijelim robljem iz 1904. godine i Međunarodna konvencija o suzbijanju trgovine bijelim robljem iz 1910. godine. Izraz „bijelo roblje“ upotrebljavao se za prisilnu prostituciju žena i djevojčica koje su prisiljavane, namamljene ili otete radi seksualnog iskorištavanja.⁷ Dječaci su uključeni 1921. godine eksplicitnim spominjanjem „djece oba spola“ kao žrtava trgovine u Međunarodnoj konvenciji Lige nacija za borbu protiv trgovine ženama i djecom.⁸

Rodno neutralan jezik je uveden s Konvencijom o suzbijanju trgovanja osobama i iskorištavanja prostitucije drugih iz 1949. godine⁹ gdje se za žrtvu koristi izraz „osoba“. Iako se u Konvenciji iz 1949. ne spominju muškarci u kontekstu prostitucije, izraz „osoba“ podrazumijeva da bi žrtva mogla biti žena ili muškarac, djevojčica ili dječak.

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) se 1979. godine bavila problemom trgovine ženama tako što je uključen poseban član kojim se države članice potiču da „poduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, kako bi suzbile sve oblike trgovine ženama i iskorištavanja prostitucije žena”.¹⁰

U Palermo protokolu je 2000. godine¹¹ utvrđena prva međunarodna definicija trgovine ljudima i uvedena je šira lista različitih oblika trgovine (vidi u gornjem tekstu, s. 11), gdje su žene i djeca istaknuti kao posebno ranjiva grupa. Međunarodni pravni odgovor na trgovinu ljudima fokusirao se na uvođenje snažnog krivičnog odgovora. Sa razvojem evropskih pravnih okvira kao što su Konvencija Vijeća Evrope o suzbijanju trgovine ljudima iz 2005.¹² i Direktiva 2011/36/EU iz 2011. godine,¹³ fokus je proširen kako bi obuhvatio pristup zasnovan na ljudskim pravima, a uvedene su i dodatne obavezne odredbe za podršku žrtvama. Istovremeno su muškarci u ovim instrumentima eksplicitnije priznati kao žrtve trgovine ljudima. Na primjer,

u Izvještaju s objašnjenjima uz Konvenciju Vijeća Evrope spominje se *muškarac*, a izraz *muškarci* pojavljuje se u preambuli Direktive EU 2011/36/EU.

Zanimljivo je da je u drugim pravnim instrumentima koji su razvijeni za rješavanje problema ropstva i prisilnog rada uglavnom korišten rodno neutralan jezik. Na primjer, Konvencija o suzbijanju trgovine robljem i ropstva iz 1926. godine, poznata kao Konvencija o ropstvu¹⁴ i Konvencija Međunarodne organizacije rada (ILO) o prisilnom radu iz 1930. godine¹⁵ koriste rodno neutralan izraz *osoba*. S druge strane, Dopunskom konvencijom o ukidanju ropstva, trgovine robljem i instituta i praksi sličnih ropstvu iz 1956. godine uvedene su specifične klauzule u kojima je naglašeno pitanje iskorištavanja žena.¹⁶ Između ostalih odredaba, u dokumentu se države potpisnice Konvencije pozivaju da poduzmu potrebne mjere za ukidanje i napuštanje „bilo kog instituta ili prakse gdje se: (i) žena bez prava na odbijanje obećava ili daje za brak uz isplatu naknade u novcu ili naturi njenim roditeljima, starateljima, porodici ili drugoj osobi ili grupi; ili (ii) ženin muž, njegova porodica ili njegov klan, ima pravo da je ustupi drugoj osobi u zamjenu za određenu vrijednost ili na drugi način; ili (iii) ženu nakon smrti njenog muža može naslijediti druga osoba.“ U novijem Protokolu Međunarodne organizacije rada o prisilnom radu iz 2014. godine uz Konvenciju o prisilnom radu iz 1930. godine naglašava se njena primjena „na sve ljude bez razlike“ i eksplicitno spominju „žene i muškarci, djevojčice i dječaci“ kao žrtve trgovine u svrhe prisilnog rada.¹⁷

Rani fokus na žene i djevojčice u prvim ugovorima o borbi protiv trgovine ljudima desio se zahvaljujući rastućoj svijesti o prisilnom vrbovanju žena i djevojčica za prostituciju. S godinama, percepcija obima, razmjera i prirode ovog krivičnog djela proširila se na druge oblike trgovine ljudima i formalno priznala muškarce i dječake kao žrtve. Danas se u međunarodnoj borbi protiv trgovine ljudima zauzima integritan, holistički pristup zasnovan na ljudskim pravima, u velikoj mjeri prepoznajući žrtve iz različitih dijelova svijeta, koje pripadaju bilo kojoj etničkoj, starosnoj ili rodnoj grupi.

Međunarodni pravni zahtjevi za primjenu rodno osjetljivih pristupa

Važnost roda kao faktora u trgovini ljudima dovela je do prepoznavanja potrebe za rodno osjetljivim pristupima u nekoliko međunarodnih instrumenata za borbu protiv trgovine ljudima, poput Palermo protokola¹⁸:

Član 6. - Pomoć žrtvama trgovine ljudima i njihova zaštita

Svaka država potpisnica će u primjeni odredaba iz ovog člana uzimati u obzir starost, rod i posebne potrebe žrtava trgovine ljudima, (...).

Član 10. - Razmjena informacija i edukacija

Države potpisnice će osigurati ili pojačati obuku organa za provođenje zakona, imigraciju i drugih relevantnih službenika o sprečavanju trgovine ljudima. (...) U obukama se treba uzeti u obzir i potreba za razmatranjem ljudskih prava i osjetljivih pitanja koja se odnose na djecu i rod (...).

Iako pojam *rod* nije definiran, ove odredbe jasno stvaraju obaveze onima koji su ratificirali Protokol, uključujući 55 od 57 država članica OSCE-a¹⁹.

Konvencijom Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima,²⁰ kojoj je pristupilo 47 država članica OSCE-a, utvrđena je i sveobuhvatna obaveza država potpisnica da promoviraju integriranje rodne perspektive i rodnu ravnopravnost prilikom planiranja i provođenja mjera za borbu protiv trgovine ljudima:

Član 5. - Sprečavanje trgovine ljudima: *Svaka Strana će promovirati pristup zasnovan na ljudskim pravima i koristiti pristup integriranja rodni pitanja, kao i osjetljivi pristup prema djeci u izradi i provedbi svih politika i programa navedenih u stavu 2. [uključujući: istraživanje, kampanje za informiranje, podizanje svijesti i edukaciju, socijalne i ekonomske inicijative i programi edukacije]*

Član 17. - Rodna ravnopravnost

U primjeni mjera iz ovog poglavlja, svaka strana će nastojati promovirati rodnu ravnopravnost i integrirati rodna pitanja u osmišljavanju, provedbi i procjeni tih mjera.

Na sličan način, Direktiva 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava²¹ uključuje i rodno specifične odredbe:

Stav 3.

Ovom se Direktivom priznaje rodno specifična pojava trgovine ljudima, kao i da se ženama i muškarcima često trguje u različite svrhe. Zbog toga i mjere podrške i pomoći trebaju biti rodno specifične, kada je to moguće. Faktori poticanja i privlačenja mogu biti različiti ovisno o sektorima, kao što je trgovanje ljudima za seksualnu industriju ili radi iskorištavanja radne snage, na primjer za građevinske radove, poljoprivredni sektor ili domaće ropstvo.

Stav 25.

Države članice trebaju uspostaviti i/ili ojačati politike za suzbijanje trgovine ljudima, uključujući mjere za destimuliranje i smanjenje potražnje koja potiče sve oblike iskorištavanja, kao i mjere za smanjenje rizika da će ljudi postati žrtve trgovine ljudima, pomoću istraživanja, uključujući istraživanje novih oblika trgovine ljudima, informiranja, podizanja svijesti i edukacije. U takvim inicijativama, države članice trebaju usvojiti rodnu perspektivu i pristup koji se zasniva na pravima djeteta.

Usvajanjem ove Direktive koja se primjenjuje na svih 27 država članica Evropske unije, EU je jasno prepoznala trgovinu ljudima kao orodnjeno krivično djelo koje različito pogađa muškarce i žene u različitim sektorima iskorištavanja, te je stoga prepoznala potrebu za rodno osjetljivim odgovorom. Nedavno je u rezolucijama Evropskog parlamenta o Strategiji EU za rodnu ravnopravnost²² i suzbijanje i borbu protiv trgovine ljudima i zaštitu njenih žrtava²³ ponovljena potreba za jasnim priznavanjem orodnjene dinamike svih oblika trgovine ljudima, uključujući radnu eksploataciju, te potrebu da se osiguraju rodno specifične usluge i podrška žrtvama, koje odgovaraju njihovim potrebama.

Obaveze OSCE-a u odnosu na usvajanje rodno osjetljivih pristupa

Pored ovih glavnih instrumenata koji su stvorili zakonske obaveze za veliku većinu država članica OSCE-a da primjenjuju rodno osjetljiv pristup trgovini ljudima, OSCE je osmislio i niz obaveza koje se primjenjuju na svih 57 država članica.

Do 2000. godine, dokumenti za borbu protiv trgovine ljudima koje je izradio OSCE stavljali su izrazit naglasak na žene. Još 1991. godine, na moskovskom sastanku Konferencije o sigurnosti i saradnji u Evropi (CSCE, prethodnik OSCE-a), države članice nastojale su da „eliminiraju sve oblike nasilja nad ženama i sve oblike trgovine ženama i iskorištavanja prostitucije žena, između ostalog kroz osiguravanje odgovarajućih zakonskih zabrana takvih djela i druge odgovarajuće mjere.“²⁴ Nekoliko godina kasnije, 1999. godine, države članice OSCE-a usvojile su Povelju o evropskoj sigurnosti, koja se uz ostale dimenzije ljudske sigurnosti obavezala da će „poduzeti mjere za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena i okončanje nasilja nad ženama i djecom, kao i seksualnog iskorištavanja i svih oblika trgovine ljudima.“²⁵

U Odluci Ministarskog vijeća br. 1 iz 2000. godine, naglašeno je pitanje trgovine korištenjem rodno neutralnog izraza *ljudi*, ukazujući na to da se napori ne trebaju ograničiti na zaštitu žena, nego se trebaju fokusirati na prava svih žrtava.²⁶ Usvajanjem OSCE-ovog Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima 2003. godine, fokus se proširio kako bi se konkretno spomenuo rod i muškarci.²⁷

Najnovije obaveze OSCE-a vezane za rod odnose se na tri glavne teme: doprinoseći faktori koji dovode do trgovine ljudima, odgovor na trgovinu ljudima i prikupljanje podataka.

Doprinoseći faktori vezani za rod

Kroz obaveze koje su usvojile države članice OSCE-a, nasilje nad ženama i diskriminacija na osnovu spola prepoznati su kao neki od osnovnih uzroka trgovine ljudima. Konkretno, Odluka Stalnog vijeća br. 557 (24. jula 2003.) o OSCE-ovom Akcionom planu za borbu protiv trgovine ljudima sadržavala je usaglašenu definiciju osnovnih uzroka trgovine ljudima:

*siromaštvo, slabe društvene i ekonomske strukture, nedostatak mogućnosti zapošljavanja i jednakih mogućnosti općenito, nasilje nad ženama i djecom, diskriminacija na osnovu spola, rase i etničke pripadnosti, korupcija, neriješeni sukobi, situacije nakon sukoba, ilegalne migracije i potražnja za seksualnom eksploatacijom i jeftin, društveno nezaštićen i često ilegalni rad.*²⁸

Akcion plan OSCE-a iz 2003. godine ponovo se pozvao na ekonomske i socijalne politike usmjerene na rješavanje temeljnih uzroka trgovine ljudima te ohrabrio države članice da poduzmu „odgovarajuće mjere za uklanjanje diskriminacije žena u oblasti zapošljavanja kako bi se, na osnovu rodne ravnopravnosti, osiguralo pravo na jednaku platu za jednak rad i pravo na ravnopravnost u mogućnostima zapošljavanja.“²⁹

Godinu dana kasnije, Ministarsko vijeće OSCE-a usvojilo je Akcion plan za promoviranje rodne ravnopravnosti³⁰, koji je zadužio relevantne institucije i strukture OSCE-a da prilikom rješavanja temeljnih uzroka trgovine ljudima pomognu „državama članicama da se pozabave problemom manjka mogućnosti za žene, nezaposlenosti žena i drugim rodnim aspektima trgovine ljudima, uključujući potražnju za seksualnim i drugim oblicima iskorištavanja.“ Sljedeće godine, Ministarsko vijeće je pozvalo države članice „da poduzmu mjere za jačanje ekonomske neovisnosti žena, uključujući osiguravanje nediskriminatornih politika i praksi zapošljavanja, jednak pristup obrazovanju i osposobljavanju, jednake naknade za jednak rad, bolje mogućnosti za rad i obrazovanje, jednak pristup i kontrolu nad ekonomskim resursima s ciljem smanjenja ranjivosti žena na sve oblike nasilja, uključujući nasilje u porodici i trgovinu ljudima.“³¹

Konačno, 2011. godine, Ministarsko vijeće podsjetilo je „na potrebu za ekonomskim i socijalnim politikama koje će biti usmjerene na rješavanje temeljnih uzroka trgovine ljudima, a posebno na uklanjanje diskriminacije žena u zapošljavanju i rješavanje ekonomskih faktora koji povećavaju podložnost žena trgovini, (...) olakšavanje razvoja ženskih poduzetničkih i drugih radnih vještina, te uključivanje rodni aspekata u migracijske politike, posvećujući posebnu pažnju ženama, kako bi se, između ostalog, spriječila trgovina i ponovna trgovina ljudima.”³²

Ove odluke predstavljaju paket obaveza država članica u efikasnom suzbijanju diskriminacije žena u društveno-ekonomskoj sferi, što se smatra doprinosećim faktorom koji dovodi do situacija iskorištavanja. U proteklih decenijama je ostvaren napredak u postizanju rodne ravnopravnosti. Međutim, još je mnogo toga potrebno učiniti kako bi se postavio taj ključni temelj za svijet bez trgovine ljudima. Za unaprijeđivanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena, neophodno je uključivanje muškaraca i dječaka, kao i prepoznavanje izazova patrijarhalnih sistema i rodni stereotipa. Kao što je ranije pokazano, i dalje se ograničena pažnja posvećuje doprinosećim faktorima koji dovode do iskorištavanja muškaraca i dječaka.

Rodno osjetljivi odgovori na trgovinu ljudima

Države članice OSCE-a obavezale su se da će se pozabaviti posebnim aspektima odgovora na trgovinu ljudima, koji zahtijevaju rodno osjetljiv pristup. Na primjer, u Akcionom planu za borbu protiv trgovine ljudima obavezali su se „uspostaviti posebne jedinice za borbu protiv trgovine ljudima - koje uključuju i žene i muškarce - s naprednom obukom o istraživanju krivičnih djela koja uključuju seksualni napad ili djecu, kako bi se promovirala stručnost, profesionalizam i integritet.”³³

Usvajanjem Odluke Ministarskog vijeća 6/17, države članice su se obavezale da će „jačati aktivnosti na edukaciji i podizanju svijesti, uključujući edukaciju o ljudskim pravima, te izraditi i provesti programe osnaživanja koji uzimaju u obzir posebne potrebe žena, muškaraca, djevojčica i dječaka, kako bi se poboljšali kapaciteti za prepoznavanje, sprječavanje i borbu protiv trgovine ljudima unutar zajednica”; te „usvojiti pristup usmjeren na žrtvu, informiran traumama i rodno osjetljiv u skladu s Odlukom Ministarskog vijeća br. 14/06, koji u potpunosti poštuje ljudska prava i osnovne slobode u svim preventivnim mjerama i aktivnostima pružanja pomoći.”³⁴

Osim toga, kada se radi konkretno o temi trgovine djecom, Odluka Ministarskog vijeća 7/17 ohrabruje države članice „da usvoje pristup usmjeren na žrtve i informiran traumama, koji uzima u obzir rodno specifične bojazni u pogledu djevojčica i dječaka, koji je u najboljem interesu djeteta i u potpunosti poštuje ljudska prava i osnovne slobode djece izložene trgovini ljudima ili seksualnom iskorištavanju”³⁵; a Odluka Ministarskog vijeća 6/18 ohrabruje države članice „da usvoje pristup usmjeren na žrtve i informiran traumama, koji uzima u obzir rodno specifične bojazni u pogledu djevojčica i dječaka i najbolje interese djeteta i u potpunosti poštuje ljudska prava i osnovne slobode djece izložene trgovini ljudima.”³⁶

Prikupljanje podataka

U svim obavezama OSCE-a, važnost prikupljanja podataka razvrstanih prema spolu istaknuta je kao način potkrepljivanja i poboljšanja odgovora na trgovinu ljudima. U Akcionom planu OSCE-a za 2003. godinu, države članice su pozvane da „[prikupljaju] odvojene podatke o ženama, muškarcima i djeci žrtvama trgovine ljudima i [unaprijede] istraživanja i analizu tema kao što su karakter i razmjere trgovine ljudima i mehanizama trgovine ljudima i iskorištavanja koje su koristile organizirane kriminalne grupe, kako bi osmislile efikasne i dobro ciljane mjere za sprečavanje trgovine ljudima.”³⁷ Također su pozvane da, „uz podršku OSCE-ovih struktura i institucija, ako se to od njih zatraži, unaprijede istraživanja i sistem prikupljanja i analize podataka, uz dužno poštovanje povjerljivosti podataka i, gdje je moguće, razvrstaju statističke podatke prema spolu, dobi i drugim relevantnim faktorima prema potrebi, kako bi se bolje procijenila priroda i obim problema i osmislile efikasne i dobro ciljane politike o trgovini ljudima.”³⁸

Ove odredbe naglašavaju da su pouzdani i uporedivi podaci od suštinskog značaja za održavanje jasnog razumijevanja ovih pitanja, praćenje efikasnosti napora u borbi protiv trgovine ljudima i identificiranje područja u kojima je potrebno dalje djelovanje. U tom smislu, specijalni predstavnici OSCE-a i koordinatori za borbu protiv trgovine ljudima redovno su se zalagali za uspostavljanje sveobuhvatnih i jedinstvenih sistema prikupljanja podataka u zemljama koje su posjetili.³⁹ Samo tako se mogu pružiti tačni podaci o broju otkrivenih slučajeva, a identificirane žrtve trgovine ljudima kojima je pružena pomoć raščlaniti prema dobi, spolu, oblicima iskorištavanja i zemljama porijekla i odredišta.

The background features three stylized silhouettes of people in profile. On the left, a woman with long, wavy hair is shown in a dark brown silhouette against an orange circular backdrop. In the center, a man is shown in a blue silhouette against a light blue background. On the right, another man is shown in a teal silhouette against a teal background. The overall composition is layered and uses a color palette of orange, blue, teal, and brown.

DRUGO POGLAVLJE

Pregled izvještaja

Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, države članice OSCE-a obavezale su se (a u većini slučajeva su i zakonski obavezne) usvojiti i primjenjivati rodno osjetljive pristupe u borbi protiv trgovine ljudima. Međutim, postoji niz prepreka koje ometaju unapređenje takvih pristupa. Najistaknutija prepreka je u tome što, iako međunarodni pravni okvir i obaveze OSCE-a uzimaju u obzir orodnjenu prirodu ovog krivičnog djela, nijedan od pravnih instrumenata ili politika za borbu protiv trgovine ljudima ne nudi jasne smjernice o tome šta rodno osjetljiv pristup podrazumijeva. Osim toga, postojeća pažnja i resursi često su nedovoljni da pokriju sve rodne aspekte krivičnog djela trgovine ljudima i odgovora na njega. Stoga je primjena rodno osjetljivih pristupa često apstraktna i nepotpuna. Bolje razumijevanje rodničkih aspekata trgovine ljudima može pomoći kreatorima politika i praktičarima u primjeni rodno osjetljivih pristupa.

Svrha

U narednim poglavljima se razmatraju rodni aspekti trgovine ljudima, uzimajući u obzir iskustva i muških i ženskih žrtava u vezi sa svim oblicima trgovine ljudima i svim područjima borbe protiv trgovine ljudima. U tom kontekstu, važne su rasprave o nestereotipnim profilima žrtava i nedovoljno otkrivenim oblicima iskorištavanja. Također je imperativ spomenuti dugogodišnju realnost rodno zasnovanog nasilja nad ženama i djevojčicama i njegove posljedice. Izazov za zagovornike i praktičare borbe protiv trgovine ljudima je da pronađu ravnotežu između ovakve realnosti i drugih aspekata trgovine ljudima. Bitno je priznati činjenicu da ne postoji jedinstveni profil žrtve ili *idealne žrtve* i da ne postoje univerzalni odgovori. Ističući rodne aspekte kojima je do sada posvećivana ograničena pažnja, u ovom dokumentu se promovira holistički odgovor na trgovinu ljudima koji prevazilazi potrebe za pomoći, kako bi sagledao korake za prevenciju i krivično gonjenje. Također se potiču naponi da se rodno osjetljivi pristupi primijene na sve oblike trgovine ljudima, te da se uzmu u obzir zanemarene grupe žrtava, uključujući muškarce.

Postojeća literatura

Rod i oblici trgovine ljudima

Većina izvještaja o politikama i akademske literature o rodu i trgovini ljudima prvenstveno se bave seksualnim iskorištavanjem žena i djevojčica. Na primjer, s obzirom na „razvoj znanja o rodni dimenzijama trgovine ljudima, uključujući rodne posljedice različitih oblika trgovine ljudima i potencijalne razlike u osjetljivosti muškaraca i žena na viktimizaciju i njen utjecaj na njih“, studija EU iz 2016. godine pod nazivom „Rodna dimenzija trgovine ljudima“ posebno se fokusirala na trgovinu ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja.⁴⁰ Prepoznajući da ovo krivično djelo pogađa i muškarce i žene, kao i potrebu za bavljenjem rodnom dimenzijom uzimajući u obzir potencijal različitih faktora ranjivosti za različite rodove, u izvještaju je naglašena ženska rodna dimenzija seksualnog iskorištavanja. Prema podacima EU, 60% žrtava otkrivenih u EU bile su predmet trgovanja radi seksualnog iskorištavanja, a 92% ovih žrtava su žene i djevojčice. Osim toga, preko 70% trgovaca su muškarci, što pokazuje kako trgovina radi seksualnog iskorištavanja ima korijene u rodnoj neravnopravnosti.⁴¹ Od 2008. godine, seksualno iskorištavanje je najrasprostranjeniji i najprijavljivaniji oblik trgovine ljudima u EU. Iz tog razloga, izvještaj Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost iz 2018. godine o rodno specifičnim mjerama u borbi protiv trgovine ljudima pružio je detaljnu analizu preventivnih i zaštitnih strategija s posebnim fokusom na seksualnom iskorištavanju i ženskim žrtvama.⁴²

Dok se trgovina ljudima najčešće povezuje sa seksualnim iskorištavanjem žena i djece, jer je to oblik trgovine ljudima koji se najbolje identificira i razumije, u Palermkom protokolu se navode dodatni oblici trgovine ljudima, uključujući prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropsku ovisnost ili uklanjanje organa.⁴³ Dostupna literatura o rodu i trgovini ljudima pokazuje da se malo pažnje pridaje drugim oblicima trgovine ženama i djevojčicama, poput domaćeg ropstva, radne eksploatacije ili prisilnog braka. Kako bi istaknuli izazove povezane s rodom, Agencija EU za osnovna prava (FRA)⁴⁴ i OSCE⁴⁵ su analizirali slučajeve i muških i ženskih žrtava radne eksploatacije. Međutim, još uvijek postoji malo podataka o rodnoj dinamici u tom pogledu, ili o raznolikosti potreba žrtava radne eksploatacije i drugih oblika trgovine ljudima. Studija ILO-a iz 2008. godine o prisilnom radu fokusirala se na faktore koji doprinose podložnosti radnom iskorištavanju, a iako se rodna diskriminacija spominje kao ranjivost koja se ukršta sa siromaštvom kao poticajnim faktorom, ova dimenzija nije dalje razrađena.⁴⁶ Na sličan način, u OSCE-ovim publikacijama o politikama radne migracije⁴⁷ i domaćem ropstvu⁴⁸, uporni nedostatak podataka doveo je do toga da se ograničena pažnja posvećuje čitavom spektru rodničkih aspekata, uz postojanje oskudnih smjernica za primjenu sveobuhvatnih rodno osjetljivih pristupa. U izvještaju OSCE-a *Trgovina ljudima radi uklanjanja organa* također se konstatira da su rodna pitanja vezana za ovaj oblik trgovine i dalje nejasna zbog oskudnosti podataka.⁴⁹

Posljedice selektivnog posvećivanja pažnje rodničkim aspektima

Istraživanja pružaju informacije potrebne za izradu politika i pružanje pomoći, ali se i oslanjaju na informacije iz tih procesa. Prema tome, istraživanje koje zanemaruje određene grupe žrtava zbog rodničkih pretpostavki - ili ograničava određene oblike trgovine na jednu rodnu grupu - može uticati na napredovanje borbe protiv trgovine ljudima. Nedostatak sveobuhvatnog uvida u rodne aspekte svih vrsta trgovine ljudima ograničava razumijevanje ko su žrtve, kao i koje su njihove relativne ranjivosti i potrebe. Time se ometa ne samo izrada strategija za pružanje pomoći i zaštite, nego i razvoj preventivnih mehanizama. Iako je poznato da žrtve imaju različite profile, određene grupe, poput muškaraca i dječaka u seksualnom iskorištavanju, ili druge osobe koje ne odgovaraju profilu *idealne žrtve*, često su zanemarene i rijetko uključene u diskurs o borbi protiv trgovine ljudima.

Postoji i bojazan od formiranja sve jače povezanosti između manjka znanja i slabog otkrivanja ovih djela. Neposvećivanje pažnje određenim rodničkim pitanjima znači da je malo vjerovatno da će se ta pitanja otkriti ili riješiti, pa se stoga vjerovatno neće smatrati problemom koji zasluži dodatnu pažnju. Kao primjer, Međunarodna organizacija za migracije (IOM) je 2010. godine provela studiju *Uzroci i posljedice ponovne trgovine ljudima: Dokazi iz baze podataka IOM-a o trgovini ljudima*. U vrijeme provođenja ove studije, baza podataka IOM-a o trgovini ljudima sadržavala je ukupno 80 slučajeva ponovne trgovine ljudima, od čega su u 79 slučajeva žrtve bile žene. S obzirom na to da je zastupljenost slučajeva ponovne trgovine muškarcima bila

tako mala (jedan slučaj), rodni aspekt ponovne trgovine nije se mogao adekvatno razmatrati, te se izvještaj fokusirao samo na 79 slučajeva žena žrtava ponovne trgovine. U izvještaju je zaključeno da je tradicionalno veća vjerovatnoća da će žene biti identificirane kao žrtve trgovine ljudima, kao i da će češće biti žrtve ponovne trgovine ljudima nego muškarci. Ipak, u izvještaju stoji upozorenje da muškarci možda više oklijevaju da traže pomoć nego žene, pa stoga mogu biti nedovoljno zastupljeni u bazi podataka IOM-a.⁵⁰ U drugom primjeru, u izvještaju Ureda Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal (UNODC), *Pitanja dokaza u slučajevima trgovine ljudima - Pregled slučaja*, rod je istaknut kao jedan od faktora ranjivosti. Iako je većina slučajeva uključivala žene žrtve i tek vrlo mali broj muških žrtava, zaključeno je da treba obratiti pažnju i na iskorištavanje muškaraca.⁵¹

Ovaj nedostatak pažnje prema određenim rodničkim aspektima, usložen stereotipnim povezivanjem roda sa jednim oblikom trgovine ljudima, može uticati na izradu strategija za prevenciju i otkrivanje.

Metodologija Studije

U ovom dokumentu su okupljeni glasovi preživjelih, stručnjaka za borbu protiv trgovine ljudima, pružatelja usluga i organa za provođenje zakona kako bi se pružio detaljniji prikaz rodne dimenzije trgovine ljudima i podržala primjena rodno osjetljivih pristupa u skladu sa obavezama OSCE-a. Studija na kojoj se zasniva uključivala je istraživanje uz primjenu više metoda, uključujući ankete, intervjue i sastanke ekspertnih grupa, te analizu postojeće literature na temu trgovine ljudima i roda.

Ankete, intervjui i diskusije ekspertnih grupa

Proces prikupljanja podataka vodila su tri vanjska konsultanta u periodu od novembra 2019. do maja 2020. godine, a rezultat je 159 provedenih anketa, 12 intervjua i 3 sastanka ekspertnih grupa. Anketa je distribuirana kroz različite mreže za borbu protiv trgovine ljudima, s namjerom da se stekne razumijevanje roda i trgovine ljudima u regiji OSCE-a, te da se prikupe informacije za intervjue i diskusije ekspertnih grupa.

- Učesnici iz 36 od ukupno 57 država članica OSCE-a dali su doprinos ovoj studiji;
- Polovina od 159 učesnika i učesnica istraživanja (82) bili su direktni pružaoci usluga za žrtve i preživjele trgovine ljudima; među ispitanicima su se našli i akademski istraživači, kreatori politika, predstavnici međunarodnih organizacija, advokati i službenici za provođenje zakona;
- 45% učesnika i učesnica ankete radilo je na istraživanjima prvenstveno o žrtvama trgovine ljudima radi seksualnog iskorištavanja i preživjelima;
- 22% je radilo sa žrtvama svih oblika trgovine;
- 12% je najčešće pomagalo žrtvama trgovine u svrhe radne eksploatacije;
- 10% se bavilo trgovcima ljudima radi seksualnog iskorištavanja, a 5% trgovcima ljudima u svrhe radne eksploatacije;
- 32% je navelo da su uglavnom radili sa dječjim žrtvama i preživjelima.

Usprkos ovoj raznolikosti, uzorak je bio ograničen jer nije osigurao jednaku zastupljenost svih država članica OSCE-a. Polovina podataka iz anketa se odnosila na učesnike iz Srbije (26%) i Sjedinjenih Američkih Država (24%). Druge značajno zastupljene zemlje su bile Nizozemska (8%), Bosna i Hercegovina (5%), Ukrajina (4%), Švedska (4%) i Finska (4%). Ostali ispitanici su bili iz sljedećih država: Armenija, Austrija, Belgija, Bugarska, Kanada, Hrvatska, Češka Republika, Estonija, Njemačka, Grčka, Mađarska, Moldavija, Sjeverna Makedonija, Rumunija, Ruska Federacija, Slovenija, Španija, Švicarska, Turska i Ujedinjeno Kraljevstvo. Prikupljeni su i podaci s Kosova.⁵²

Obavljeno je ukupno 12 polustrukturiranih intervjua sa stručnjacima za borbu protiv trgovine ljudima, organima za provođenje zakona, pružaocima usluga i preživjelima trgovine ljudima u Italiji, Grčkoj, Rumuniji, Srbiji i Sjedinjenim Američkim Državama. Održana su ukupno 3 sastanka ekspertnih grupa sa stručnjacima za borbu protiv trgovine ljudima i pružaocima usluga. Učesnici sastanaka ekspertnih grupa predstavljali su ili posjedovali stručno znanje u sljedećim državama članicama OSCE-a: Bosna i Hercegovina, Danska, Finska, Gruzija, Njemačka, Kazahstan, Kirgistan, Crna Gora, Nizozemska, Sjeverna Makedonija, Ruska Federacija, Švedska, Tadžikistan, Turkmenistan i Uzbekistan. To je anketnom uzorku donijelo veću geografsku raznolikost.

Učesnici intervjua i ekspertne grupe predstavljali su četiri grupe aktera u borbi protiv trgovine ljudima, definirane na sljedeći način:

- Pružaoci usluga: osobe koje direktno pomažu žrtvama, kao što su predstavnici nevladinih organizacija, medicinski radnici, pravnici, socijalni radnici;
- Praktičari iz krivičnog pravosuđa: osobe koje rade za agenciju koja provodi zakon (tj. policija, tužioci, sudije);
- Stručnjaci: osobe koje posjeduju napredno znanje o trgovini ljudima, ali ne rade direktno sa žrtvama trgovine ljudima, kao što su kreatori politika, članovi akademske zajednice, nezavisni konsultanti i eksperti, savjetnici, stručnjaci;
- Preživjele/i: osobe koje su preživjele krivična djela koja predstavljaju trgovinu ljudima. Mnogi od učesnika i učesnica u ovoj kategoriji također su uključeni u pružanje direktnih usluga žrtvama, a ujedno su i stručnjaci u skladu s navedenom definicijom.

Tabela 1: Broj učesnika diskusija ekspertnih grupa i intervjua

	Eksperti	Pružaoци usluga	Preživjele/i	Praktičari iz krivičnog pravosuđa
Intervjui	7*	6**	7***	2
Sastanci ekspertnih grupa	6	4	–	–

Kao što je objašnjeno, ove kategorije se međusobno ne isključuju, zato što neki učesnici obavljaju više uloga:

* 5 osoba iz ove kategorije identificirane su kao preživjele i direktni pružaoci usluga;

** 5 osoba iz ove kategorije identificirane su kao preživjele i eksperti;

*** 5 osoba iz ove kategorije identificirane su kao stručnjaci i direktni pružaoci usluga;

Kvalitativni podaci prikupljeni primjenom opisanih metoda analizirani su u narednim poglavljima. Usprkos određenim geografskim koncentracijama, nalazi izneseni u ovom dokumentu pružaju važne uvide u izazove i obećavajuće prakse u primjeni rodno osjetljivih pristupa u borbi protiv trgovine ljudima.

Struktura dokumenta

Cilj ovog dokumenta je istražiti obim rodni aspekata koji su neodvojivi od krivičnog djela trgovine ljudima i odgovora na njega, predstavljen paradigmom 3P iz Protokola iz Palerma i Akcionog plana OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima iz 2003. godine: tri stuba prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja. Cilj mu je proširiti znanje o trgovini ljudima uvođenjem manje poznatih rodni aspekata, pored onih koji su već dobro proučeni.

U sljedećim poglavljima identificirani su i ispitani rodno osjetljivi pristupi u borbi protiv trgovine ljudima u odnosu na njihovu moguću primjenu. Prikupljeni materijal je sintetiziran iz perspektive navedene 3P paradigme, koja predstavlja temeljni okvir za pomoć vladama i organizacijama za borbu protiv trgovine ljudima u razvoju i provedbi učinkovitih odgovora na trgovinu ljudima.

Na osnovu ove arhitekture, Poglavlje 3: „Sprečavanje trgovine ljudima“ sadrži analizu faktora rizika povezanih s rodom, rodni percepcija aktera borbe protiv trgovine ljudima uključenih u preventivne mjere, kao i rodno osjetljivih strategija prevencije. U Poglavlju 4: „Zaštita žrtava trgovine ljudima“ razmatraju se rodni aspekti identifikacije žrtava i pružanja pomoći. U razmatranju elementa zaštite, ne uzima se u obzir samo rod žrtava, nego i pružatelja usluga. U Poglavlju 5: „Procesuiranje trgovine ljudima“ razmatraju se orodnjene interakcije između žrtve, trgovca i službenika iz krivičnog pravosuđa. Dokument završava sa Poglavljem 6: „Zaključci i preporuke“ u kojem su naglašene ključne oblasti koje zahtijevaju dalje djelovanje.

TREĆE POGLAVLJE

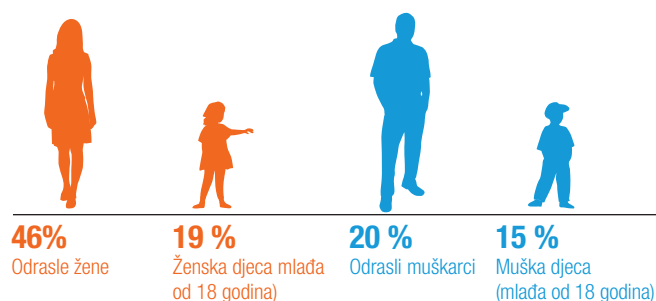

Sprečavanje trgovine ljudima

Da bi se bolje razumjelo kako i zašto bi države članice trebale primjenjivati rodno osjetljive pristupe u programiranju prevencije, važno je istražiti kako se rod isprepliće s identifikacijom različitih potreba za prevencijom. Cilj ovog poglavlja je razotkriti faktore rizika povezane s rodom koji povećavaju podložnost ne samo žena i djevojčica, nego i muškaraca i dječaka trgovini ljudima. Također se ispituju posljedice rodni predrasuda i stereotipa u preventivnom radu i raspravlja o ključnim strategijama prevencije kroz rodno osjetljive leće.

Faktori ranjivosti vezani za rod

Svijest o faktorima koji povećavaju ranjivost žrtava na trgovinu ljudima ključna je za osmišljavanje i provedbu preventivnih mjera. Prema podacima iz anketa koje su provedene u okviru Studije, faktori rizika od viktimizacije kroz trgovinu ljudima razlikuju se prema rodu i dobi. Prijavljeno je da su djevojčice podložnije trgovini ljudima na osnovu roda ako su bile u hraniteljskoj porodici ili su u prošlosti doživjele seksualno nasilje. I žene su bile pod rizikom od trgovine ljudima po osnovu roda ako su u prošlosti doživjele seksualno nasilje. Učesnici i učesnice su naveli i siromaštvo i finansijsku nestabilnost kao faktor rizika i za žene i za muškarce. Dječaci su navodno bili izloženi riziku od viktimizacije kroz trgovinu ljudima ako su bili beskućnici, u hraniteljskim porodicama ili su imali haotičan kućni ili porodični život. Neki od intervjuiranih eksperata također su primijetili da je odsustvo očinske figure povećalo podložnost dječaka trgovini ljudima jer trgovci pokušavaju popuniti prazninu nastalu zbog nepostojanja muškog uzora. Konačno, smatralo se da su muškarci pod rizikom ako su osobe s invaliditetom ili su ovisni o drogama ili alkoholu. Diskusije ekspertnih grupa i detaljni intervjui provedeni u okviru Studije također su otkrili tri krovne teme koje igraju važnu ulogu u razumijevanju rodni aspekata u pokušajima sprečavanja trgovine ljudima: strukturne neravnopravnosti zasnovane na rodu, specifični kulturološki intersekcionalni poticajni faktori i patrijarhalne društvene strukture.

Izvor: Udjeli otkrivenih žrtava trgovine ljudima, prema starosnoj grupi i spolu, 2018. (ili noviji). UNODC, Globalni izvještaj o trgovini ljudima 2020.

Rodne neravnopravnosti

Zbog strukturnih barijera i sveprisutnih neravnopravnosti koje postoje u cijeloj regiji OSCE-a, rodna diskriminacija predstavlja značajan faktor koji doprinosi podložnosti žena i djevojčica trgovini ljudima. Na primjer, potpuni pristup žena tržištu rada onemogućen je nejednakim pristupom obrazovanju i osposobljavanju, diskriminacijom pri zapošljavanju i nejednakom opterećenošću obavezama oko domaćinstva i brige o djeci.⁵³ Kao rezultat takvih rodni neravnopravnosti, društveno-ekonomski i pravni položaj žena i djevojčica niži je u odnosu na položaj muškaraca i dječaka.⁵⁴ Iz tog razloga, Odbor UN-a za uklanjanje diskriminacije žena (CEDAW) preporučio je državama da ojačaju javne službe u oblastima koje podržavaju postizanje rodne ravnopravnosti, promiču ljudska prava žena i djevojčica i podržavaju održivi razvoj kako bi se smanjio rizik od faktora koji dovode do trgovine ljudima.⁵⁵ Ovo dopunjuje spomenute obaveze OSCE-a (poglavlje 1), koje imaju za cilj borbu protiv diskriminacije i pružanje jednakih mogućnosti ženama u cilju smanjenja njihove podložnosti trgovini ljudima.

Na globalnom nivou, žene čine 70% radnika u zdravstvenom i socijalnom sektoru.⁵⁶ Ova zanimanja su među najpotćenijim i najslabije plaćenim na svijetu.⁵⁷ Migrantkinje su posebno pod rizikom od ekonomskih teškoća u sektorima koji su kategorizirani kao „niskokvalificirani“, poput skrbi, kućnih usluga i proizvodnje, gdje prevladavaju rodni stereotipi o tome šta predstavlja takozvani „ženski posao“. Prema CEDAW-u, takva rodno segregirana tržišta rada „ne nude pristojne i sigurne uslove rada jer su ili dio neregulirane neformalne ekonomije ili, kada su regulirana, pružaju slabiju zaštitu od sektora koji ispunjavaju nacionalne standarde.“⁵⁸ U poređenju s muškarcima, žene su primjetno zastupljenije u ekonomskim sektorima koji su teže pogođeni ekonomskim posljedicama pandemije Covid-19.⁵⁹ Istraživanje koje je proveo Ured Ujedinjenih naroda za drogu i kriminal (UNODC) također sugerira da je rješavanje ekonomskih nejednakosti proizišlih iz rodne diskriminacije možda najbolja zaštita od varljivih strategija trgovaca ljudima.⁶⁰

Osim rodne diskriminacije u ekonomskoj i društvenoj sferi, izloženost nasilju u porodici i drugim oblicima nasilja nad ženama, posebno u konfliktnim okruženjima i u svjetlu utjecaja globalne pandemije Covid-19, doprinosi podložnosti žena i djevojčica trgovini ljudima. Nasilje uzrokuje sve veću izolaciju i prisilno raseljavanje iz domova.⁶¹ S tim u vezi, specijalna izjaviteljica UN-a za trgovinu ljudima, posebno ženama i djecom, naglasila je u svom izvještaju Generalnoj skupštini da su „žene i djevojčice nesrazmjerno pogođene tokom sukoba i poslije sukoba, zbog postojeće marginalizacije, ekonomske ovisnosti i rodno zasnovanog nasilja proizašlih iz patrijarhalnih društvenih normi, uključujući ograničen pristup resursima i obrazovanju, rodnu diskriminaciju i seksualno i nasilje u porodici.“⁶² CEDAW je dodao da se „trgovina ženama i djevojčicama pogoršava tokom i nakon sukoba i vanrednih humanitarnih situacija zbog raseljavanja, sloma političkih, ekonomskih i društvenih struktura, nestabilnosti i nedovoljnog upravljanja, uključujući nepostojanje vladavine prava, militarizma, dostupnosti malokalibarskog naoružanja, slabljenja ili gubljenja veza u zajednici i porodici, velike učestalosti udovištva i „normalizacije“ rodno zasnovanog nasilja, uključujući seksualno nasilje povezano sa sukobom, kao otežavajućeg faktora već postojeće strukturalne rodne diskriminacije žena i djevojčica.“⁶³

Očigledno je da rodna diskriminacija i rodno zasnovano nasilje nesrazmjerno pogađaju žene i djevojčice, čime se povećava njihova podložnost trgovini ljudima. Međutim, rodna neravnopravnost utemeljena na rodnim predrasudama i stereotipima ima društveno-ekonomski uticaj na društvo u cjelini. Štetne ideje o maskulinitetu negativno utiču i na muškarce i dječake.⁶⁴ Ekonomska nesigurnost domaćinstava u kojima muškarci tradicionalno igraju ključnu ulogu hranitelja, posebno u vrijeme kriza, glavni je faktor rizika za muškarce koji su podložni da postanu žrtve trgovine ljudima, ponajviše u svrhe prisilnog rada, prisilnog kriminala ili odstranjivanja organa. Podložnost muških žrtava trgovini ljudima znatno je povećana u društvima u kojima postoji pritisak na njih da budu hranitelji, a osjećaj muškosti vođen egom zabranjuje im da prijave eksploataciju.

“ Muškarci su obučeni da „rade kao konji“, da preuzmu teret posla, obave posao, donesu kući hljeb, to ti je posao. Žene su obučene da koriste svoju seksualnost da bi formirale porodicu, privukle partnera. Nema šanse da tu ne postoji neka [orodnjena] komponenta. Trgovina ljudima se treba rješavati općenito, bez obzira na rod.”

Preživjeli trgovine ljudima

U slučajevima ekonomskih poteškoća u domaćinstvima u kojima žene imaju ulogu hranitelja, žene koje zarađuju platu su na sličan način podložne nesigurnom zapošljavanju koje može dovesti do eksploatacije. Ovdje se naglašava važnost uzimanja u obzir čitavog spektra faktora rizika pri osmišljavanju mjera prevencije za borbu protiv trgovine ljudima.

Intersekcionalnost

Muškarci i žene nisu u istoj mjeri izloženi istim rizicima od trgovine ljudima. Njihova ranjivost zavisi od različitih faktora koji se međusobno ukrštaju, poput starosti, nacionalnosti, etničke pripadnosti i društveno-ekonomskog statusa. Kako bi se potkrijepili naponi na sprečavanju trgovine ljudima, ključno je ne samo prepoznati orodnjenu prirodu specifičnih oblika eksploatacije, već i intersekcionalne faktore kao što su pripadnost manjinskoj grupi, ekonomska nesigurnost i orodnjene kulturne prakse i tradicije.

Intersekcionalnost rodnih i drugih faktora rizika posebno je relevantna u odnosu na nacionalne i etničke manjine. Marginalizacija i diskriminacija ovih manjina predstavljaju jasne faktore ranjivosti koji mogu dovesti do trgovine ljudima. U kontekstu Studije, ekspert za borbu protiv trgovine ljudima u Njemačkoj objasnio je da su ljudi iz određenih etničkih grupa ponekad uključeni u trgovinu članovima vlastite porodice. Kombinacija strukturnih i međusobno povezanih oblika etničke i rodne diskriminacije, siromaštva i socijalne isključenosti mora se uzeti u obzir kako bi se razumjeli poticajni faktori koji stoje iza odluke o prodaji člana porodice radi eksploatacije.⁶⁵

Neki oblici trgovine, poput trgovine ljudima u svrhu odstranjivanja organa, utemeljeni su na ekonomskoj nesigurnosti i nedostatku obrazovanja.⁶⁶ Iako se ovaj oblik iskorištavanja još uvijek slabo razumije, ipak je identificirano nekoliko rodno specifičnih aspekata.⁶⁷ Statistički podaci pokazuju da odrasli muškarci čine veliku većinu identificiranih žrtava trgovine ljudima radi odstranjivanja organa.⁶⁸ Prijavljeni su slučajevi muškaraca koji pribjegavaju prodaji bubrega zbog nedostatka drugih ekonomskih mogućnosti, posebno u patrijarhalnim društvima koja od muškaraca zahtijevaju da učine sve što mogu kako bi prehranili porodicu. Međutim, i žene su meta trgovine radi odstranjivanja organa iz orodnjenih razloga, poput uklanjanja rodno specifičnih tkiva i ćelija.⁶⁹ Postoje i slučajevi ženskih žrtava trgovine ljudima radi odstranjivanja organa koji nisu povezani sa potrebom za preživljavanjem, ali su posljedica duboko ukorijenjenih kulturnih faktora. Jedan od učesnika Studije je na sljedeći način objasnio slučaj iz Indije:

“Na primjer, u Indiji majke nevjesta često moraju prodati bubrege kako bi im omogućile miraz za stupanje u brak. [...] Došli su trgovci organima i shvatili da to [praksu s mirazom] mogu koristiti kao prilično dobro tržište. Dakle, to je opet visoko orodnjena [vrsta] viktimizacije, jer to obično moraju učiniti majke nevjesta.”

Ekspert za borbu protiv trgovine ljudima u Njemačkoj

Učesnici i učesnice Studije također su istakli važnost štetnih kulturnih praksi koje mogu biti poticajni faktori koji dovode do situacija trgovine ljudima. Primjeri su prisilni brakovi, koji obično pogađaju mlade žene i djevojčice, te pojava *bacha bazi* (rasplesani dječaci) u Afganistanu, koja uključuje seksualno zlostavljanje mladića i dječaka.⁷⁰ Ove prakse pokazuju intersekcionalni karakter faktora roda i starosti koji doprinose trgovini djecom.

Patrijarhat

Osim sveprisutnih oblika rodne neravnopravnosti i intersekcionalnih faktora, Studija je otkrila da patrijarhat ima ključnu ulogu u omogućavanju sistemskog iskorištavanja žena i djevojčica. Rodne neravnopravnosti kroz različite društvene slojeve u raznim dijelovima svijeta proizvode ranjivosti zbog kojih su žene i djevojčice podložne trgovini ljudima radi radne ili seksualne eksploatacije. Društvene rodne norme na kojima se zasnivaju postojeće rodne neravnopravnosti dodatno doprinose orodnenoj prirodi trgovine ljudima.

“Djevojčice ili mlade žene u patrijarhalnom sistemu imaju manje alternativa i manje prava glasa o tome šta će učiniti sa svojim životom. To je jedan vrlo opak krug. A one su toliko podložne ponovnoj trgovini.”

Ekspert za borbu protiv trgovine ljudima u Švedskoj

“Žene se od malih nogu uče da poštuju druge. Mene su lično učili da je moje tijelo to što mi daje prividnu moć, a zapravo to nije bilo tačno. Učili su me da je u tome moja vrijednost.

Odrasla sam u vrlo strogoj nedominacijskoj kršćanskoj kući, gdje je Biblija korištena za moje zlostavljanje, dok su me uvjeravali da trebam postati tvornica beba. To je bila moja vrijednost, koja se tada uklapala u dio o seksualnosti: U mom tijelu leži moja vrijednost.”

Preživjela trgovine ljudima u SAD

Žene i djevojčice nesrazmjerno pate od objektivizacije i trgovine u svrhu seksualnog iskorištavanja. Međutim, nisu samo žene i djevojčice te koje pate kao žrtve rodni neravnopravnosti; društvene ideje utemeljene u patrijarhalnim sistemima pogađaju i muškarce i dječake. Kako navodi jedan pružalac usluga u Srbiji, faktori rizika vezani za rod odnose se na sve žrtve sa kojima su oni radili, sa malim razlikama u intenzitetu. Na primjer, nakon što im se kaže da moraju biti hranitelji porodice, muškarci i dječaci su pod rizikom od nesigurnog zapošljavanja i mogu postati žrtve eksploatacije.

“ Historija seksualnog nasilja uglavnom se odnosi na djevojčice koje su pod rizikom od trgovine ljudima. U slučaju dječaka, patrijarhat kao faktor rizika upućuje ih da po svaku cijenu moraju osigurati egzistenciju za svoje porodice; njihova tradicionalna uloga dovodi ih u rizik da postanu žrtve radne eksploatacije. Njihova hraniteljska uloga može predstavljati prepreku u otkrivanju rizika.“

Pružalac usluga u Srbiji

Štaviše, postoje rodno specifični faktori koji određene društvene grupe dovode u rizik od eksploatacije, iako se te grupe nužno ne smatraju ranjivima. Na primjer, dječaci i mladići migranti koji prelaze Sredozemno more u Europu ranjivi su iz više razloga, uključujući rodne stereotipe i patrijarhalna očekivanja: smatra se da se oni mogu nositi s opasnim putovanjem, a i naslijedili su ulogu hranitelja koji izdržavaju svoje porodice.⁷¹

“ U Evropu uglavnom dolaze najjači dječaci u porodici [prelazeći Sredozemno more]. Oni su dva ili tri puta ranjiviji jer ih je porodica izbacila. To nije uvijek tako vidljivo. Niko im ne kaže da idu u Evropu. U nekim slučajevima je tako, ali je to obično poput nevidljivog izbacivanja: „Ti sad idi. Trebaš osigurati novac za porodicu. I radi kako ti odgovara. Mi ti se nećemo miješati u to kako ćeš zarađivati. Samo trebaš donijeti novac.“ A kad ti je 12 godina, to nije tako jednostavno.“

Ekspert za borbu protiv trgovine ljudima u Švedskoj

Zbog patrijarhalnih očekivanja u odnosu na posao i rod, mladići i dječaci često su pod pritiskom da izdržavaju svoje porodice. Veća je vjerovatnoća da će njih ostaviti bez nadzora u situacijama koje bi se smatrale previše rizičnim za djevojčice, iako ih te situacije čine podjednako izloženim riziku od zlostavljanja.

Nedavno istraživanje pokazalo je da, iako su dječaci i mladići migranti posebno izloženi riziku od trgovine ljudima radi seksualnog iskorištavanja, zbog društveno-kulturnih normi, ovaj rizik se smatra nižim od rizika po djevojčice. Stoga se takvom zlostavljanju dječaka i muškaraca posvećuje ograničena pažnja.⁷²

Seksualno nasilje nad muškarcima i dječacima također treba smatrati rodno zasnovanim nasiljem, budući da počinioci koriste nasilje i štetne maskulinitete kako bi ocrnili svoje žrtve i narušili njihovo dostojanstvo⁷³. Ovo je posebno važno za osobe koje su rođene kao muškarci i ne uklapaju se u društveno konstruirane norme, stavove i ponašanja koja se tradicionalno povezuju s muškošću. Nalazi intervjua u okviru Studije i novija istraživanja⁷⁴ potvrđuju da su mlade odrasle osobe koje se ne uklapaju u tradicionalne rodne uloge posebno podložne komercijalnom seksualnom iskorištavanju. Neki od razloga su veće stope beskućništva u odnosu na opće stanovništvo,⁷⁵ marginalizacija od strane njihovih porodica, nasilje i ekonomska nesigurnost koja proizlazi iz sistemske diskriminacije i progona.⁷⁶

“ Ne šalju se nikakve poruke o uticaju trgovine ljudima na *queer* i trans zajednice (...). Ako dehumaniziramo ljude i ne dajemo im sredstva za preživljavanje, uvijek će postojati neko - sve dok ljudi nemaju drugi način da osiguraju smještaj i hranu - uvijek će postojati neko ko je spreman platiti za seks. Jedini način da ukinemo trgovinu seksualnim uslugama je da značajno smanjimo marginalizaciju, do te mjere da niko nikada ne mora mijenjati seks za hranu ili sklonište.“

Preživjeli trgovine ljudima i pružalac usluga u SAD

Manifestacije rodni predrasuda u radu na prevenciji

U ovom dijelu su opisani načini na koje se društveni rodni stavovi i predrasude manifestiraju u politikama i mjerama za sprečavanje trgovine ljudima. To opet ometa adekvatno bavljenje spomenutim faktorima ranjivosti vezanim za rod.

Nevidljive žene

Žene i djevojčice su podložnije trgovini ljudima. Ipak, nekoliko učesnika Studije izvijestilo je da stereotipni i rodno pristrani konstrukt *idealne žrtve* ometa preventivne napore u borbi protiv vrsta trgovine ljudima koje su manje vidljive.

“**Trenutno način na koji se bavimo trgovinom ljudima predstavlja unaprijed postavljen sistem predrasuda u koji ulazimo da bismo spasili žene i djevojčice.**”

Preživjeli trgovine ljudima i pružalac usluga u SAD

Kućanski poslovi predstavljaju sektor u kojem dominiraju žene koje čine 83% svih radnika i radnica u kućanstvima širom svijeta.⁷⁷ Međutim, zbog privatne i izolirane prirode rada u kući, vlastima je teško otkriti domaće ropstvo. Inspektori rada često nemaju ovlasti da ulaze u privatna domaćinstva. Kao rezultat toga, vladine politike često zanemaruju eksploataciju ove vrste i ne pružaju akterima u borbi protiv trgovine ljudima potrebno znanje i alate za adekvatno sprečavanje prisilnog rada u kućnom okruženju. Kriza Covid-19 također je dodatno pogodila radnike u ovom često podcijenjenom i nedovoljno zaštićenom sektoru, jer je ograničila kretanje i vanjsku interakciju.

Kao drugi primjer, UNODC je izvijestio da se prisilni brak može smatrati vrbovanjem za trgovinu ljudima kada se „koristi kao instrument za dovodenje supružnika u određenu zemlju u kojoj će ona ili on biti eksploatirani bilo seksualno, u domaćem ropstvu ili prisilnom radu”.⁷⁸ Istraživanja pokazuju da trgovina djevojčicama za prisilni brak u velikoj mjeri ovisi o prihodu domaćinstva djevojčicinih roditelja, pošto se brak često doživljava kao način za sticanje prihoda i imovine, dok

se istovremeno smanjuju troškovi povezani s odgojem kćeri.⁷⁹ U nekim kulturama, ova se praksa koristi kao strategija za preživljavanje porodice, pri čemu se između porodica dogovaraju miraz ili cijena nevjestice. S tim u vezi, Odbor UN-a za uklanjanje diskriminacije žena (CEDAW) i Odbor za prava djeteta (CRC) izdali su zajedničku preporuku u kojoj je privremeni brak u zamjenu za finansijsku dobit, koji se naziva i ugovoreni brak, prepoznat kao oblik trgovine ljudima.⁸⁰ Nedavno je CEDAW preporučio državama potpisnicama da „iskorijene patrijarhalne norme i vrijednosti formalizirane u zakonodavstvu, uključujući porodične zakone, koje olakšavaju trgovinu radi dječjeg/ranog i prisilnog braka. Moraju se donijeti mjere koje sprečavaju porodice da pristanu na trajni ili privremeni „brak” svoje kćeri u zamjenu za finansijsku dobit.”⁸¹

U nekim zemljama, definicija trgovine ljudima je prilično široka i uključuje eksplicitno spominjanje prisilnog braka ili otmica nevjestice. Na primjer, član 106. Hrvatskog kaznenog zakona ne pokriva samo eksploatacijske svrhe trgovine ljudima navedene u Palermskom protokolu, nego i trgovinu ljudima u svrhu sklapanja nezakonitog ili prisilnog braka.⁸² Također, austrijski Krivični zakon iz 2016. godine kriminalizira prisilni brak, definirajući ga kao „svaku osobu koja prisili drugu osobu da stupi u brak ili životno partnerstvo primjenom sile ili opasne prijetnje ili prijetnjom da će prekinuti ili onemogućiti kontakt osobe s porodicom” (član 106a).⁸³ Krivični zakon Kipra uključuje odredbe koje dopunjuju Zakon o borbi protiv trgovine ljudima i inkriminiraju prisilni brak (član 150).⁸⁴ U Kirgistanu su zakoni protiv otmica nevjestice pooštreni usvajanjem novog krivičnog zakona 2017. godine. U prvih šest mjeseci nakon stupanja na snagu ovog novog krivičnog zakona 2019. godine, u Kirgistanu je pokrenuto 118 krivičnih predmeta otmice nevjestice, svaki sa zapriječenom kaznom od 5 do 10 godina zatvora.⁸⁵

Što se tiče prevencije trgovine ljudima, važno je da se situacije prisilnog braka, otmice nevjestice ili domaćeg ropstva ne odbacuju kao privatne ili porodične stvari. Trebalo bi izraditi rodno specifične strategije za rješavanje pitanja neravnopravnosti između žena i muškaraca i rodno zasnovanog nasilja, jer takvi faktori stvaraju vrlo povoljne uslove za prisilne, nasilne i eksploatacijske odnose.⁸⁶

Zaboravljeni muškarci

Rodne predrasude i stereotipi također ometaju razvoj odgovarajućih preventivnih politika za rješavanje pitanja sve većeg broja muških žrtava trgovine ljudima.⁸⁷ UNODC je procijenio da se udio otkrivenih muških žrtava povećao u svijetu sa 16% u 2004. na 35% u 2018. godini, i na 49% u zapadnoj i južnoj Europi.⁸⁸ Iako su velika većina identificiranih muških žrtava žrtve eksploatacije u svrhu prisilnog rada, sve se više uviđa da su muškarci podložni mnogim oblicima trgovine, uključujući seksualno iskorištavanje. Nedavno su globalni podaci UNODC-a pokazali da je među otkrivenim muškim žrtvama trgovine ljudima 17% muškaraca i 23% dječaka bilo predmet trgovine ljudima radi seksualnog iskorištavanja.⁸⁹ Nacionalni izvještaji iz Ujedinjenog Kraljevstva također pokazuju da su od 671 potencijalne dječje žrtve seksualne eksploatacije koju je britanski Centar za trgovinu ljudima identificirao 2014. godine skoro polovina bili dječaci.⁹⁰ Leon i Raws su u svojoj studiji također naglasili da su trgovci ljudima dječake smatrali svestranijima i da su ih stoga iskorištavali u različitim okruženjima, kroz prisilni rad, prisilni kriminal ili domaće ropstvo.⁹¹ Seksualna eksploatacija i seksualno nasilje nad muškarcima i dječacima ponekad se koriste zajedno s drugim oblicima trgovine ljudima kao dodatni način za maksimalno povećanje prihoda koji trgovci mogu ostvariti od svojih žrtava, ili kao mehanizam kontrole ili kažnjavanja. Osim toga, iako prisilni brak prvenstveno pogađa žene i djevojčice (75%), službeni podaci iz 2018. pokazuju da su 18% identificiranih žrtava prisilnog braka u Ujedinjenom Kraljevstvu bili muškarci.⁹²

Istaknuti primjer nekonvencionalnih i nedovoljno prijavljivanih profila žrtava o kojima su raspravljali stručnjaci uključeni u studiju je fenomen *bacha bazi* (rasplesani dječaci).⁹³ Dok počinioči često prolaze nekažnjeno, žrtve se suočavaju sa društvenom stigmom, stidom i strahom od krivičnog gonjenja zbog preljuba, homoseksualnosti ili prostitucije.⁹⁴ Iako su siromaštvo i migracije glavne pokretačke sile za *bacha bazi*, rodna dinamika karakterizirana segregacijom spolova i muškom dominacijom u društvu također su važni faktori kojima se treba pozabaviti. Prema mišljenju stručnjaka za borbu protiv trgovine ljudima u Finskoj, svijest o ovom specifičnom obliku eksploatacije je vrlo niska, kao i svijest o seksualnom iskorištavanju muškaraca i dječaka općenito. Stoga preventivne mjere za rješavanje krivičnih djela usmjerenih na mladiće i dječake nedostaju na mnogim mjestima, bilo u zemljama porijekla, tranzita ili odredišta.

Pružalac usluga žrtvama u Srbiji naglasio je potrebu za primjenom rodno osjetljivog pristupa u sprečavanju trgovine ljudima duž migracijskih ruta iz sličnih razloga. Dječaci migranti često se zanemaruju kao potencijalne žrtve trgovine ljudima. Prilikom analiziranja ugroženih grupa u migracijskim procesima potrebno je uzeti u obzir rod, ne samo u pogledu faktora rizika od eksploatacije koji uključuju prakse i događaje specifične za određenu državu, nego i dalje rizike od eksploatacije u zemljama odredišta.

“Koliko su loše pripremljene mnoge zemlje kada iznenada dobiju slučajeve sa 25 muškaraca, a to vam skoro eksplodira u rukama jer ne znate šta s njima i gdje ih smjestiti.”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Danskoj

Rodno osjetljive strategije prevencije

Ispitanici i ispitanice ankete su upitani da li su njihove organizacije pokrenule bilo kakve rodno specifične kampanje u oblastima prevencije, zaštite ili krivičnog gonjenja. Više od trećine uzorka (37%) provelo je rodno specifičnu preventivnu kampanju: 11% u zaštiti, a 29% u sve tri oblasti. Primjetno je da nijedna organizacija nije pokrenula kampanju za podizanje rodne svijesti koja se fokusira na krivično gonjenje.

Velika većina anketiranih (90%) također je izjavila da je rješavanje pitanja potražnje za prisilnim radom ili seksualnim iskorištavanjem veoma ili izuzetno važno za okončanje trgovine ljudima. Na pitanje kako rod igra ulogu u stvaranju potražnje za trgovinom ljudima u njihovoj regiji, učesnici i učesnice su često raspravljali o orodnjenosti dinamici u kontekstu seksualnog iskorištavanja. Jedna učesnica je naglasila da „ženske žrtve doživljavaju više od jedne vrste eksploatacije, pa čak i u slučajevima radne eksploatacije obično postoji aspekt seksualnog iskorištavanja. Žene i djevojčice migrantkinje se iskorištavaju zbog svog imigrantskog statusa i vrbuju kroz romantične veze. Kako mi to vidimo, trgovina ženama i djevojčicama jako je povezana s drugim oblicima nasilja nad ženama i djevojčicama, neravnopravnosti, ali i rasizma.“ Drugi ispitanik je naglasio da „budući da trgovac ljudima traži nekoga ko je ranjiv, on će vrebati bilo koji rod u kojem vidi priliku za iskorištavanje. Dječaci i djevojčice beskućnici su velike mete. Odrasle žene i muškarci s hroničnim mentalnim oboljenjima su također mete. Postoji mnogo veća potražnja za ženama bez obzira na to jesu li trans [transrodne] ili ne.“

Edukacija i svijest

Prema mišljenju učesnika i učesnica studije, obrazovanje i podizanje svijesti ključni su u preventivnim naporima u borbi protiv trgovine ljudima. Prvo, važno je razumjeti kako fizički atributi koji se percipiraju kao ženski ili muški mogu nekoga učiniti metom trgovine ljudima. Na primjer, trgovci ljudima radi radne eksploatacije često vjeruju da su male ruke i spretni prsti žena i djece prikladniji za određene proizvodne i poljoprivredne poslove, poput branja listova čaja na plantažama čaja.⁹⁵ Fizičke karakteristike mogu biti važne i u drugim sektorima. Mali dječaci se eksploatiraju kao jahači konja ili kamila, jer što manje jahač teži, životinja brže trči.⁹⁶ Još jedan primjer je iskorištavanje mladih djevojaka kao akrobatkinja za zabavu.⁹⁷ U građevinskom sektoru postoji potreba za fizički jakim radnicima, što se često manifestira tako što se biraju i vrbuju muškarci.⁹⁸ Postoje razne vrste rodnih specifičnosti u trgovini ljudima u svrhe radne eksploatacije. Potrebni su veći programi podizanja svijesti i ciljani programi za prepoznavanje muškaraca i dječaka kao potencijalnih žrtava, ali i prepoznavanje žena i djevojčica u sektorima gdje su pod velikim rizikom od eksploatacije.

Osim rodne dimenzije faktora ranjivosti, važno je shvatiti da postoje rodne dimenzije u odnosu na potražnju koja podstiče trgovinu ljudima. Kada su govorile o potražnji, anketirane osobe su govorile o tome kako tradicionalne rodne uloge utiču na to kako muškarci doživljavaju svoje pravo na pristup tijelima žena i djevojčica. „Vidimo da su identificirani kupci seksualnih usluga u našem istraživanju i regiji 100% muškarci, a otprilike 99% identificiranih žrtava su žene; 1% identificiranih žrtava muškog spola ili onih koji se smatraju nebinarnim povećava se zbog stalne obuke.“ U trgovini ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, potražnja - pretežno od muškaraca - za seksualnim uslugama zasnovana je na postojećim normama i stereotipima o muškoj dominaciji, potrebi da se uspostavi muška kontrola ili moć i pravu na seks.⁹⁹ Jedna od anketiranih osoba je navela: „Što se tiče trgovine ljudima - ključno je da se razmotre i usporede rasne i rodne razlike među preživjelim u odnosu na kupce/one koji stvaraju potražnju. To je veoma orodnjeno pitanje jer potražnja koju pokreću muškarci potiče iz dubokog osjećaja muških privilegija.“

Sve više pažnje posvećuju se i seksualnim prijestupnicama, posebno u kontekstu seksualnog iskorištavanja dječaka i mladića.¹⁰⁰ Studije izvještavaju o prijestupnicama iz Evrope koje putuju na turistička odredišta u afričke, latinoameričke i azijske zemlje kako bi došle do plaćenog seksa s mladima, posebno s takozvanim „dječacima s plaže“, „dječacima s otoka“, „igračima“ ili „žigolima“. Iako svi ti slučajevi ne predstavljaju trgovinu ljudima, ova pojava stvara rizike od eksploatacije i trgovine ljudima. Ovi mladi ljudi „često ne smatraju da su oni uključeni u komercijalno seksualno iskorištavanje i umjesto toga svoje seksualno angažiranje vide kao potvrdu svoje muškosti“. ¹⁰¹ Učesnik studije je primijetio da „potražnja za trgovinom ljudima radi pružanja seksualnih usluga uglavnom dolazi od muškaraca - međutim, o ženama koje kupuju te usluge se obično uopće ne govori, što je također nedostatak.“

U skladu s Odlukom Ministarskog vijeća OSCE-a br. 7/14 o suzbijanju i borbi protiv nasilja nad ženama, moraju se pojačati naponi da se „dopre do javnosti putem aktivnosti podizanja javne svijesti i senzibiliziranja, kako bi se pozabavili pitanjima negativnih stereotipa, stavova i predrasuda koje doprinose svim oblicima nasilja nad ženama“. ¹⁰² U tom smislu, Španija je, na primjer, pokrenula ciljane javne kampanje protiv trgovine ženama radi seksa. ¹⁰³

U Odluci Ministarskog vijeća br. 7/14 također je naglašena potreba za uspostavljanjem „odgovarajućih mjera za povećanje angažmana i učešća muškaraca i dječaka u sprječavanju i uklanjanju svih oblika nasilja nad ženama, uključujući seksualno i nasilje u porodici“, kao i „poduzimanjem mjera za podizanje svijesti o začaranom

krugu nasilja koji bi mogao proizići iz fizičkog, seksualnog i psihičkog nasilja u djetinjstvu i adolescenciji.”¹⁰⁴ Osim toga, Ministarska odluka OSCE-a br. 4/18 o suzbijanju i borbi protiv nasilja nad ženama naglašava „važnost aktivnog uključivanja muškaraca i dječaka u napore na uklanjanju diskriminacije i svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama, uključujući bavljenje temeljnim uzrocima rodne neravnopravnosti i nasilja te podizanje svijesti o uticaju negativnih stavova, ponašanja i rodni stereotipa koji mogu izazivati i održavati diskriminaciju i nasilje.”¹⁰⁵ Konkretnije, Ministarsko vijeće OSCE-a preporučuje inicijative „za promicanje angažmana muškaraca i dječaka u sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i djevojčicama, uključujući i provođenje aktivnosti podizanja svijesti koje se fokusiraju na pozitivne, pravične i nenasilne uloge koje muškarci i dječaci mogu odigrati u tom pogledu, te prepoznavanje i bavljenje negativnim stavovima, ponašanjima i rodni stereotipima koji održavaju takvo nasilje.”¹⁰⁶

S tim u vezi, u Grčkoj su održane obuke za nastavno osoblje i učenike koje se fokusiraju na sveobuhvatnu seksualnost. Ovdje je istaknuta važnost zdrave muškosti kao sredstva za sprečavanje trgovine ljudima radi seksualnog iskorištavanja.¹⁰⁷ Drugi primjer strategije prevencije je projekat KAST (*Köpare av Sexuella Tjänster*, odnosno „Kupci seksualnih usluga”) u Švedskoj i Norveškoj, koji edukacijom kupaca seksualnih usluga, uglavnom muškaraca, ali i malog broja žena, nastoji usporiti ovu praksu.¹⁰⁸ Pohađanje je, međutim, dobrovoljno, što ograničava uticaj programa, jer kupci seksualnih usluga mogu biti suzdržani ili bez motivacije za učešće.¹⁰⁹

Usprkos snažnom ohrabrenju vlada da izrade rodno osjetljive strategije za podizanje svijesti, društvena odbojnost prema seksualnom obrazovanju u mnogim dijelovima svijeta i dalje ometa razvoj programa primarne prevencije u školama koji njeguju pozitivne načine razmišljanja o tijelu, bez rodni predrasuda. Na primjer, preživjeli iz Sjedinjenih Američkih Država naglasio je u Studiji koliko su jednostavne lekcije o ličnim granicama važne za zdrave odnose među ljudima:

“ Prevencija počinje u školama s djecom, dok im se pomaže da razumiju sigurne granice i da znaju poštovati granice drugih ljudi.”

Preživjela trgovine ljudima u SAD

Školski program prevencije trgovine ljudima ne zahtijeva nužno od edukatora ili instruktora da objasne manipulativne ili prinudne taktike koje koriste trgovci ljudima. Umjesto toga, takvi programi mogu postaviti temelje učenicima za sticanje samopoštovanja i dostojanstva, koje je navedenoj preživjeloj nedostajalo tokom školovanja i dovelo je u situaciju trgovine ljudima.

Glasovi žrtava i preživjelih

Odluke Ministarskog vijeća OSCE-a br. 6/17 i 6/18 ističu „važnost glasa žrtava trgovine ljudima u razradi efikasni strategija za borbu protiv trgovine ljudima”.¹¹⁰ Studija je također otkrila da je uključivanje ovih glasova u obuku i edukaciju o trgovini ljudima od najveće važnosti, ne samo zbog mogućnosti identifikacije žrtava i pružanja pomoći, nego i u nastojanjima da se podigne svijest i smanji potražnja za svim oblicima eksploatacije i trgovine ljudima. Prema mišljenju nekoliko stručnjaka koji su učestvovali u Studiji, uključivanje preživjelih u svakodnevni rad neke organizacije čini podizanje svijesti redovnim dijelom plana rada te organizacije. Ovaj pristup ima veći uticaj od jednokratnih obuka ili edukacija jednom godišnje. Smisleno uključivanje preživjelih može biti znatno efikasnije u osiguravanju da preventivne poruke budu usmjerene na rizične grupe, posebno kada je u pitanju orodnjena priroda viktimizacije u kontekstu trgovine ljudima.

“ Kad uđem u prostoriju, odmah kažem da nisam socijalna radnica. Reći ću: „Ja sam preživjela.“ Kažem da sam preživjela mnoge oblike zlostavljanja, uključujući seksualno zlostavljanje i trgovinu radi pružanja seksualnih usluga. I često vidim kako duboko izdahnu i kažu „Zar jeste?“

Preživjeli trgovine ljudima i pružalac usluga u SAD

Različitost i inkluzivnost

Prepoznajući povećani rizik žena i djevojčica od trgovine ljudima, učesnici i učesnice Studije primijetili su da postojeće preventivne politike treba dodatno prilagoditi kako bi sveobuhvatnije odgovorile na potrebe žena i djevojčica. Na pitanje šta bi oni ili njihove organizacije mogli unaprijediti kako bi bolje prepoznali ulogu roda u trgovini ljudima, ispitanici i ispitanice su raspravljali i o proširenju objekta kako bi bili inkluzivniji, posebno kroz „veći broj preventivnih kampanja usmjerenih na muškarce kao proizvođače potražnje“ kao i kroz „fokussiranje na posebne potrebe muškaraca i dječaka, koji su često zanemareni i ne smatra se da imaju posebne potrebe“.

Ispitanici i ispitanice studije naglasili su važnost ciljanih kampanja za predstavljanje raznolikih i širokih okvira poruka. Ako žrtva trgovine ljudima vidi bilbord na kojem je neko u okovima ili vezan, a njeno iskustvo nije bilo takvo, možda neće povezati ono što joj se dešava sa trgovinom ljudima. Jedna od anketiranih osoba je dodala: „Moramo promijeniti plakate, da se jednostavno ne koristi bijela djevojčica, nego obojene žene. Nismo više u 1900-tim godinama ideologije bijelo ropstvo – trgovina ljudima.“ Štetna hijerarhija stradanja zasnovana na

paradigmi *idealne žrtve* doprinosi isključenju grupa potencijalnih žrtava koje su manje vidljive. Stoga okvir mora biti inkluzivniji i uključivati različite vrste eksploatacije, različite rodove, rase, etničke pripadnosti, kao i jezike kojima govore potencijalne žrtve trgovine ljudima.

“ Već nam je dovoljno teško postići da cisrodne heteroseksualne osobe¹¹¹ shvate da je trgovina ljudima problem, i da, tu smo napredovali, ali nema nikakvih poruka o tome da trgovina ljudima utiče na *queer* i trans zajednice, što znači da se te zajednice ne identificiraju kao žrtve trgovine ljudima, što opet znači da ima manje glasova za slanje poruka, što znači... to je kao povratna veza.”

Preživjeli trgovine ljudima i pružalac usluga u SAD

ZAGOVARANJE RODNO OSJETLJIVE PREVENCIJE kroz posjete specijalnog predstavnika OSCE-a državama

Tokom nekoliko posjeta državama članicama OSCE-a, specijalni predstavnik i koordinator OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima bavio se rodno specifičnim izazovima, preporukama i smjernicama u vezi s određenim pitanjima. To uključuje preporuke za bavljenje manje vidljivim slučajevima trgovine ljudima, uključujući preventivne mjere protiv domaćeg ropstva. U ovom konkretnom slučaju, specijalni predstavnik je pozvao vlasti u posjećenim zemljama da preispitaju i razmotre izmjene zakonskog okvira i politika kojima se stvara povoljno okruženje za eksploataciju radnika i radnica u domaćinstvu. Također je preporučeno da se poveća fokus na trgovini i eksploataciji strankinja za domaće ropstvo reguliranjem i praćenjem mehanizama zapošljavanja radnica i radnika u domaćinstvu kako bi se spriječile zloupotrebe i eksploatacija.¹¹²

Ostale rodno specifične preporuke za prevenciju uključivale su suzbijanje potražnje koja potiče trgovinu ljudima usvajanjem odgovarajućih zakonodavnih, obrazovnih, kulturnih i društvenih mjera. Također, da bi se destimulirala potražnja, preporučeno je da se pomno prate mjesta i stranice na internetu koje nude usluge prostitucije kako bi se spriječila eksploatacija stranih i domaćih žena i djece. U nekoliko navrata, specijalni predstavnik je sa zabrinutošću primijetio nekoliko faktora koji doprinose povećanoj unutrašnjoj trgovini ljudima, poput manjka pristojnih mogućnosti za zapošljavanje, prisilnog povratka radnika migranata iz drugih zemalja i onemogućenog pristupa obrazovanju i zapošljavanju za žene. U tom smislu, preporučeno je da se izradi sveobuhvatna strategiju prevencije koja se fokusira na osnaživanje i senzibiliziranje rizičnih populacija, posebno onih koje traže zaposlenje; osnaživanje porodica u teškim ekonomskim situacijama kako bi se spriječila radna eksploatacija njihove djece; i jačanje svijesti među djevojčicama i neudatim ili ostavljenim ženama koje su često pod rizikom od seksualne ili radne eksploatacije.

Specijalni predstavnik je također naglasio potrebu da se identificira i rješava pitanje podločnosti trgovini ljudima povezane s rodom, na primjer zbog ekonomske i rodne neravnopravnosti, kao i potrebu za poboljšanjem rodno osjetljive obuke istražitelja, tužilaca i sudija koji rade u oblasti borbe protiv trgovine ljudima. Specijalni predstavnik je posebno iznio nekoliko preporuka kako bi potaknuo ciljano kvalitativno istraživanje karakteristika i trendova prisilnih i ranih brakova, s ciljem razvijanja prilagođenih odgovora, pružanja mjera pomoći i proširenja definicije trgovine ljudima kako bi obuhvatila i prisilni brak.

ČETVRTO POGLAVLJE

Zaštita žrtava trgovine ljudima

Zaštita žrtava trgovine ljudima zahtijeva rodno osjetljiv pristup. Razlog je što se žrtve različitih spolova iskorištavaju na različite načine i imaju različite potrebe.

Žene i djevojke žrtve trgovine ljudima doživljavaju visoke stope fizičkog i seksualnog nasilja i zahtijevaju prilagođenu podršku žrtvama i mjere osnaživanja. Zbog pandemije Covid-19, nailaze i na veće prepreke u pristupu uslugama zaštite.¹¹³ Izvještaj o rodnim dimenzijama trgovine ljudima Međuagencijske koordinacijske grupe protiv trgovine ljudima (ICAT) također navodi da iako trgovina ljudima nesrazmjerno utiče na žene i djevojke, postoje različiti faktori koji doprinose djelimičnom isključivanju muških žrtava. Identificiranje svih žrtava i pružanje pomoći svima otežano je jer muške žrtve imaju specifična iskustva koja nisu prepoznata, zbog rodni stereotipa prilikom pružanja pomoći i zaštite te zbog stereotipnih konstrukcija maskuliniteta. Na primjer, muške žrtve trebaju psihološku podršku, medicinsku pomoć i zdravstvenu zaštitu koja je drugačija od one potrebne ženama žrtvama.

Rodne odrednice (pogrešne) identifikacije

Čin i proces zaštite osoba koje su bile ili se trenutno nalaze u eksploatorskoj situaciji počinje njihovom identifikacijom. Identifikacija žrtve trgovine ljudima ključni je korak na osnovu kojeg žrtvi može biti ponuđena pomoć i pristup pravdi ili može biti procesuirana.¹¹⁵ Nažalost, osobe koje su pretrpjele štetu koja se kvalificira kao trgovina ljudima nisu uvijek uspješno prepoznate. U ovom smislu, specijalni izvjestitelj UN-a za trgovinu ljudima zagovarao je novi model identifikacije “koji je usmjeren na otkrivanje ranjivosti osobe na trgovinu ljudima i iskorištavanje, na osnovu ličnih okolnosti i u svrhu utvrđivanja pristupa ranoj podršci”. Tokom stručnih konsultacija, naglašeno je da je “neuspjeh [postojećeg identifikacijskog] sistema ukorijenjen u činjenici da se zasniva na izdvajanju osoba koje se percipiraju kao ‘prave’ žrtve koje zaslužuju zaštitu”.¹¹⁶

Imidž “idealne žrtve”

U nekoliko su navrata, učesnice i učesnici studije koristili izraz *idealna žrtva* i osvrtaali su se na prevladavajuće ideje o tome ko su žrtve trgovine ljudima kao prepreke u procesu identifikacije. Iz tog razloga se ne zadovoljavaju potrebe onih osoba koje ne potpadaju pod percipirane karakteristike žrtava trgovine ljudima. Može se desiti da se muškarci ili žene žrtve trgovine ljudima ne uklapaju u osobine *idealne žrtve* jer koriste drogu ili su se bavili sitnim kriminalom.¹¹⁷ Konstrukcija imidža *idealne žrtve* kroz predstavljanje trgovine ljudima u medijima, političkom diskursu i pravnom okviru za borbu protiv trgovine ljudima može doprinijeti pogrešnoj identifikaciji. Vjerovatnije je da će relevantni akteri u borbi protiv trgovine ljudima detektirati *idealnu žrtvu*: najčešće ženskog roda, sa karakteristikama koje vezujemo uz ideje ranjivosti, slabosti i nevinosti. Ova vrsta žrtve se smatra suprotnom karakteristikama koje vezujemo uz maskulinitet, kao što su otpornost, sila i snaga.¹¹⁸

“ Mislim da je ljudima iz struke samo po sebi problem muškarce i dječake smatrati žrtvama. Uvijek je u početku nešto drugo u pitanju. A onda, naravno, dođete do tačke gdje kažete ‘dobro, jesu žrtve’ dok razgovarate, na primjer, s ljudima koji direktno rade sa žrtvama trgovine ljudima. I oni uvijek kažu ‘da, “savršena žrtva” je žena ili djevojčica koja se bavi prostitucijom. To je prava žrtva trgovine ljudima.’ [...] Tako da se, na primjer, dječaci koji se iskorištavaju za kriminalne aktivnosti ne vide kao žrtve, čak ni sami sebe tako ne vide, rekao bih. Teško im je sebe vizualizirati kao žrtve. [...] Potrebno je mnogo vremena da ih se identifikira. Vrlo je komplicirano identifikirati dječake u prosjačenju ili kriminalnim aktivnostima ili u radnoj eksploataciji, ako ih ne pronađu sa nekim ženama. Mislim da je to jedno od glavnih pitanja za samu struku: mi kao profesionalci moramo razgovarati o svojim predrasudama i pristrasnom okruženju u kojem radimo.”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Švedskoj

Rod ima presudnu ulogu u konstrukciji ovih društvenih pretpostavki, što može objasniti zašto se određene grupe lakše identificiraju kao žrtve. Dok je prosječno trajanje trgovanja ženskim žrtvama, kako je utvrdila organizacija IOM, 1,8 godina, muškim se žrtvama trguje u prosjeku 2,3 godine.¹¹⁹ Istraživanja nadalje pokazuju da odrasli muškarci i dječaci akutno preživljavaju štetu uzrokovanu trgovinom ljudima zbog rodne struktura i pritisaka kojima su izloženi. Muškarci također rjeđe prijavljuju trgovinu ljudima.¹²⁰ Budući da se često pretpostavlja da muškarci uvijek žele seks, u slučajevima trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, muškarci i dječaci se rijetko doživljavaju kao žrtve, prije kao osobe koje imaju sposobnost nezavisnog djelovanja i koje se po svom izboru prostitušu.¹²¹

Dok rodne odrednice u kontekstu zaštite utiču i na muškarce i na žene žrtve, većina problema o kojima su učesnice i učesnici studije razgovarali u smislu pogrešne identifikacije i nedostatka pomoći spominjana je u odnosu na muške žrtve, kako maloljetne tako i odrasle. Jedan učesnik je primijetio da se dječaci i mladići često ne slažu i da se protive, stvarajući dodatne tenzije sa pružaocima usluga. Stoga je važno voditi računa o posebnim bihevioralnim karakteristikama određenih grupa žrtava, naročito kada je riječ o najranjivijim grupama kao što su djeca i mladi. Iako se može činiti da je ovo pitanje koje se u širem smislu odnosi na svu djecu ili tinejdžere, postoje razlike u načinu na koji vlasti ili organizacije koje identificiraju žrtve i nude pomoć gledaju na žrtve dječake i djevojčice. Brunovskis i Surtees¹²² navode sljedeće:

Posebno se dječaci prečesto posmatraju kroz prizmu njihovog spola/roda (tj. muškog, i stoga su jaki i neranjivi), a ne kroz njihovu dob/zrelost (tj. kao dijete koje treba zaštitu i koje ima prava na zaštitu). Na primjer, dok bi mlada žena ili djevojka koja sama putuje balkanskom rutom svakako potakla zabrinutost, mladići i (barem stariji) dječaci u istoj situaciji naizgled ne izazivaju isti nivo zabrinutosti ili potrebe za intervencijom službi koje pružaju prvu podršku.

Mnogi učesnici i učesnice studije su navodili da pogrešna identifikacija ne dolazi samo od pružaoca pomoći, već i od samih žrtava. U nekim slučajevima, muškarcima i dječacima je naročito teško sebe doživjeti kao žrtve. Boje se stigmatizacije i gubitka dostojanstva prihvatanjem statusa žrtve, što se po njihovom mišljenju ili u njihovoj kulturi, smatra težim za podnijeti od fizičkog nasilja.

Učesnici i učesnice studije navodili su da je odbijanje muškaraca da priznaju da su bili trgovani i da sebe identificiraju kao žrtve možda povezano sa stereotipnim konstrukcijama maskuliniteta. Kultura u kojoj muškarci rade i izdržavaju svoje porodice vrlo je relevantna i često dovodi do pogrešne identifikacije. Čak i kada su muškarci žrtve lišeni svoje zarade ili trpe teške izrabljivačke uslove, oni rade i tako će to vidjeti njihove porodice i zajednice.¹²³ Kako je naglašeno u studiji koju je provela Agencija EU za temeljna prava (FRA) o radnoj eksploataciji, “za neke muškarce prihvatanje statusa žrtve krivičnog djela kosi se s njihovom rodnom ulogom koja nalaže da muškarci trebaju biti ‘snažni’ i ‘imati kontrolu’ nad svojom situacijom, a ne biti u stanju potrebe za podrškom. Ovo može doprinijeti tendenciji žrtava radne eksploatacije da sebe posmatraju kao ekonomski uspješne unatoč kršenjima prava sa kojima se susreću.”¹²⁴

Da zaključimo, žene ili muškarci koji ne pokazuju prave karakteristike na osnovu kojih se smatra da imaju potpun i legitiman status žrtve mogu ometati ili odgoditi pružanje pomoći. Kao što je ranije spomenuto u pogledu prevencije, važno je imati na umu interseksionalne aspekte u procesu identifikacije. U nekim slučajevima, status žrtve se dodjeljuje pojedincima ne samo zbog njihovog roda, već zato što imaju karakteristike koje vezujemo uz nevinost i bespomoćnost, uključujući dob i etničku ili rasnu pripadnost.

“ Koliko je prvi doživljaj žrtve orodnjen, posebno u trgovini u svrhe seksualnog iskorištavanja, ali i općenito u trgovini ljudima? Ne radi se samo o rodu, to je i interseksionalni problem jer bi žrtva trebala biti bjelkinja i mlada. Dakle, ne zanemaruju se samo muške žrtve, već i starije žene. Ustvari, svako ko možda ne ispunjava standarde idealne žrtve.”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Njemačkoj

Između žrtava i počinioca

Osim pristranosti koju stvara imidž *idealne žrtve*, faktor koji ometa proces identifikacije je činjenica da ponašanje žrtava trgovine ljudima često potpada pod sivu zonu između kategorija žrtve i počinioca.¹²⁵ U takvim slučajevima, pažnja se usmjerava na kriminalne aktivnosti žrtve, a ne oblik(e) iskorištavanja na koje su bile prisiljene. To uključuje slučajeve koji se ponavljaju a imaju rodne karakteristike, kao što su iskorištavanje žena u prostituciji u zemljama u kojima je prostitucija ilegalna, iskorištavanje mladića koji rade na ilegalnim farmama kanabisa ili u prisilnom kriminalu. Unatoč indikatorima trgovine ljudima, te osobe često budu uhapšene i optužene za krivična djela, a sistemi zaštite ih ne uspijevaju identificirati kao žrtve trgovine ljudima.¹²⁶

Ovakvi scenariji naglašavaju potrebu poštivanja principa nekažnjavanja. Ovaj princip utemeljen je u okviru zasnovanom na pravima i trebao bi se primjenjivati na nediskriminirajući, rodno osjetljiv i dobno osjetljiv način kako bi se omogućilo prepoznavanje posebnih okolnosti i potreba za pomoć svih žrtava.¹²⁷ Primjeri u kojima su osobe bile prisiljene počiniti krivično djelo zbog trgovine ljudima – bilo da su ilegalno prešle granicu, bavile se ilegalnom prostitucijom ili kriminaliziranim homoseksualnim djelima, prodavanjem droge ili prosjačenjem – ne smije onemogućiti ovim žrtvama pristup pomoći i pravdi.¹²⁸ Bez obzira na rod, sve žrtve trebaju dobiti zaštitu na koju imaju pravo. U praksi, nedostatak provedbe ovog principa, potkopan stereotipima o *idealnim žrtvama*, dovodi do pogrešne identifikacije i dvostruke viktimizacije.¹²⁹ Jedan učesnik studije naglasio je ovaj problem, posebno u odnosu na slučajeve trgovine djecom radi prisilnog kriminala.

“Kada je osoba žena ili djevojčica, primjenjuju se mjere zaštite od seksualnog iskorištavanja. Ali ako imamo dječaka koji je, na primjer, iskorištavan za prisilni kriminal, tada prevladavaju rodni stereotipi i mjere zaštite nisu dostupne. To se desi i starijoj ženi jer se ne uklapa u dobni stereotip.”

Pružalac usluga u Italiji

Pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima zahtijeva pristup koji se odnosi na specifične potrebe žrtve. Doista, žrtve trgovine ljudima suočavaju se s raznim zlostavljanjima, uključujući, ali ne samo, fizičko i seksualno zlostavljanje, psihičke traume, prisilnu konzumaciju droga i alkohola, zdravstvene rizike na radu, izloženost okolišnim opasnostima, emocionalnu manipulaciju, depresiju, izolaciju, dužničko ropstvo i pravne nesigurnosti, da spomenemo samo neka. Pristup pomoći i brizi koja je stvarno potrebna žrtvama trgovine ljudima vrlo je važno i problematično pitanje. Na primjer, mnogim žrtvama se prvenstveno nudi pomoć u kontekstu seksualnog zdravlja, iako njihove potrebe često prevazilaze taj aspekt. S druge strane, medicinska pomoć ne bi trebala biti ograničena na žrtve seksualnog iskorištavanja. Stoga je ključno dodijeliti sredstva za njegu koja uzima u obzir posljedice trgovine ljudima u seksualne i neseksualne svrhe i koja odgovara rodnim potrebama.

Prepreke u traženju i prihvatanju pomoći

I muškarci i žene žrtve često nailaze na prepreke u traženju i prihvatanju pomoći. Pružanje podrške žrtvama trgovine ljudima, posebno onim kojima se trguje u svrhu radne eksploatacije, može biti posebno izazovno jer žrtve mogu odbiti pomoć iz straha od gubitka posla i plate, ili zbog toga što preuzmu odgovornost za ono što im se desilo i ne doživljavaju sebe kao žrtve.¹³¹ U studiji autorica Brunovskis i Surtees, žene žrtve su navodile niz razloga za odbijanje pomoći, uključujući poteškoće u uspostavljanju povjerenja sa strancima zbog traume uzrokovane štetom koju su pretrpile.¹³² Za muškarce žrtve, odbijanje pomoći može biti posljedica sveukupnog odbijanja koncepta žrtve, što je povezano sa idejama o muškarcima kao izdržavateljima, sa osjećajem krivice, stida, društvenom stigmom i idejom da je maskulinitet nespojiv sa stanjem žrtve. Žrtve također odbijaju pomoć kada ono što im se nudi nije ono što im zapravo treba.

Nedostatak prilagođene pomoći

Učesnici i učesnice studije su naglasili da ne postoje resursi potrebni da se žrtvama pruži pomoć prilagođena individualnim potrebama. Nedostaci uključuju nepostojanje specijaliziranih skloništa i rodno osjetljivog stambenog zbrinjavanja, ograničenu dostupnost usluga na udaljenim lokacijama, kao i nedostatak održive i dugoročne podrške za reintegraciju. Situacija žena sa djecom također može biti posebno problematična.

Kako navodi Grupa stručnjaka Vijeća Evrope za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA), dok se broj identificiranih muškaraca žrtava trgovine ljudima povećava, programi pomoći koji su prilagođeni potrebama muških žrtava su rijetki.¹³³ Nadalje navode da je “većina usluga pomoći, uključujući skloništa, osmišljena i prilagođena potrebama žena žrtava, posebno onih koje su podvrgavane seksualnom iskorištavanju, ali još uvijek postoji značajan manjak projekata pomoći za muškarce žrtve trgovine ljudima.”¹³⁴ Postoji nekoliko inicijativa prilagođenih muškarcima žrtvama koje vrijedi spomenuti. Na primjer, muški zdravstveni centar MEN VIA od 2014. godine pruža podršku i pomoć muškarcima žrtvama trgovine ljudima u Austriji, uz finansijsku podršku Saveznog ministarstva rada, socijalnih pitanja i zaštite potrošača. Slične inicijative postoje i u Luksemburgu, gdje InfoMann u ime Ministarstva jednakih mogućnosti pruža pomoć muškarcima žrtvama trgovine ljudima. Njihove usluge uključuju smještaj i psihosocijalnu podršku. Međutim, s obzirom na sve veći broj muškaraca žrtava, broj takvih inicijativa je svakako ograničen.

Po pitanju podrške reintegraciji, istraženi su različiti rodno osjetljivi pristupi, posebno za rješavanje poteškoća reintegracije žrtava trgovine ljudima u društvo u skladu sa njihovim individualnim potrebama. Na primjer, nevladina organizacija HERA (Her Equality Rights and Autonomy) radi sa ženama žrtvama trgovine ljudima na pokretanju njihovih vlastitih biznisa da bi stekle ekonomsku nezavisnost. HERA je obučila više od 1000 osoba u centralnoj i istočnoj Evropi kroz svoj Program osposobljavanja za poduzetništvo i mrežu poslovnih žena koje rade kao mentorice i dijele svoje stručno znanje.¹³⁵ Drugi primjer je projekat Prevencija trgovine ljudima u Ukrajini kroz Ekonomsko osnaživanje ranjivih osoba, koji je implementirao OSCE-ov projektni koordinator u Ukrajini u saradnji sa Ministarstvom socijalne politike Ukrajine.¹³⁶ U okviru ovog projekta, pokrenuto je nekoliko inicijativa na promociji jednakih prava i mogućnosti za muškarce i žene žrtve trgovine ljudima. To je uključivalo društveno šivaće preduzeće Barvysta, koje osnažuje žene nudeći im priliku da zarađuju za život na lokalnom nivou, kao i Goodstock Civic Alliance, društveni kafić-pekara koja promovira jednaka prava i mogućnosti za žene i muškarce i pruža pomoć žrtvama trgovine ljudima i nasilja u porodici.

Različite zdravstvene potrebe

Informacije o implikacijama trgovine ljudima na tjelesno i mentalno zdravlje vrlo su ograničene i prvenstveno fokusirane na seksualno iskorištavanje.¹³⁷ Samo nekoliko studija spominje uticaje neseksualnih oblika iskorištavanja na druge aspekte zdravlja žrtava, a još manje na zdravlje muških žrtava.¹³⁸ To znači da je naše znanje o ovom pitanju često ograničeno na reproduktivno zdravlje i ne uključuje druge zdravstvene potrebe žena i djevojčica, ili opće potrebe muškaraca i dječaka. Na primjer, mnogi poljoprivredni radnici također se suočavaju s fizičkim nasiljem i općenito su podložni naprednim oblicima prisile i kontrole, kao i nesigurnim radnim uslovima. To utiče na njihovo fizičko i psihičko zdravlje.¹³⁹ Dugoročni zdravstveni problemi muškaraca i žena u radnoj eksploataciji uzrokovani kemikalijama, teretom i drugim teškim uslovima često nisu obuhvaćeni programima donatora. Druga istraživanja ukazuju na to da su žrtve kućnog ropstva izložene teškom seksualnom, fizičkom i psihičkom zlostavljanju.¹⁴⁰ Izolacija i suživot sa trgovcem ljudima često pogoršavaju stepen zavisnosti i mogu dovesti do povećanog stepena intimnosti, na primjer, kada trgovac ljudima pruža smještaj ili prevoz ili zapošljava i druge članove porodice.

“ Postoji uvjerenje da je seksualna trauma jača i da ima prednost nad drugim oblicima traume. U slučajevima kućnog ropstva, gdje većinu žrtava čine žene, mnoge od tih žena doživljavaju oblike ekstremnog nasilja, čak i torture, što je jedno od najtraumatičnijih iskustava, a ne nudi im se često posebna pomoć. Ili, na primjer, muškarcima koji su radno izrabljivani u ribarskoj industriji, koji žive u lošim i krajnje nezdravim uslovima na ribarskim brodovima, nisu ponuđene ove mjere [pomoći] jer se radna eksploatacija ne smatra tako ozbiljnom kao drugi oblici izrabljivanja.”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Italiji

Potrebe za sigurnim smještajem

Sigurno i prikladno stanovanje prioriteta je potreba za žrtve trgovine ljudima jer je ključna za podršku njihovom oporavku kao nezavisnih osoba. Direktivom 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća uspostavljeni su minimalni standardi za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela, kako bi se razvila i pružila "skloništa ili bilo koji drugi prikladan privremeni smještaj za žrtve koje trebaju sigurno mjesto zbog neposrednog rizika sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde", kao "ciljana i integrirana podrška za žrtve s posebnim potrebama, poput žrtava seksualnog nasilja, žrtava rodno zasnovanog nasilja i žrtava nasilja u bliskim odnosima, uključujući podršku i savjetovanje nakon traume". Za žrtve trgovine ljudima, odgovarajući rodno osjetljivi smještajni objekti kao element pomoći ključni su u podršci njihovom oporavku i prevenciji daljih trauma.

Generalno govoreći, pružanje privremenog smještaja žrtvama trgovine ljudima može biti teško zbog nedostatka resursa. Kada su u pitanju žrtve koje nisu samostalne žene, često postoje vrlo ograničene mogućnosti. Tokom posjeta zemljama, specijalni predstavnik i koordinator OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima primijetio je da države često na kraju odaberu rješenje da uspostave mješovite smještajne jedinice i za muškarce i za žene žrtve, iako su ponekad smješteni u različitim dijelovima ustanove. Samo nekoliko zemalja OSCE-a ima skloništa za muškarce ili žene s djecom. Nadalje, skorija istraživanja pokazuju da je za žrtve koje se ne uklapaju u profil *idealne žrtve* skoro pa nedostupan smještaj, što takvim osobama stvara poteškoće u pristupu pomoći budući da se uslugama koje su dostupne često ne obuhvataju te žrtve. Mnoge od ovih žrtava rijetko dolaze u kontakt s organizacijama za borbu protiv trgovine ljudima i često su skeptične da te organizacije mogu zadovoljiti njihove potrebe bez da ih dodatno marginaliziraju.¹⁴²

“ A kad dođemo do transrodne ili LGBTQ+ zajednice¹⁴³, tada postaje jako, jako tužno, jer oni u najvećem broju slučajeva ne potpadaju ni pod jedan okvir. [...] Postoje strašne, strašne priče o transrodnim ženama, na primjer, koje su se našle u groznim situacijama seksualnog iskorištavanja i prisilne prostitucije gdje im je zapravo teško pomoći jer se ne uklapaju u rodnu normu. Ne uklapaju se. Gdje da ih stavimo? Hoćemo li ih staviti sa ženama? Ne, ne možemo to uraditi. Hoćemo li ih staviti sa muškarcima? Ne, ne možemo. Zaista postane očigledno da smo toliko zarobljeni u rodnim stereotipima, umjesto da osobu upoznajemo onakvu kakva ona jeste.”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Danskoj

U uzastopnim izvještajima, grupa GRETA je navodila da "iako većina ocijenjenih zemalja uzima u obzir potrebe žena žrtava trgovine ljudima, brojne zemlje još uvijek ne nude usluge pomoći, uključujući smještaj, muškarcima žrtvama trgovine ljudima."¹⁴⁴ U 2017. godini, grupa je utvrdila da samo devet zemalja (od 47 potpisnica Konvencije Vijeća Evrope) nudi odgovarajuću podršku, uključujući skloništa, muškarcima žrtvama trgovine ljudima.¹⁴⁵ Norveška je, na primjer, otvorila sklonište koje vodi Vojska spasa u području Osla sa četiri kreveta namijenjena isključivo muškarcima žrtvama trgovine ljudima i parovima, te se žrtvama pruža zdravstvena njega, smještaj i edukacija, što uključuje i časove norveškog i engleskog jezika.¹⁴⁶ U Portugalu je otvoreno sklonište za muškarce žrtve trgovine koje finansira vlada, a vodi nevladina organizacija Saúde em Português. Žrtvama je osigurana socijalna i pravna podrška, kao i kursevi jezika, stručno osposobljavanje i pomoć u pristupu tržištu rada.¹⁴⁷ Portugalska vlada finansira ukupno pet skloništa kojima upravljaju nevladine organizacije isključivo za žrtve trgovine ljudima – dva za odrasle žene žrtve i njihovu djecu, dva za odrasle muškarce žrtve i jedno za djecu.¹⁴⁸

Iako su ovo ohrabrujući znakovi da se prepoznaju različite potrebe žrtava, u većini zemalja još uvijek nedostaju strukture za pružanje prilagođene pomoći muškarcima i ženama žrtvama trgovine ljudima.

Uloga roda u pružanju usluga

Vodila se opsežna rasprava o tome da li se žrtve trgovine ljudima trebaju uparivati sa pružaocima usluga u skladu sa njihovim rodom. Trenutno su žene većina direktnih pružateljica usluga u borbi protiv trgovine ljudima, kao što su savjetnice u kriznim centrima ili skloništima. Uz nekoliko izuzetaka, usluge se često oglašavaju kao usluge usmjerene na žene. Time se mogu obeshrabrati muškarci žrtve da poduzmu prvi korak. Uz probleme sa identifikacijom zbog muškog poricanja činjenice da su žrtve, muškarci žrtve mogu odbiti pomoć posvećenu ženama koju nude nevladine organizacije, budući da one obično nemaju zaposlene osobe koje su osposobljene da pokrenu razgovore sa muškarcima žrtvama.

Prema učesnicima i učesnicama studije, za razliku od preventivnih intervencija u kojima bi se muškarci mogli osjećati ugodnije u razgovoru sa drugim muškarcima, kada je u pitanju aspekt njege u pomoći i zaštiti, nekad se smatra da je lakše povezati se sa pružateljicama usluga. U nekim slučajevima, muškarci i dječaci preferiraju pružateljicu usluga, a ne pružaoca, jer je većina muškaraca sa kojima su se susreli u svom životu bila gruba ili čak nasilna prema njima.

“**Rekao bih da je jedno od iskustava koje imam iz intervju sa dječacima, na primjer, da se oni prilično boje da će muškarci biti opaki, nasilni ili ljuti. Zato toliko žele upoznati žene ili fine muškarce koji govore tihim glasom [nježno].**”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Švedskoj

“**Socijalne usluge, to je žensko područje i mislim da je to sjajno kada govorimo o pristupu sigurnoj njezi. Za žrtve je svakako važno da osjećaju da se mogu povezati sa ženama ili osobama koje se ženstveno izražavaju kada govorimo o ljudima koji im pružaju usluge. Ali također mislim da postoji ogroman deficit u pogledu preuzimanja odgovornosti muškaraca za probleme koje su stvorili. I u pogledu činjenice da se na to gleda kao na ženski problem ili dječji problem ili problem preživjelih.**”

Osoba koja je preživjela trgovinu ljudima i pružalac usluga u SAD-u

Općenito, odluka žrtve da zatraži njegu vrlo je lična i uloga roda u pružanju usluga ne može se zanemariti. Napori moraju biti fokusirani na stvaranje okruženja usmjerenog na žrtvu koje nije osuđujuće kako bi se žrtve osjećale sigurno da traže njegu i povjere se nekome kome mogu vjerovati.¹⁴⁹ Analiza potreba za zaštitom žrtava mora biti prilagođena njihovom ličnom iskustvu koje je oblikovano raznim ukrštajućim faktorima, uključujući i rod.

Zaštita svih žrtava seksualnog iskorištavanja

Budući da je trgovina u svrhu seksualnog iskorištavanja najčešće otkrivan oblik trgovine i velika većina otkrivenih žrtava ovog oblika trgovine su žene (67% su odrasle žene, a 25% su maloljetne djevojke prema Globalnom izvještaju UNODC-a iz 2020), većina usluga u borbi protiv trgovine ljudima usmjerena je na žrtve seksualnog iskorištavanja. Unatoč ovoj rasprostranjenosti, žene i djevojke i dalje nemaju pristup prijeko potrebnim uslugama. Nadalje, studijom su otkriveni značajni nedostaci u uslugama prilagođenim potrebama muških žrtava. Nerazumijevanje štete koju trpe muškarci sprječava razvoj i provedbu paketa pomoći zasnovanih na potrebama, iako države imaju međunarodne obaveze prema Protokolu iz Palerma i drugim pravnim instrumentima za zaštitu i pomoć svim žrtvama trgovine ljudima, uz puno poštivanje njihovih ljudskih prava. Tabu oko seksualnog iskorištavanja muškaraca u kombinaciji sa nepostojanjem usluga dostupnih za te žrtve doprinosi manjoj vidljivosti ovog problema. Nedostaju usluge za dječake i muškarce, iako oni zajedno čine oko 8% otkrivenih žrtava trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja.

Međutim, važno je naglasiti napredak i obećavajuće prakse koje se provode u državama članicama OSCE-a. Na primjer, Ujedinjeno Kraljevstvo je 2014. godine osnovalo Fond za podršku muškarcima žrtvama silovanja (Male Rape Support Fund), prvi fond posvećen radu sa muškarcima žrtvama. Također je pokrenuta nacionalna kampanja podizanja svijesti koja u prvi plan ističe seksualno nasilje nad muškarcima. Kao rezultat toga, osnovana je Male Survivors Partnership, dobrotvorna organizacija koju podržava Ministarstvo unutrašnjih poslova, kako bi muškarcima žrtvama seksualnog zlostavljanja, silovanja i seksualnog iskorištavanja pružila jedinstvenu kontakt tačku za nacionalne i lokalne službe podrške.¹⁵⁰ Od tada je postala krovna nacionalna agencija za organizacije koje rade sa dječacima i muškarcima žrtvama seksualnog zlostavljanja i referentna je tačka za preživjele muškarce da pronađu nacionalnu, regionalnu ili lokalnu podršku. Drugi primjer je neprofitna organizacija Male Survivor sa sjedištem u SAD-u, koja ima preko 14.000 međunarodnih registriranih članova iz više od 200 zemalja svijeta. Bavi se prevencijom, ozdravljenjem i ukidanjem svih oblika seksualne viktimizacije dječaka i muškaraca kroz podršku, liječenje, istraživanje, obrazovanje, zagovaranje i aktivizam. Posvećena je pružanju personalizirane podrške muškarcima u svakoj fazi procesa ozdravljenja kroz razne obrazovne resurse, online forume, profesionalne terapeute i događaje uživo.¹⁵¹

Učesnici i učesnice studije također su navodili nedostatke u mehanizmima zaštite za druge koji se ne uklapaju u profil *idealne* žrtve:

“**Jednostavno se ne obraćaju svim muškarcima. Vjerovatno postoji puno više muškaraca koji su iskorištavani u trgovini za seks nego što mi to želimo priznati. Zasigurno znamo da je i LGBTQ+ zajednica u velikoj mjeri iskorištavana za seksualni rad.**”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Danskoj

“Niko o tome ne govori, ali svi koje poznajem u queer i transrodnoj zajednici su ili prodavali seks ili su bliski sa nekim ko je prodavao seks, bilo radi preživljavanja ili zato što ih je na to natjerao partner. Na to se ne gleda kao na trgovinu heteroseksualnim ljudima. Jedini razlog zašto to ne nazivamo trgovinom je zato što nemaju ispod 18 godina, da budemo iskreni. Po mom mišljenju, opasnost je to što nema razumijevanja ili analize onoga što se događa da kažemo *tu nije bilo pristanka* ili *to je trgovina ljudima* ili *to nije u redu*. Jer je to samo prihvaćena životna činjenica. Pa onda to racionalizirate. A dešava se – endemsko je. [...] Ali promjena poruka koje se šalju u ovom kontekstu mogla bi biti od velike pomoći i dovesti do usluga i dopiranja do tih ljudi. To je problem kokoš-jaje – nemamo nikakve usluge jer niko ne radi na trgovini ljudima u queer i trans zajednici, pa niko o tome zapravo ne razmišlja kao o problemu.”

Osoba koja je preživjela trgovinu ljudima u SAD-u

ZAGOVARANJE ZA RODNO OSJETLJIVU ZAŠTITU kroz posjete specijalnog predstavnika OSCE-a pojedinačnim zemljama

Tokom posjeta zemljama, specijalni predstavnik OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima potaknuo je vlasti da revidiraju usluge pomoći i zaštite koje su dostupne žrtvama trgovine ljudima kako bi se osiguralo da one odgovaraju na individualne potrebe žrtava, uključujući potrebe specifične za rod i dob, zadovoljavaju odgovarajuće standarde kvaliteta i osiguravaju dovoljne periode za reintegraciju. Nedostatak usluga za sve rodne i dobne grupe zabrinjava, s obzirom na to da su analize nakon posjeta zemljama 2011. godine pokazale generalno smanjenje pažnje usmjerene na usluge pomoći i zaštite, posebno zbog nedostatka finansiranja pružaoca usluga među organizacijama civilnog društva. Uslijed toga, mnoge organizacije se nose sa ovom teškom situacijom tako što žrtve trgovine ljudima obuhvataju postojećim projektima koji se bave drugim vrstama kršenja, kao što je porodično nasilje nad ženama. Ovakav aranžman ne samo da pruža odgovor na problem kroz prizmu jednog roda, već i zasjenjuje specifičnost i raznolikost traume koju doživljavaju žrtve trgovine ljudima svakog roda.

Također, uočeno je da države ponekad smještaju djecu žrtve trgovine ljudima u dječje ustanove koje se brinu za mentalno bolesne ili djecu sa poteškoćama u ponašanju. Takvo rješenje predstavlja veliku prepreku pristupu adekvatnoj zaštiti zasnovanoj na potrebama, kao i njezi za žrtve svakog roda i uzrasta. Zabrinutost zbog mješovitog smještaja, kao i zbog nedostatka jednakih mogućnosti za pomoć muškarcima i ženama žrtvama trgovine ljudima, problemi su koji se javljaju u nizu zemalja OSCE regije, posebno s obzirom na sve veći broj identificiranih muškaraca žrtava u proteklom godinama. Ova situacija zahtijeva rješavanje različitih potreba i rizika povezanih sa žrtvama trgovine ljudima i to raspodjelom održivih finansijskih resursa organizacijama civilnog društva koje pružaju pomoć i usluge podrške žrtvama trgovine ljudima.

Specijalni predstavnik posjetio je centre u nizu evropskih zemalja u kojima su zajedno sa tražiteljima azila bile smještene žrtve trgovine ljudima. Na primjer, u jednoj zemlji, specijalni predstavnik je primijetio da trenutni sistem ne predstavlja odgovarajući i siguran smještaj za žrtve trgovine ljudima, budući da su one pomiješane sa tražiteljima azila koji nisu žrtve, da su svi rodno izmiješani, te da centar ne nudi adekvatan pristup zasnovan na traumi. Relevantni akteri sa kojima se susreo tokom posjeta izrazili su bojazan zbog slučajeva seksualnog uznemiravanja koje su doživjele žene žrtve trgovine ljudima, kao i sigurnosnih rizika sa kojima se suočavaju osobe sa akutnim traumatskim iskustvima. U tom smislu, specijalni predstavnik je pozdravio planove vlasti da u saradnji sa relevantnim organizacijama uspostave namjensko sklonište za žrtve trgovine ljudima. Preporučio je da takvo sklonište pruža ne samo medicinsku pomoć, već da treba imati i posvećene socijalne radnike koji pružaju psihosocijalnu podršku i pomažu pri reintegraciji žrtava.

Procesuiranje trgovine ljudima

Slično raspravi o stubovima prevencije i zaštite, rodno osjetljiv pristup također je ključan za uspješnu istragu i procesuiranje slučajeva trgovine ljudima. Za učinkovitije procesuiranje krivičnih djela trgovine ljudima potrebni su uvidi u ulogu roda u oblikovanju odnosa između žrtve i trgovca ljudima, kao i u oblikovanju odnosa između žrtve i krivičnog pravosuđa. Sljedeći odjeljci bave se sa rodom povezanim izazovima koji stoje na putu pozivanja trgovaca na odgovornost i pružanja pravde žrtvama.

Rod i odnos između žrtve i trgovca ljudima

U slučajevima trgovine ljudima, odnos između žrtve i trgovca ljudima može biti složen. Može uključivati traumatsko vezivanje, porodične veze i romantične odnose, kao i nasilje, strah i manipulaciju. Istraživanje historijata trgovine ljudima i, naročito, rodne dinamike odnosa između žrtve i trgovca, ključno je da bi organi za provođenje zakona razumjeli strategije koje trgovac koristi da vrši moć i kontrolu nad žrtvom, te da bi se prepoznale bilo kakve smetnje u saradnji žrtve sa tim organima. Svijest o ovome može pomoći u odgovoru na uobičajeno pitanje koje se javi kada se krivičnopravni sistem suoči sa žrtvom: "Zašto nisi pobjegla/pobjegao?"¹⁵² Specijalni izvijestitelj UN-a za trgovinu ljudima naglašava da neravnoteža moći koju trgovci ljudima koriste za nametanje uslova izrabljivanja "ima snažnu rodnu komponentu, budući da su žene i djevojke podvrgnute oblicima diskriminacije koji se međusobno ukrštaju a koji su posljedica patrijarhalnih društvenih normi."¹⁵³ Razumijevanje složenosti i prirode odnosa između žrtve i počinioca također će olakšati organima za provođenje zakona da shvate ponašanje žrtve, kojim se ponekad štiti trgovac ljudima na vlastitu štetu.

Iako su u kontekstu studije navodeni slučajevi koji uključuju mladiće žrtve, većina učesnika i učesnica raspravljala je o rodnim aspektima krivičnopravnog procesa iz perspektive žena žrtava trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja. Prema

učesnicima i učesnicama, u mnogim slučajevima trgovci ljudima zloupotrebljavaju položaj ranjivosti žrtava, koristeći razne oblike prevare kako bi postigli svoj konačni cilj iskorištavanja. Učesnici i učesnice istraživanja također su iznijeli glavne elemente koji prevladavaju među orodnjenim sredstvima koja se koriste za kontrolu žrtava (tabela 2).

Zajednički imenitelj u raspravama i intervjuima sa stručnim grupama bila je tema izdaje koju doživljavaju žrtve. Izdaja se može desiti zbog uključenosti članova porodice u vrbovanje ili trgovinu žrtvom, kao i zbog veze između trgovca ljudima i žrtve prije iskorištavanja. I ljudski karakter zločina, kao i element izdaje imaju direktan uticaj na spremnost žrtava da sarađuju sa vlastima ili prihvate pomoć od drugih, budući da je manje vjerovatno da će žrtve – na osnovu dotadašnjeg iskustva – imati povjerenja u druge ljude.

Postoje različite vrste odnosa između trgovca ljudima i žrtava, a razlikuju se i po mnoštvu različitih konteksta u kojima se dešava trgovina ljudima. Studijom su prepoznate četiri ponavljajuće teme koje povezuju odnos žrtve i počinioca sa rodom: porodica, romantična veza, traumatsko vezivanje i strah.

Tabela 2: Orodnjena sredstva kontrole

Sredstvo kontrole	Djevojčice	Žene	Dječaci	Muškarci	Ostali	Broj odgovora
1. Fizička sila/zlostavljanje	28,83 %	29,45 %	20,25 %	17,79 %	3,68 %	163
2. Dužničko ropstvo	20,93 %	31,01 %	17,05 %	26,36 %	4,65 %	129
3. Ispiranje mozga/kontrola uma	28,35 %	30,71 %	22,05 %	14,96 %	3,94 %	127
4. Seksualno nasilje	33,10 %	35,92 %	18,31 %	8,45 %	4,23 %	142
5. Ovisnost o drogama/alkoholu	22,90 %	30,53 %	19,85 %	22,14 %	4,58 %	131
6. Oduzimanje ličnih dokumenata	23,45 %	31,03 %	16,55 %	24,14 %	4,83 %	145
7. Verbalne prijetnje/zlostavljanje	27,68 %	29,38 %	20,90 %	18,08 %	3,95 %	177
8. Prevara	21,30 %	28,70 %	18,52 %	25,93 %	5,56 %	108
9. Romantična veza	40,21 %	41,24 %	10,31 %	5,15 %	3,09 %	97

Porodica

Učešće članova porodice u vrbovanju i iskorištavanju žrtava uobičajen je obrazac. Učesnici i učesnice studije su primijetili da i samo vrbovanje koje vrše srodnici može imati rodnu dimenziju. Na primjer, vrbovanje ili prodaju mladih žena i djevojaka u svrhu seksualnog iskorištavanja ponekad vrše članice porodice, kao što su tetke ili majke. Postoji rodna razlika kako u pogledu toga koji je član porodice prisiljen na eksploataciju, tako i u smislu argumenata koje žrtve različitog roda mogu koristiti za pregovore o svom izlazu iz trgovine ljudima.

“Vidite da porodica zapravo pomaže u trgovini ljudima, a mislim da to češće vidimo kada govorimo o djevojčicama i mladim ženama, dok muškarci, naprotiv, imaju više sposobnosti nezavisnog djelovanja.”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Danskoj

Brojni učesnici i učesnice studije naveli su da postoje razlike u načinu na koji članovi porodice pristupaju žrtvama muškog i ženskog roda, bilo da doprinose njihovoj podložnosti trgovini ljudima ili su direktno uključeni u vrbovanje. Jedan uočeni trend je da dječake članovi porodice istjeruju iz doma kako bi pronašli način da prežive ili izdržavaju porodicu. To može dovesti do vrlo rizičnih odluka koje rezultiraju iskorištavanjem. U takvim slučajevima članovi porodice nisu direktno uključeni u vrbovanje ili sam čin trgovine ljudima. S druge strane, učesnici i učesnice studije osvrnuli su se na uticaje patrijarhata, objašnjavajući da djevojke obično imaju nižu sposobnost nezavisnog djelovanja pa se tako češće dešava da članovi porodice “prodaju” djevojčice i djevojke nego dječake. Drugi primjer uloge porodice koji je spomenuo stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Njemačkoj je kada žene koje su natjerane na prostituiranje vrbuju mlade ili “ljepše članice porodice kako se one same ne bi prostituirale”. Jedan stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima za Rusiju i centralnu Aziju također je naglasio koliko je važno uzeti u obzir porodične mreže u trgovini ljudima, navodeći kao primjer ulogu članica porodice, poput “majke koja vodi vlastitu kćerku šeiku u Dubai, ili tetke koja trguje svojim nećakinjama i nudi ih prijateljima iz drugih vrsta mreža”.

Romantična veza

Još jedan odnos koji se koristi i kao tehnika vrbovanja i kao sredstvo eksploatacije je romantična veza. Jedan učesnik studije u Njemačkoj spomenuo je da se uloga odnosa u trgovini ljudima razlikuje zavisno od roda trgovca ljudima. Na primjer, “u trgovini u seksualne svrhe, muškarci će na neki način koristiti seksualnost pri pokušajima pridobijanja žene žrtve”, dok je “prepoznato da žene [trgovci ljudima] [...] više koriste neku vrstu prijateljske veze”. U studiji se navodi nekoliko priča o djevojkama koje su bile u odnosu koji su one percipirale kao romantičnu vezu dok su bile iskorištavane, zbog čega je žrtvi bilo teže shvatiti da je ustvari žrtva trgovine ljudima. Na primjer, u predmetu *Sjedinjene Američke Države protiv Yarbrougha i drugih* trgovac je više puta koristio lažna obećanja o romantičnim vezama i porodici kako bi nalazio i namamio žrtve, od kojih su neke imale samo 15 godina, u trgovinu ljudima, a jedna žrtva je svjedočila da su ona i druge žrtve bile “zaljubljene” u njega.¹⁵⁴ Žrtve koje su psihološki vezane za trgovca ljudima kroz intimne odnose mogu se suočiti sa poteškoćama da svjedoče na sudu zbog te emocionalne veze. Jedan policijski službenik koji radi na slučajevima trgovine ljudima u Sjedinjenim Američkim Državama primijetio je da “svodnici dečki” mogu vrlo uspješno držati žrtvu pod svojom kontrolom tokom iskorištavanja, ali i štititi trgovca ljudima ako dođe do istrage organa za provođenje zakona.

“Većina svodnika koji su uspješni su svodnici dečki, oni priđu nekome i divni su prema toj osobi i poklanjaju joj mnogo pažnje, možda više pažnje nego što su ikada dobivale od nekog muškarca ili nekog drugog u svom životu, a onda ih krenu obrađivati i kroz upoznavanje pronađu ranjivost i to iskoriste protiv njih. Da, znam da nije imala dobar odnos sa ocem ili znam da joj se ovo desilo kad je bila mala tako da ću to iskoristiti. Upravo zato ih zovemo predatorima jer traže slabost i onda je iskorištavaju.”

Policijski službenik u SAD-u

Neke su zemlje razvile posebne strategije za rješavanje ove pojave. Na primjer, Nizozemska je odvojila resurse za unapređenje borbe protiv tehnika vrbovanja “zavodnika” i povećanje saradnje između organizacija koje nude pomoć, policije i pravosudnih tijela. Nadalje, zbog povećane upotrebe interneta i društvenih medija, metoda “zavodnika” je evoluirala i zahtijeva uvođenje novih mjera za poboljšanje istraga i procesuiranja. Te mjere uključuju i korištenje “tinejdžerki mamaca” da se pronađu online “zavodnici” i spriječi dalje vrbovanje.¹⁵⁵

Iako se obrasci romantičnih odnosa između žrtve i trgovca često susreću u trgovini u seksualne svrhe, oni se također mogu naći i u slučajevima trgovine ljudima u svrhe rada. Na primjer, u predmetu *Doe protiv Faraghalae*, u kojem je odlučivao Viši sud u Kaliforniji, optuženik se oženio marokanskom državljankom u Egiptu i doveo je u Sjedinjene Američke Države.

*Po dolasku oštećena je saznala da je optuženik već oženjen i ima dvoje djece. Navodno su je optuženi i njegova supruga prisiljavali da radi kao kućna posluga u njihovoj kući i kao domarka u njihovoj firmi koja se bavi iznajmljivanjem limuzina, koristeći fizičko nasilje, seksualne napade, emocionalno zlostavljanje i prijetnje porodici žrtve kao sredstva prisile.*¹⁵⁶

Također je važno napomenuti da je posljednjih godina raširena upotreba interneta i društvenih medija sve više igrala ulogu u stvaranju ove vrste odnosa, jer se lični podaci koriste za iskorištavanje ranjivosti žrtava i omogućavanje virtualnih kontakata između trgovaca ljudima i žrtava. CEDAW je 2020. godine zabilježio da se dešava globalni porast trgovine ljudima u kibernetičkom prostoru tokom pandemije Covid-19, te da trgovina ženama i djevojčicama i dalje koristi kanale društvenih medija, dark weba i platformi za razmjenu poruka koje omogućuju lak pristup potencijalnim žrtvama, ali skrivaju identitet počinioca.¹⁵⁷

Traumatsko vezivanje

Odnosi slični porodici razvijaju se i u vanporodičnim okruženjima. Takve veze se često koriste da se osoba zadrži u eksploataciji. Traumatsko vezivanje je psihološki odgovor na zlostavljanje, koji podrazumijeva nezdravu vezu između počinioca i žrtve. Jedan oblik traumatskog vezivanja je “štokholmski sindrom”,

koji se javlja kada trgovac, muškarac ili žena, koristi ponovljene traumatske događaje i hronično zlostavljanje temeljeno na nagradama i na kaznama kako bi ojačao snažnu emocionalnu ovisnost i privrženost žrtve trgovcu ljudima. Ova vrsta odnosa stvara konfuziju i lažan osjećaj povezanosti, zbog čega žrtva razvija zahvalnost, povjerenje i odanost trgovcu ljudima, a gubi osjećaj sebstva.¹⁵⁸ U takvim slučajevima, trgovci ljudima mogu preuzeti ulogu zaštitnika ili skrbnika kako bi zadržali kontrolu nad žrtvom, koja na njih gleda kao na supružnika ili roditeljsku figuru. Neke osobe intervjuirane za ovu studiju koje su preživjele trgovinu ljudima podijelile su sjećanja na vezivanje i porodici slične odnose unutar kolektiva u kojima su držane i iskorištavane.

“ Naš jedini slobodan dan je postojao jer je taj trgovac mislio da će, ako stvorimo neki privid porodice i povezanosti, djevojke duže ostajati. Tako da smo imali porodični dan nedjeljom i znali smo otići [...]u kupovinu, u nabavku namirnica za kuću i kupovinu odjeće, a onda bismo izašli na večeru. To je bio taj komadić pripadnosti, ta emocionalna veza kad bismo se svi družili, zabavljali, pili, jeli. Ponekad smo znali otići u kino ili ... jednom nas je odveo u Six Hags [zabavni park] i cijeli dan smo se vozile na roller-coasterima i zabavljale se. Tako da je uvijek bilo svjetla na kraju sedmice. A to je svakako doprinijelo traumatskom vezivanju. A kasnije, ako ostaneš s njim godinu dana, nakon te godine, odvede te na odmor. Ti biraš mjesto. Posljednji takav odmor prije nego što sam ih napustila, bio je u Punta Cani. Proveli su tamo sedmicu i to joj je bila godišnjica. Nakon te godine, zaista dobiješ burmu, dijamantnu burmu sa posvetom i kao zvanično si u vezi.”

Osoba koja je preživjela trgovinu ljudima u SAD-u

Takvo traumatsko vezivanje koristi se za stvaranje okruženja u kojem se žrtve na neki način nagrađuju nakon zlostavljanja, čime ih se potiče da ostanu stvaranjem dojma porodice i brige. Jedna učesnica studije navela je da se majčinski stavovi trgovaca ljudima koriste kao sredstvo za kontrolu žrtava i kao tehnika manipulacije. “Vlasnice bordela iz jugoistočne Azije žrtve zovu mamama i zajedno provode praznike. [One] imaju lažnu porodičnu dinamiku. Ovu majčinsku ulogu često olakšavaju drugi faktori ranjivosti, kao što je činjenica da žrtve ne govore lokalni jezik, ne poznaju lokalnu kulturu i ne poznaju svoja prava.”

“ Majčinska priroda ili uloga koristi se za manipulaciju žrtvama. U slučaju [...] nigerijskih počinilaca koji govore istim jezikom, počiniteljice [žrtvama] pripremaju nigerijsku hranu, nude savjete, prevode.”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Njemačkoj

Iako traumatsko vezivanje može uticati i na muškarce i na žene žrtve, istraživanja su pokazala razlike u uticaju traume na muški i ženski mozak, što ukazuje na potrebu za rodno specifičnom analizom traume i intervencijom.¹⁵⁹ Svijest o tim odnosima i o prirodi traumatskog vezivanja može olakšati i identifikaciju žrtava, kao i procesuiranje trgovaca ljudima.

Nasilje i strah

Složena dinamika moći i strukturne nejednakosti vezane uz rod, kao i dob, rasu i društveni status, često su u temelju odnosa između trgovca ljudima i žrtve. Prije nego što su bile trgovane, mnoge su žrtve pretrpile višestruke oblike zlostavljanja, poput nasilja u porodici i seksualnog napada, što povećava njihovu izolaciju, stigmatu te emocionalnu i ekonomsku ranjivost.

Prema globalnom centru podataka o trgovini ljudima Counter Trafficking Data Collaborative (CTDC), postoje sličnosti i razlike u sredstvima koja trgovci ljudima koriste za kontrolu muškaraca i žena žrtava.¹⁶⁰ Na primjer, i žene i muškarci žrtve se podvrgavaju psihičkom zlostavljanju. Međutim, CTDC je utvrdio da je među otkrivenim žrtvama ženama češće ograničeno kretanje i češće su izložene prijetnjama i fizičkom zlostavljanju, dok se muškarci žrtve obično kontroliraju lažnim obećanjima i uskraćivanjem zarade. Nalazi iz ove studije (pogledati tabelu 2: Orodnjena sredstva kontrole) također pokazuju da je veća vjerovatnoća da će muškarci žrtve biti podvrgnuti prevari nego otvorenom nasilju. Ipak, sloboda kretanja muškaraca žrtava trgovine ljudima u svrhe

prisilnog rada također se može ograničiti na različite načine: od indirektnih ograničenja kao što je oduzimanje pasoša kako bi se osiguralo da radnici migranti ne odu, do fizičkih ograničenja kao što su gradilišta ili fabrike koje su zatvorene i zaključane.¹⁶¹ Drugi načini ograničavanja slobode koje doživljavaju muškarci žrtve prisilnog rada uključuju zaključavanje baraka u kojima radnici spavaju, smještaj radnika u ispražnjene bunare ili oduzimanje obuće kako ne bi mogli otići. Ostale sektore kao što su pomorstvo i ribarska industrija također karakteriziraju ograničenja kretanja, gdje su pomorci i ribari, uglavnom muškarci, prisiljeni raditi na brodovima na otvorenim vodama duže vremenske periode.¹⁶² Učinkovito prepoznavanje takvih situacija zlostavljanja ključno je za razotkrivanje obrazaca kontrole i manipulacije te osiguravanje primjerenog odgovora krivičnog pravosuđa.

U situacijama kada trgovci koriste prijetnje i strah, žrtve se mogu osjećati nesposobnim svjedočiti u krivičnom postupku jer su zabrinute za vlastitu sigurnost. Kako bi ih odvratili od prijavljivanja krivičnih djela ili svjedočenja, i muškarci i žene suočavaju se sa ucjenama, zastrašivanjem i prijetnjama članovima porodice i djeci. Preživjela trgovine ljudima u seksualne svrhe iz Sjedinjenih Američkih Država, a danas pružateljica direktnih usluga, rekla je da nikada ne bi svjedočila protiv svog trgovca upravo iz tih razloga. Opisala je psihološke, emocionalne i finansijske taktike kontrole koje se često koriste kako bi žrtva izgledala kao počinilac. Također je napomenula da pravosudni sistem često nema resurse ili kapacitete da žrtvama i njihovim porodicama ponudi zaštitu koja im je potrebna da bi mogli sigurno svjedočiti.

Kako bi se učinkovito odgovorilo na potrebe žrtve i ojačao pravni predmet, bitno je utvrditi gore opisane elemente moći i kontrole. Međutim, učesnici i učesnice studije naglasili su da osobe koje rade u krivičnom pravosuđu često podcjenjuju važnost rodno specifičnih aspekata prisilne kontrole koju trgovci ljudima vrše nad žrtvama, posebno kada nema fizičkog zlostavljanja. Zato je saradnja sa pružaocima mentalnog zdravlja i zaštitnicima preživjelih koji dobro poznaju rodnu problematiku ključna za razumijevanje i obuhvatanje neravnoteže moći i manje vidljivih oblika zlostavljanja u odnosima između žrtava i trgovaca ljudima. Kako navodi Evropski institut za rodnu ravnopravnost, “razumijevanje dinamike nasilja nad ženama, uključujući elemente moći i kontrole, postepeno pogoršavanje situacije nasilja i složenost aspekata koji uzrokuju podložnost iskorištavanju i nasilju, može pomoći ljudima koji rade u krivičnom pravosuđu u primjeni i tumačenju definicije trgovine ljudima i izricanju presuda.”¹⁶³ Isto vrijedi i za slučajeve muškaraca žrtava koji su pretrpili zlostavljanje.

Rod i odnos između žrtve i krivičnog pravosuđa

Kao što spomenuto, rod ne samo da je važan za oblikovanje krivičnog djela jer je povezan sa odnosom žrtve sa trgovcem, već također utiče na ponašanje ljudi koji rade u krivičnom pravosuđu i na njihov odgovor na to krivično djelo. Konkretno, rodni stereotipi doprinose uskraćivanju sposobnosti nezavisnog djelovanja žrtve i odbacivanju činjenice da se radi o žrtvi kada su u pitanju osobe koje se ne uklapaju u profil *idealne žrtve*. Kako su učesnici i učesnice studije više puta naglasili, žrtve trgovine ljudima koje se ne uklapaju u društveno konstruirane percepcije i očekivanja u pogledu bivanja žrtvom često nemaju pristup cijelom spektru prava koja im pruža krivičnopravni sistem. U nekim slučajevima, žrtve čak budu predmetom istrage i procesuiraju se za krivična djela koja su počinile u kontekstu njihovog iskorištavanja.

Rodne predrasude prema ženama i muškarcima

Prema učesnicima i učesnicama studije, stereotipi vezani uz profil *idealne žrtve* mogu uticati na odluke koje donose organi za provođenje zakona i pravosuđe. Ti stereotipi mogu dovesti do maltretiranja žrtve, kao što je neprimjereno ispitivanje ili čak seksualno nedolično ponašanje, kao i odbacivanje tvrdnji o viktimizaciji i uskraćivanje statusa žrtve. Učesnici i učesnice studije navodili su da je takvo nedolično ponašanje prema ženama ili djevojčicama često direktno povezano sa oblikom trgovine u kojoj su bile iskorištavane –u seksualne svrhe – kao i njihovim navodnim ponašanjem za koje one trebaju snositi krivicu, što je u suprotnosti sa uobičajenim poimanjem žrtve.

Učesnici i učesnice studije navodili su da je advokatima odbrane koji zastupaju optužene trgovce ljudima ponekad dopušteno da dovode u pitanje karakter i ponašanje žrtve, čime pokušavaju osporiti njen kredibilitet. Na primjer, jedan učesnik studije je opisao kako su advokati odbrane pokušali odbaciti tvrdnje žrtve da je bila podvrgnuta trgovini ljudima u seksualne svrhe tako što su iznijeli detalje o donjem vešu koji je kupila novcem trgovca, a zatim nosila prilikom pružanja seksualnih usluga. U ovom konkretnom slučaju odbrana je pokušavala odbaciti tvrdnju žrtve da je bila prisiljena pružati te usluge, jer je sama kupovala donje rublje koje je kasnije nosila sa klijentima. Advokati odbrane su također pokazali slike žrtve sa Facebooka i Instagrama, koristeći ih za napad na njen moral u pokušaju da dokažu da nije žrtva trgovine ljudima. Ovaj primjer pokazuje da se na sudovima pažnja često pridaje životnom stilu ili ponašanju žrtve prije ili tokom iskustva trgovine ljudima kako bi se dokazalo da je žrtva izazvala krivično djelo, umjesto da se prouče okolnosti iz ugla ranjivosti.

“ Još jedna stvar koju sam primijetila je stav nekih mojih kolega u slučajevima silovanja, odnosno seksualnog nasilja – postavljaju pitanja poput ‘Šta si imala na sebi?’ ‘Zašto? Šta si očekivala da će se dogoditi ako si tako obučena?’ Zнала sam ulaziti u sukobe s njima, govoreći da zlato može biti izloženo u izlogu, ali to ne znači da ga svako može uzeti.”

Tužiteljica u Grčkoj

Drugi izazov koji je naveo jedan učesnik studije je nerazumijevanje oblika trgovine ljudima kao što su prisilni brakovi ili radno iskorištavanje žena, koji se zanemaruju kao kulturna praksa.

“ Problem se javlja sa radnom eksploatacijom, a posebno prisilnim brakovima. [Tužioci i organi za provođenje zakona] ovim slučajevima ne pridaju nikakvu važnost, gotovo ih ignorišu. Ne prikupljaju dokaze na ispravan način. Ne vjeruju da u ovim slučajevima ima dovoljno dokaza, jer ne znaju kako nešto dokazati kada ni sami ne razumiju da su te žene bile izložene iskorištavanju. U nekoliko slučajeva su prvostepene sudije, u slučaju prisilnog braka trinaestogodišnjakinje, zaključili da se ne radi o trgovini ljudima, već o tradicionalnoj praksi ugovorenih brakova. Nema spomena takve prakse ni u jednom zakonu, [...] ali, bez obzira na tu činjenicu, sudija, koji bi trebao biti čovjek od zakona, odlučio je protiv zakona, i prvostepeno i drugostepeno. Sada se to uzima kao presedan. Sada radimo na analizi tog slučaja. Strašno je da se takva pitanja postavljaju u sudskim postupcima, način na koji se postupa sa žrtvama. Sve to uključuje visok stepen stigmatizacije i predrasuda prema žrtvama.”

Pružalac usluga u Bosni i Hercegovini

Tokom zvanične posjete jednoj zapadnoevropskoj zemlji, specijalni predstavnik i koordinator OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima također je upoznat sa slučajevima zlostavljanja muškaraca žrtava radne eksploatacije u istragama i sudskim postupcima. Posebno je zabrinjavajuće to što su psiholozi bili pozvani da pomognu nekim žrtvama tokom suđenja, ali je ta psihološka pomoć bila ograničena na žrtve seksualnog iskorištavanja, zbog čega su žrtve radne eksploatacije ostale bez adekvatne pomoći. Razlog je uvriježeno uvjerenje da žrtve radne eksploatacije ne doživljavaju traumu. U tom smislu, važno je naglasiti da trauma može postojati u svakom slučaju trgovine ljudima, iako nivoi traume i potreba mogu varirati.

Kriminalizacija žrtve

U pravosudnim sistemima status žrtve se uglavnom poima kao suprotnost idejama izbora, sposobnosti nezavisnog djelovanja i autonomije. Ipak, često su okolnosti konkretnih slučajeva iznijansirane ako, recimo, žrtva u nekom trenutku svog iskustva trgovine ljudima izrazi određeni stepen dobrovoljnosti. Upravo su te okolnosti razlog zašto su koncepti poput traumatskog vezivanja presudni za razumijevanje ponašanja žrtve i za objašnjenje zašto žrtva možda nije pobjegla iako je imala priliku. Sposobnost nezavisnog djelovanja žrtve može se manifestirati u početnim fazama trgovine ljudima, kada osoba odluči putovati ili upustiti se u potencijalno nesiguran posao, ili u završnoj fazi, kada bi žrtva mogla otići, ali to ne želi iz straha od odmazde ili u nadi da će na kraju biti plaćena. Žrtve koje pokazuju određeni stepen dobrovoljnog djelovanja policija često vidi kao one koje treba okrivljavati. To može biti ključni razlog zašto žrtve oklijevaju da otkriju da su bile podvrgnute iskorištavanju – strah od krivične odgovornosti, posebno ako su bile prisiljavane da čine krivična djela u kontekstu tog iskorištavanja. Ove situacije pokazuju važnost primjene principa nekažnjavanja sadržanog u članu 26. Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, te u članu 8. Direktive 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća. Namjera ovih instrumenata je da se zaštite žrtve koje su trgovci ljudima prisilili na krivična djela.¹⁶⁴

Društvo, a time i organi za provođenje zakona, uslovljeni su orodnjenim pretpostavkama prema kojima su žene i djevojčice potencijalne žrtve, a muškarci i dječaci potencijalni počinioци. Tokom cijele studije je ukazivano na ograničenu sposobnost krivičnog pravosuđa da prepozna muškarce i dječake kao žrtve trgovine ljudima. Jedan učesnik je posebno istakao postupanje prema dječacima koji su bili uključeni u prisilni kriminal. Pogrešno postupanje takvih “žrtava-prestupnika” zamagljuje činjenicu da su bili žrtve i izaziva neprijateljsko ponašanje kod muškaraca u organima za provođenje zakona koji “ljutito pristupaju ovim dječacima”.

Prava muškaraca i dječaka kao žrtava trgovine često se zanemaruju zbog ograničene spoznaje da učestvovanje u kriminalnim aktivnostima može biti rezultat sile i prisile.¹⁶⁵

Složenost koncepta “idealnog trgovca”

Istraživanje provedeno za potrebe ove publikacije pokazalo je da su učesnici i učesnice koji su se direktno bavili trgovcima ljudima uglavnom nailazili na muškarce koji se bave trgovinom u radne i seksualne svrhe, iako su nailazili i na žene trgovkinje u oba sektora trgovine ljudima (pogledati tabelu 3).

Iako nam ograničeni opseg istraživanja ne dopušta da napravimo generalizaciju za cijelu regiju OSCE-a, ovi nalazi pokazuju da su i muškarci i žene uključeni u trgovinu ljudima, i to u svrhe seksualne i radne eksploatacije. Globalni podaci također pokazuju da je broj žena osumnjičenih ili procesuiranih za trgovinu ljudima u regiji OSCE-a značajan u poređenju sa drugim vrstama kriminala. Prema podacima UNODC-a za period od 2007. do 2018. godine, otprilike 4 od 10 počinilaca trgovine ljudima bile su žene.¹⁶⁶ U 2018. godini, istočna Evropa i centralna Azija zabilježile su najveći procenat krivično gonjenih (76%) i osuđenih (80%) žena.¹⁶⁷ Podaci iz Azerbajdžana se posebno ističu: 2016. godine, 69 od 70 počinilaca bile su žene, 25 od 33 u 2017, a 22 od 27 u 2019. godini.¹⁶⁸

Informacije o različitim načinima na koje su žene i muškarci uključeni u trgovinu ljudima i orodnjenim okolnostima koje karakteriziraju tu uključenost još uvijek su izuzetno ograničene. Stereotipni narativi i poimanja trgovaca ljudima obično prikazuju žene optužene za krivična djela trgovine ljudima kao nevoljne ili podređene učesnice. Organi za provođenje zakona brže prepoznaju muškarce kao počinioce.¹⁶⁹ Brojni učesnici i učesnice studije naveli su da se u sistemima krivičnog pravosuđa na žene počinioce gleda ili kao na ranjive žrtve bez sposobnosti nezavisnog djelovanja ili kao na naročito podle kriminalke. Jedan stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Finskoj naglasio je da postoji neutemeljen stav o ženama počiniteljicama kao izuzetno “lošim i podlim”. Nasuprot tome, jedan stručnjak iz Njemačke je primijetio da je druga strana medalje žene počiniteljice takozvana žrtva-počiniteljica.

Tabela 3: Broj trgovaca ljudima s kojima su se susretali učesnici i učesnice Studije

	Muškarci	Žene	Ukupno
Trgovci u svrhe rada	65	23	88
Trgovci u seksualne svrhe	325	31	365
Ukupno	390	54	

Rodno osjetljivi pristupi u sistemu krivičnog pravosuđa

“ Više je žena trgovaca ljudima nego u bilo kojem drugom kriminalnom okruženju. U nekim područjima ima više počiniteljica jer su uključene u vrbovanje, pa ih policija lakše prepoznaje. Vrlo je teško razumjeti odnose u četvrtima crvenih svjetala, ko je na vlasti. Policija i nevladine organizacije obično pretpostavljaju da iza toga stoje muški počinioци. Vrlo je komplicirano razumjeti dinamiku jer su odnosi vrlo složeni. Međutim, češće se pretpostavlja da je muškarac počinilac. Nemaju dovoljno informacija, ali to je ono što pretpostavljaju.”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Njemačkoj

Često žene koje su osuđene za trgovinu ljudima završe u takvoj situaciji zbog vlastite viktimizacije. Slučajevi žena žrtava koje su postale prestupnice otkrivaju niz motiva za učešće u trgovini ljudima, uključujući traženje načina za ublažavanje vlastite viktimizacije, osiguravanje naklonosti trgovca ljudima ili zato što nemaju alternativu poslušnosti.¹⁷⁰ Analiza sudske prakse UNODC-a o ženama žrtvama i optuženicama u kontekstu trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja također je pokazala raširenu upotrebu rodniх stereotipa u određivanju ko je “dobra” žrtva koja zaslužuje zaštitu, a ko je trgovac.¹⁷¹

Učesnici i učesnice studije također su spomenuli da iako se koncept žrtve-počinioца ponekad primjenjuje na žene, rijetko se pretpostavlja u slučajevima muškaraca:

“ U slučajevima muškaraca prestupnika, nikada se ne pretpostavlja njihova prethodna viktimizacija. U sudskim procesima se žene pita o prethodnoj viktimizaciji, ali muškim počinioцима to pitanje nikada nije postavljeno. Za žene to može biti nasilje u djetinjstvu. Prethodna viktimizacija ili dovodi do ozbiljnije optužbe, jer su kao žrtve trebale imati više empatije, ili su traumatizirane ili nemaju drugog izbora i stoga poćine krivično djelo.”

Stručnjak za borbu protiv trgovine ljudima u Njemačkoj

Da zaključimo, društvene konstrukcije “idealnih poćinilaca” i “idealnih žrtava” ometaju pravdu. Kako bi pravda bila zadovoljena za sve žrtve, moraju se u obzir uzeti orodnjene predrasude pri radu na slučajevima trgovine ljudima.

Stereotipi o rodniм ulogama ugrađeni su u društva i utiću na svakoga. Rodna senzibiliziranost je stoga ključna u sistemu krivičnog pravosuđa. U svakoj fazi krivičnopravnog postupka postoji rizik da se previde rodne predrasude. Kako bi se osmislile strategije kojima će se zaštititi sve žrtve, one se moraju uzeti u obzir, posebno tokom prvih koraka prepoznavanja žrtve trgovine ljudima. Rodne predrasude u praksi krivičnog pravosuđa oblik su diskriminacije koji može dovesti do toga da određene žrtve dobiju manje pažnje ili zaštite. Prvi korak prema rješavanju i sprječavanju takvih zamki je prepoznavanje predrasuda, bilo eksplicitnih ili implicitnih, svjesnih ili nesvjesnih. Te zamke mogu uključivati nedovoljan stepen prijavljivanja oblika trgovine ljudima koji su uglavnom usmjereni na žrtve drugog spola, ispitivanje umjesto intervjuiranje žrtava zbog njihove ukljućenosti u kriminalne aktivnosti ili nepružanje pomoći muškarcima žrtvama trgovine ljudima zbog rodniх predrasuda da su muškarci otporni.¹⁷²

Intervjuiranje žrtava

Jedna učesnica studije podijelila je svoje iskustvo rada sa ženama žrtvama seksualnog iskorištavanja. Objasnila je da će te žene, budući da su ih na ovaj ili onaj način iskorištavali muškarci tokom iskustva trgovine ljudima, imati poteškoća da vjeruju muškarcu da će im pomoći.

“ Žene žrtve koje su seksualno iskorištavane često sumnjaju da će ih svaki muškarac prije ili kasnije pokušati iskoristiti. Dugoročno gledano, to bi moglo biti osnažujuće za izgradnju odnosa sa muškarcima od povjerenja, ali kontakt za pomoć prvo treba uspostaviti među ženama.”

Stručnjakinja za borbu protiv trgovine ljudima u Švedskoj

U nekim pravosudniм sistemima muškarci su korišćeni za razgovor sa potencijalnim žrtvama u slučajevima seksualnog iskorištavanja kao način da se žrtvama dokaže da nisu svi muškarci poput njihovih trgovaca.¹⁷³ Ovaj pristup je rizićan i potencijalno zastrašujuć budući da smanjuje žrtvin osjećaj kontrole i povjerenja. Ućesnici i učesnice studije svjesni su da vlade ulažu napore da razviju rodne smjernice kako bi osigurale, na primjer, da žene intervjuiraju policajke ili da nije prisutno previše muškaraca kada se uzimaju izjave od ženskih žrtava. Ipak, postoje i dokazi da bi u određenim slučajevima uparivanje žrtava sa policijskim službenicima suprotnog spola mogao biti najbolji izbor. Na primjer, muškarci radnici migranti koji su doživjeli silovanje i seksualno iskorištavanje u kontekstu svoje radne eksploatacije možda svoju priću radije isprićaju ženi nego muškarcu.

Drugi učesnik studije koji radi sa dječacima i mladićima izrazio je zabrinutost zbog nedostatka rodne svijesti u sistemu krivičnog

pravosuđa, konkretno u vezi sa načinom na koji muškarci policajci postupaju sa dječacima žrtvama, posebno onima čija je eksploatacija uključivala i nezakonite aktivnosti poput prevoza i prodaje droge. Ove žrtve često muškarce povezuju sa agresijom, čak i ako muškarac nudi pomoć. Ipak, važno je podsjetiti da rod osobe koja vodi intervju ne garantira uspješnu razmjenu. I muškarci i žene mogu biti suosjećajni i profesionalni, ali također je moguće da i muškarci i žene budu grubo i nekompetentni.¹⁷⁴

U konačnici, odluke o tome kakav pristup poduzeti kada se žrtva uparuje sa službenikom za provođenje zakona ili bilo kojim drugim akterom uključenim u istragu i procesuiranje, trebale bi se donositi uzimajući u obzir sve faktore koji su oblikovali to stanje žrtve, uključujući i rod. Iako je rod važan faktor u izgradnji odnosa povjerenja sa žrtvom, jednako je važno uzeti u obzir kulturološke parametre i individualne preferencije. Zapravo, u nekim slučajevima rodno uparivanje čija je jedina namjera da se rod žrtve uskladi sa rodom policijskog službenika može prouzrokovati više štete nego koristi. Potrebno je redovno procjenjivati odnos žrtve i službenika krivičnog pravosuđa. A te procjene se trebaju odnositi na učinkovitost, kao i na postizanje najboljih interesa žrtve. To naglašava važnost fokusiranja prvenstveno na potrebe žrtava zasnovane na vrsti iskorištavanja i traume koju su preživjele. Saradnja između organa za provođenje zakona i organizacija predvođenih preživjelima naglašena je kao dobra praksa u kontekstu uzimanja u obzir perspektive žrtve.

“ Stoga kao policijski službenici moramo biti progresivni kao i ostatak svijeta i zato smo pozvali organizaciju koju vode preživjeli da nam pomogne shvatiti kako da vodimo istrage. Naše razumijevanje je ako ti [...] prodaješ seks, a tip kupuje, onda jesi prostitutka i osumnjičena i mi ćemo te uhapsiti. A realnost je da mi, nakon susreta s tim djevojkama i kada bolje shvatimo stvari, [...] ostanemo u kontaktu sa žrtvama.”

Policijski službenik u SAD-u

Zastupljenost žena u sektoru krivičnog pravosuđa

Pitanje rodno primjerenog uparivanja žrtava i službenika za provođenje zakona dovodi do pitanja o rodnoj (ne)ravnoteži u samom sistemu krivičnog pravosuđa. Međutim, postizanje rodne senzibiliziranosti u sektoru krivičnog pravosuđa ne postiže se jednostavnim zapošljavanjem većeg broja žena u policijske uprave ili pravosuđe. Riječ je o transformaciji organizacijske kulture i odnosa moći koji održavaju nejednakost.

“ U predmetima u kojima sam ja bila tužiteljica, i jedina žena u postupku, pored optuženika, odbrane i porote, nije bilo previše saosjećanja; činilo se kao da je na svim tim licima vidljiva sjena sumnje. Kao da su svi ti ljudi sumnjali da je uopće počinjeno krivično djelo.”

Tužiteljica u Grčkoj

U tom smislu, države članice OSCE-a obavezale su se “na promociju punog učešća žena u pravosudnim, tužilačkim i organima za provođenje zakona i da će osigurati da svi javni službenici budu u potpunosti obučeni i senzibilizirani za prepoznavanje, dokumentiranje i procesuiranje slučajeva nasilja nad ženama i djecom”.¹⁷⁵ Ured specijalnog predstavnika i koordinatora OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima podržao je ove napore uključivanjem žena u svoje aktivnosti izgradnje kapaciteta. Na primjer, vježbe simulacije tokom obuka na temu borbe protiv trgovine ljudima duž migracijskih ruta koje je Ured organizirao između 2016. i 2019. godine okupile su 529 praktičara, od kojih su 57,5% bile žene, uključujući 36% u područjima u kojima tradicionalno dominiraju muškarci – provođenje zakona, finansijske istrage i procesuiranje. Nadalje, skripte pripremljene za vježbe simulacije uključivale su ne samo slučajeve trgovine ljudima u svrhe seksualnog iskorištavanja, već i radne eksploatacije. Cilj je bio poboljšati razumijevanje polaznika o rodno specifičnim potrebama i žena i muškaraca žrtava trgovine ljudima, te ojačati sposobnost polaznika za adekvatno rješavanje tih potreba. Osiguravanje rodne ravnoteže na nacionalnom nivou ipak je trajni izazov, s obzirom na nizak broj kandidatkinja za organe za provođenje zakona, kao i mali broj muških kandidata za pružaoce socijalnih usluga.

Kako bi podržale države članice u rješavanju problema sa zapošljavanjem, zadržavanjem i razvojem karijere žena u sigurnosnom sektoru, terenske operacije OSCE-a pratile su svoje zemlje domaćine u izgradnji bolje rodno uravnoteženih i rodno osjetljivih institucija za provođenje zakona. Na primjer, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini usko je sarađivala sa udruženjima policijskih službenica i članicama Udruženja žena sudija Bosne i Hercegovine kako bi osigurala relevantnu izgradnju kapaciteta. Drugi primjer je Kirgizansko udruženje žena u sigurnosnom sektoru osnovano 2017. godine uz podršku Programskog ureda OSCE-a u Biškeku. Uključuje predstavnice svih organa za provođenje zakona u Kirgistanu i bavi se jačanjem kapaciteta žena i postizanjem rodne ravnopravnosti u sigurnosnom sektoru. U Srbiji je Misija OSCE-a promovirala rodno osjetljivu politiku zapošljavanja i primanje žena u osnovnu policijsku obuku, uključujući i kroz podršku razvoju nacionalnih akcijskih planova za provedbu Rezolucije 1325 Vijeća sigurnosti UN-a.¹⁷⁵ A u Crnoj Gori je Jedinica za strateška pitanja u radu policije Odjela za transnacionalne prijetnje Sekretarijata OSCE-a pokrenula prve pilot aktivnosti sa ciljem povećanja i podržavanja značajnog učešća žena na svim nivoima policijskog djelovanja.¹⁷⁷

Još jedna obećavajuća praksa je da je u Gruziji 2014. godine u Centralnom odjelu kriminalističke policije regije Adjara osnovana posebna regionalna Radna grupa za borbu protiv trgovine ljudima na osnovu Memoranduma o razumijevanju između Tužilaštva, Ministarstva unutrašnjih poslova i IOM-a. Ova Radna grupa sastoji se od pet muškaraca tužilaca i dvije istražiteljice obučene za razgovor sa ženama i djecom. Navodi se da je uključivanje obučenih istražiteljica u specijaliziranu jedinicu imalo pozitivan uticaj na cjelokupnu učinkovitost i sposobnost jedinice da otkriva i istražuje trgovinu ljudima.¹⁷⁸

Promoviranje rodni vještina i znanja

Kako su istakli učesnici i učesnice studije, nedostatak rodne osjetljivosti u procesuiranju rezultat je ograničene svijesti osoba koje rade u krivičnom pravosuđu i nedostatka dovoljnog obrazovanja i obuke.

“Čvrsto sam uvjeren da predstavnici institucija koji rade sa žrtvama nisu dovoljno rodno osjetljivi, ni adekvatno obrazovani u ovom području. Oni zapravo nemaju priliku proći obuku na državnom nivou kako bi pristupali na osjetljiviji način, a to je ono što uzrokuje sekundarnu viktimizaciju žena.”

Pružalac usluga u Srbiji

Izgradnja kapaciteta sa naglaskom na obuke za rodno senzibiliziranje ostaje stalna potreba, posebno kako bi se osiguralo da službenici za provođenje zakona učinkovito provode protokole za procjenu rodno rizika. To još uvijek nedostaje u mnogim zemljama. Među različitim nastojanjima da se unaprijedi rodna senzibiliziranost, Priručnik za rodna pitanja i sigurnost koji je objavio Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava promovira ljudska prava i rodno osjetljiv pristup kako bi se osiguralo da pružaoci usluga u sektoru sigurnosti obraćaju pažnju na potrebe i prava žena i muškaraca.¹⁷⁹

Ured specijalnog predstavnika i koordinatora OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima je 2019. godine, zajedno sa Vrhovnim sudom Republike Uzbekistan i koordinatorom projekta OSCE-a u Uzbekistanu, sazvaio grupu sudija na visokom nivou kako bi razgovarali o ulozi pravosuđa u borbi protiv trgovine ljudima. Tokom razgovora je naglašeno da treba posvetiti veću pažnju prikupljanju i analizi rodno raščlanjenih podataka kako bi pravosuđe bolje razumjelo i odgovorilo na rodnu dinamiku u odnosu prema počiniocima trgovine ljudima.¹⁸⁰

ZAGOVARANJE ZA RODNO OSJETLJIVO PROCESUIRANJE kroz posjete specijalnog predstavnika OSCE-a pojedinačnim zemljama

Tokom posjeta zemljama, specijalni predstavnici OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima sa zabrinutošću su primijetili niske stope procesuiranja i osuda za trgovinu ljudima u cijeloj regiji OSCE-a, posebno u zapadnoj Evropi. Prema nalazima njihovih posjeta, ove niske stope osuđujućih presuda za trgovinu ljudima često su posljedica pretjeranog oslanjanja na svjedočenja žrtava, nedostatka vjerodostojnih dokaza i promjenljivog modusa operandi kriminalnih grupa. Takve grupe su se preselile na internet i počele koristiti više nenasilnih tehnika za kontrolu i iskorištavanje ljudi. Metoda zavodnika često se navodi kao glavna metoda vrbovanja koju koriste trgovci ljudima kako bi namamili djevojčice i djevojke u seksualno iskorištavanje kroz lažne romantične veze. Međutim, ovo suptilno sredstvo prisile ne znači da se ne radi o trgovini ljudima. Izazovi zabilježeni u malom broju procesuiranja i osuda ukazuju na to da je svim uključenim osobama – istražiteljima, tužiocima i sudijama – potrebna dodatna obuka kako bi razumjeli različite tehnike trgovine ljudima i s tim povezane rodne obrasce.

Zaključci i preporuke

Posljednjih godina značajna se pažnja posvećuje rodnoj dimenziji trgovine ljudima. Ta je pažnja pretočena u programe, politike i zakone. Međutim, ne samo zbog stalno promjenjivih obrazaca i trendova trgovine ljudima, mnogi rodni aspekti ovog krivičnog djela ostaju skriveni i nerazjašnjeni u postojećim strategijama za prevenciju, zaštitu i procesuiranje. U ovoj studiji je utvrđeno da se rodno osjetljivi pristupi u odgovoru na krivično djelo trgovine ljudima još uvijek neadekvatno primjenjuju. Studija je također otkrila koliko je kompleksno provoditi praktične rodno osjetljive pristupe krivičnom djelu i razviti sveobuhvatne rodno osjetljive politike borbe protiv trgovine ljudima u regiji OSCE-a.

Uzimajući u obzir obećavajuće prakse i problematična područja prepoznata ovom studijom, ovo poglavlje se bavi utvrđivanjem mogućih načina za unapređenje rodno osjetljivog rada u borbi protiv trgovine ljudima i poboljšanje primjene postojećih programa. Prilikom razmatranja dolje navedenih preporuka, države članice OSCE-a pozvane su da prihvate širok raspon mogućnosti za provedbu rodno osjetljivih pristupa, pristupa koji nisu ograničeni samo na potrebe zaštite žena žrtava seksualnog iskorištavanja i muškaraca žrtava radne eksploatacije, već onih koji obuhvataju i brojna moguća djelovanja u području prevencije i procesuiranja.

Za učinkovitu primjenu rodno osjetljivih pristupa u skladu sa obavezama država članica OSCE-a, potrebna je ojačana politička volja i ulaganje u pružanje podrške svim grupama žrtava. Nadalje, treba ponoviti da rad na tome da se zakoni, politike i programi bave specifičnim potrebama žrtava koje su do sad bile marginalizirane ne bi smio potkopati teško stečenu pažnju i resurse posvećene do sad najčešće otkrivanim grupama žrtava. Postoji potreba za povećanjem specijalizirane zaštite za sve žrtve kroz sveobuhvatnu primjenu rodno osjetljivih pristupa.

Područje 1: Prikupljanje podataka i izgradnja znanja

Važno je naglasiti da nedostaje podataka o ulozi roda u različitim oblicima trgovine ljudima. To utiče na sposobnost razvoja i provedbe odgovarajućih strategija prevencije, zaštite i procesuiranja. Pregledom postojeće literature o rodnoj dimenziji trgovine ljudima utvrđen je nedostatak rodno usmjerenog istraživanja o trgovini ljudima u svrhe radne eksploatacije i drugim neseksualnim oblicima trgovine ljudima. To ograničava spoznaje o tome ko su žrtve, šta ih čini ranjivim i koje potrebe imaju. Uobičajenim povezivanjem žena sa seksualnim iskorištavanjem i muškaraca sa radnom eksploatacijom zanemaruje se uloga roda u iskorištavanju muškaraca i žena u sektorima koji se u ovo ne uklapaju (npr. muškarci u seksualnom iskorištavanju i žene u radnoj eksploataciji). Te uobičajene asocijacije podrivaju učinkovite odgovore na specifične potrebe žrtava.

Zbog stalnih promjena u trendovima i obrascima trgovine ljudima, potrebno je redovno istraživati rodne aspekte trgovine ljudima. To može imati ključnu ulogu u podršci razvoju strategija prevencije, zaštite i procesuiranja koje su usklađene sa stvarnim iskustvima žrtava trgovine ljudima i njihovim potrebama. Istraživanja koja nastoje izaći iz okvira stereotipnih pogleda na žrtvu i rod mogu poslužiti za razvoj programa i dodjelu resursa za bavljenje posljedicama trgovine ljudima u seksualne i neseksualne svrhe i za adekvatan odgovor na potrebe svih žrtava. Unapređenje prikupljanja rodno raščlanjenih podataka i promoviranje ciljanih kvalitativnih istraživanja stoga su prvi element rodno osjetljivog političkog odgovora.

Preporuke

- Promovirati proaktivne mehanizme prikupljanja podataka za prikupljanje rodno raščlanjenih podataka, sa naglaskom na nedovoljno istražena područja;
- Provoditi dubinska kvalitativna istraživanja kako bi se ispitala povezanost između roda i situacija trgovine ljudima, posebno manje vidljivih oblika trgovine ljudima kao što su kućno ropstvo i vađenje organa, kao i seksualno iskorištavanje i dječaka i muškaraca i drugih osoba koje se ne uklapaju u profil *idealne žrtve*.

Područje 2: Izgradnja kapaciteta i rješavanje predrasuda u odgovoru na trgovinu ljudima

Glavni problem istaknut u studiji je da se znanje o trgovini ljudima često temelji na stereotipnim predodžbama o trgovini ljudima, posebno najvidljivijim oblicima iskorištavanja i već identificiranim žrtvama. Manja vidljivost određenih oblika iskorištavanja, kao što su kućno ropstvo ili trgovina u svrhu odstranjivanja organa, ometa naše poimanje punog opsega trgovine ljudima. Nadalje, historijski i društveno, status žrtve temeljio se na stereotipnim shvatanjima koja povezuju rod sa specifičnim oblicima iskorištavanja. To je skrenulo pažnju sa manje predvidivih i neobičnih oblika trgovine ljudima. Stoga je manje vjerovatno da će se pronaći rjeđe vrste iskorištavanja, kao što je iskorištavanje u skrivenim okruženjima, kao i žrtve neuobičajenih profila koje se iskorištavaju u netipičnim sektorima. Ovo time predstavlja izazov za razumijevanje i sveobuhvatno reagovanje na cjelokupni opseg trgovine ljudima. Nedostatak znanja i metoda za rješavanje takve raznolikosti ometa adekvatan rad na prevenciji i otkrivanju. Stereotipni stavovi nose opasnost da programi organa za provođenje zakona i zaštitu previđaju određene vrste rizika i prestupnika. Studija je također pokazala da nedostatak adekvatnih rodno osjetljivih pristupa u krivičnopravnom postupku utiče ne samo na način na koji se postupa sa žrtvama, već i na ishod tih postupaka.

Preporuke

- Graditi znanje aktera u borbi protiv trgovine ljudima kako bi se povećala njihova sposobnost prevazilaženja rodni predrasuda, identificirali profili neidealne žrtve i adekvatno odgovorilo na potrebe svih žrtava, u skladu sa rodno relevantnim obavezama država članica OSCE-a, uključujući kroz razvoj učinkovitih nacionalnih mehanizama za upućivanje;
- Jačati rodno osjetljivu edukaciju usmjerenu na žrtve za osobe koje rade u organima za provođenje zakona i pravosuđu;
- Promovirati razvoj karijere žena u sistemima krivičnog pravosuđa i zastupljenost muškaraca u socijalnim službama kako bi se poboljšala interakcija sa muškarcima i ženama žrtvama.

Područje 3: **Intervencija zasnovana na potrebama za grupe koje nisu adekvatno obuhvaćene uslugama**

Studija naglašava nedostatak resursa potrebnih za pružanje prilagođene pomoći svim žrtvama koja zadovoljava individualne potrebe. Uočeni su značajni nedostaci u manje vidljivim sektorima iskorištavanja, kao što su kućno ropstvo i prisilni brak, gdje su većina identificiranih žrtava žene i djevojčice. Unatoč činjenici da žene i djevojčice u seksualnom iskorištavanju predstavljaju najčešću grupu otkrivenih žrtava, i dalje nemaju pristup specijaliziranim i prijeko potrebnim uslugama.

Dok se muške žrtve sve češće pojavljuju na agendama borbe protiv trgovine ljudima, još uvijek nema pažnje i podrške za ove grupe žrtava u tri stuba prevencije, zaštite i procesuiranja. U posljednjih 15 godina udio otkrivenih muškaraca žrtava trgovine ljudima se više nego udvostručio. Oni sada predstavljaju 35% otkrivenih žrtava trgovine ljudima u cijelom svijetu, sa čak 49% u zapadnoj i južnoj Evropi.¹⁸¹ Ključno je posvetiti odgovarajuću pažnju ranjivostima koje doprinose viktimizaciji muškaraca, kao i potrebama muškaraca nakon eksploatacije. Na tom tragu, jedan od najskrivenijih oblika trgovine ljudima je seksualno iskorištavanje dječaka i muškaraca. Ova nevidljivost u velikoj mjeri je posljedica tabua i stigme povezanih sa ovim oblikom trgovine, kao i činjenice da se žrtve seksualnog kriminala često isključivo povezuju sa ženama i djevojčicama. Učesnici i učesnice studije također su navodili da žrtve trgovine ljudima koje se ne uklapaju u stereotipni profil *idealne žrtve* dobivaju vrlo malo pažnje i stoga su podložne dvostrukoj viktimizaciji. S obzirom na to da se tako malo zna o stepenu i opsegu viktimizacije takvih osoba, *push* i *pull* faktori i potrebe ove grupe žrtava nakon eksploatacije još uvijek nisu adekvatno utvrđeni ili riješeni.

Ovaj dokument također naglašava da rod sam po sebi ne podrazumijeva rizik ili podložnost viktimizaciji. Postoje i drugi faktori koji se međusobno ukrštaju u procesu viktimizacije, kao što su dob, životne teškoće (uključujući nezaposlenost, imigracioni status, invaliditet, bolest, zloupotrebu opojnih droga ili beskućništvo), etnička ili rasna pripadnost.

Preporuke

- Osmisliti intervencije za pružanje usluga prevencije i zaštite prilagođene potrebama svih žrtava, posebno onih za koje je manja vjerovatnoća da će se javiti. Prilagođena pomoć trebala bi uzimati u obzir rodno specifične potrebe žrtava prema vrsti štete i iskorištavanja kojoj su bile izložene;
- Razmotriti provođenje međuresornog mapiranja visokorizičnih sektora kako bi se intervencije bolje prilagodile potrebama žrtava;
- Revidirati nacionalno zakonodavstvo i politike kako bi se osiguralo da pokrivaju potrebe zaštite svih žrtava;
- Promovirati korištenje prizme intersekcionalnosti, uzimajući u obzir različite faktore kako bi se razvile holističke i učinkovite strategije prevencije i zaštite, uključujući i korištenjem nacionalnih mehanizama za upućivanje;
- Pozabaviti se rizikom dvostruke viktimizacije osmišljavanjem na pravima zasnovanih programa prevencije i pomoći koji se temelje na individualnoj ranjivosti i potrebama žrtava ili potencijalnih žrtava.

Područje 4:

Podizanje svijesti i educiranje mladih

Kampanje protiv trgovine ljudima imaju ključnu ulogu u educiranju javnosti o prirodi i opsegu trgovine ljudima. U takvim kampanjama glasovi preživjelih su ključni za stvaranje narativa o trgovini ljudima i izazivanju reakcije kako kreatora politike tako i šire javnosti. Stoga je važno kreirati kampanje protiv trgovine ljudima koje pokrivaju sve vrste žrtava, a ne samo *idealnu žrtvu*. Stereotipno predstavljanje može biti štetno za procese identifikacije i za same žrtve. Dok pažnju na trgovinu ljudima mogu privući slike golih ili oskudno odjevenih žena koje su okovane lancima, zavezane, zapakovane kao roba ili označene bar kodovima, takve slike mogu ograničiti sveobuhvatnu svijest o trgovini ljudima, a mogu biti i vrlo štetne po žrtve. Mogu dovesti do toga da žrtve ponovo proživljavaju svoja iskustva, narušiti samopouzdanje žrtve dok gleda kako je javnost poima ili dovesti do toga da se odbacuje činjenica da su bile žrtva ako se njihova situacija ne poklapa sa takvim prikazima.

Štetni maskuliniteti prepoznati su kao faktor koji doprinosi potražnji za seksualnim uslugama, što zauzvrat potiče trgovinu ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja. Ciljana intervencija podizanja svijesti može pomoći u postavljanju temelja za osnaživanje i obrazovanje mladih o tome kako se odučiti od takvih ponašanja i spriječiti ih.

Preporuke

- ➔ Podizati svijest među organizacijama koje se bore protiv trgovine ljudima, policijom i općom javnošću kako bi se proširile granice paradigme idealne žrtve i posvetilo više pažnje žrtvama za koje je manje vjerovatno da će biti identificirane, kao što su muškarci i dječaci u seksualnom iskorištavanju i žene i djevojke u radnoj eksploataciji;
- ➔ Razviti metodologije koje će pomoći u osmišljavanju kampanja koje ne podržavaju sliku idealne žrtve ili hijerarhije žrtava, već istražuju aspekte roda u trgovini ljudima koji se obično ne uzimaju u obzir ili su nevidljivi;
- ➔ Uključiti informacije o štetnim i pozitivnim maskulinitetima u nastavne planove i programe seksualnog odgoja u školama i razvijati kampanje za podizanje svijesti za roditelje i zakonske staratelje;
- ➔ Integrirati rodnu ravnopravnost u sve aspekte obrazovanja i razviti transformativne strategije za promociju angažmana muškaraca i dječaka u borbi protiv diskriminatornih stereotipa o maskulinitetu i feminitetu, te za rješavanje temeljnih uzroka rodni predrasuda i nasilja nad ženama.

Reference

1. *Pojam sektori trgovine ljudima koji se ne uklapaju u ustaljene predodžbe* koristi se za oblike trgovine koji uglavnom pogađaju žrtve suprotnog spola, poput seksualnog iskorištavanja muškaraca i dječaka, ili trgovine ženama i djevojčicama radi odstranjivanja organa.
2. Pojam neidealna žrtva koristi se kao suprotnost pojmu idealna žrtva, koji se u ovoj studiji koristi za prikazivanje osoba pogođenih trgovinom ljudima kojima se spremno dodjeljuje status žrtve zbog utiska da one ispunjavaju određene društveno konstruirane kriterije, uključujući rodne.
3. UNODC, *Global report on trafficking in persons 2020* (Vienna: UNODC, 2020).
4. United Nations (2000.), *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*.
5. SAKI (2015), *Victim or Survivor: Terminology from Investigation Through Prosecution*. Dostupno na <https://sakitastage.rti.org/toolkit/docs/Victim-or-Survivor-Terminology-from-Investigation-Through-Prosecution.pdf> [posjećeno 21. feb. 2021.].
6. Christie, N., "The Ideal Victim". In: Fattah, E.A. (ed.), *From Crime Policy to Victim Policy* (London: Palgrave Macmillan, 1986). Teorije koje iznosi Christie primjenjivane su i u drugim studijama o trgovini ljudima, kako bi se objasnile društvene percepcije pojave trgovine ljudima. Pogledati na primjer O'Brien, E., "Ideal Victims in Trafficking Awareness Campaigns". In: Carrington, K. et al. (eds), *Crime, Justice and Social Democracy. Critical Criminological Perspectives* (London: Palgrave Macmillan, 2013).
7. Gallagher, Anne T., *The International Law of Human Trafficking* (New York: Cambridge University Press, 2010); Allain, J., "White Slave Traffic in International Law", *Journal of Trafficking and Human Exploitation*, Vol. 1, No. 1, February 2017.
8. Međunarodna konvencija o suzbijanju trgovine ženama i djecom (1921.), čl. 2.
9. Konvencija o suzbijanju trgovine osobama i iskorištavanja prostitucije drugih, Odobrena rezolucijom Generalne skupštine 317 (IV) od 2. decembra 1949.
10. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, usvojena i otvorena za potpisivanje, ratifikaciju i pristupanje rezolucijom Generalne skupštine 34/180 od 18. decembra 1979. Konvencija ima 189 strana, uključujući 55 od 57 država članica OSCE-a. Samo Sveta Stolica i Sjedinjene Američke Države nisu strane Konvencije. Međutim, Sjedinjene Američke Države su potpisnik.
11. Pogledati gore, fn. 4.
12. Konvencija Vijeća Evrope o suzbijanju trgovine ljudima, Vijeće Evrope, Serija međunarodnih ugovora: br. 197 (Varšava, 16.V.2005).
13. Direktiva 2011/36/EU Evropskog Parlamenta i Vijeća od 5. aprila. 2011. o suzbijanju i sprečavanju trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/ JHA.
14. Konvencija o suzbijanju trgovine robljem i ropstva, poznata kao Konvencija o ropstvu, potpisana 25. septembra 1926. Dostupno na <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/slavery.pdf> [posjećeno 6. mar. 2021.].
15. ILO Konvencija o prisilnom radu, 1930., (br. 29). Dostupno na https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C029 [posjećeno 6. mar. 2021.].
16. Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i instituta i praksi sličnih ropstvu, usvojena na Konferenciji opunomoćenika koja je sazvana rezolucijom Ekonomskog i socijalnog vijeća 608(XI) od 30. aprila 1956. i održana u Ženevi 7. septembra 1956. Dostupno na <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/slavery-trade.pdf> [posjećeno 6. mar. 2021.].
17. ILO Protokol iz 2014. uz Konvenciju o prisilnom radu, 1930. Dostupno na https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:P029 [posjećeno 6. Mar. 2021.].
18. Pogledati gore, fn. 4.
19. Protokol trenutno ima 178 strana. Sve države članice OSCE-a osim Andore i Svete Stolice strane su ovog Protokola.
20. Pogledati gore, fn. 12.
21. Pogledati gore, fn. 13.
22. Rezolucija Evropskog parlamenta od 21. januara 2021. o Strategiji EU za rodnu ravnopravnost, stav. 23.
23. Rezolucija Evropskog parlamenta od 10. februara 2021. o provedbi Direktive 2011/36/EU o suzbijanju i sprečavanju trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava.
24. CSCE, Dokument iz Moskve 1991., stav 40.7.
25. OSCE Povelja o evropskoj sigurnosti (1999.), stav 24.
26. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 1, Jačanje napora OSCE-a u borbi protiv trgovine ljudima (28. novembar 2000.). Dostupno na <https://www.osce.org/odihr/19213> [posjećeno 6. mar. 2021.].
27. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 2/03, Borba protiv trgovine ljudima. Dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/23866.pdf> [posjećeno 6. mar. 2021.].
28. Odluka Stalnog vijeća br. 557 (24. jula 2003.) o OSCE-ovom Akcionom planu za borbu protiv trgovine ljudima. Dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/42708.pdf> [posjećeno 6. mar. 2021.].
29. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 2/03, Borba protiv trgovine ljudima. Dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/23866.pdf> [posjećeno 7. mar. 2021.].
30. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 14/04, OSCE Akcioni plan za promoviranje rodne ravnopravnosti. Dostupno na <https://www.osce.org/mc/23295> [posjećeno 7. mar. 2021.].
31. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 15/05 o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama. Dostupno na <https://www.osce.org/mc/17451> [posjećeno 7. mar. 2021.].
32. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 10/11, Promoviranje jednakih mogućnosti za žene u ekonomskoj sferi. Dostupno na <https://www.osce.org/mc/86085> [posjećeno 7. mar. 2021.].
33. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 2/03, Borba protiv trgovine ljudima. Dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/23866.pdf> [posjećeno 7. mar. 2021.].
34. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 6/17, Jačanje napora na sprečavanju trgovine ljudima. Dostupno na <https://www.osce.org/chairmanship/362096> [posjećeno 7. mar. 2021.].
35. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 7/17, Jačanje napora u borbi protiv svih oblika trgovine djecom, uključujući trgovinu radi seksualnog iskorištavanja, te drugih oblika seksualnog iskorištavanja djece. Dostupno na <https://www.osce.org/chairmanship/362016> [posjećeno 7. mar. 2021.].
36. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 6/18, Jačanje napora na sprečavanju i suzbijanju trgovine djecom, uključujući maloljetnike bez pratnje. Dostupno na <https://www.osce.org/chairmanship/406745> [posjećeno 7. mar. 2021.].
37. Pogledati gore, fn. 33.
38. OSCE Odluka Ministarskog vijeća br. 14/06, Jačanje napora u borbi protiv trgovine ljudima, uključujući trgovinu radi radne eksploatacije, kroz sveobuhvatan i proaktivan pristup. Dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/1/7/23048.pdf> [posjećeno 7. mar. 2021.].
39. Na primjer, pogledati izvještaj v.d. Koordinatora OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima nakon službene posjete Kipru, 10–12. septembar 2018. Dostupno na <https://www.osce.org/secretariat/422138> [posjećeno 13. dec. 2020.]. Svi izvještaji OSR/CTHB o posjetama državama mogu se pronaći na: <https://www.osce.org/secretariat/107636> [posjećeno 13. jan. 2021.].
40. Evropska unija, *Study on gender dimension of trafficking in human beings – Final report* (Luxembourg: Ured za publikacije Evropske unije, 2016.).
41. Pogledati gore, fn. 23.
42. EIGE, *Gender-specific measures in anti-trafficking actions* (Luxembourg: Ured za publikacije Evropske unije, 2018).
43. Palermo Protokol, član 3. (Pogledati gore, fn. 4).
44. FRA, *Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union – States' obligations and victims' rights* (Luxembourg: Ured za publikacije Evropske unije, 2015.).
45. OSCE OSR/CTHB (2009), *A Summary of Challenges on Addressing Human Trafficking for Labour Exploitation in the Agricultural Sector in the OSCE Region, Background paper for the Alliance against Trafficking in Persons Conference: Technical Seminar on Trafficking for Labour Exploitation Focusing on the Agricultural Sector*, s. 34. Dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/b/4/37937.pdf> [posjećeno 13. jan. 2020.].
46. Andrees, B., *Forced Labour and Trafficking in Europe: How people are trapped in, live through and come out*. Working Paper No. 57 (Sekretarijat ILO: Ženeva, 2008.), s. 14.
47. Odjel za rodna pitnja OSCE-a, OCEEA, OSR/CTHB (2009), *Guide on Gender-Sensitive Labour Migration Policies*.
48. OSCE OSR/CTHB (2010), *Unprotected Work, Invisible Exploitation: Trafficking for the Purpose of Domestic Servitude*. Dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/2/a/75804.pdf> [posjećeno 6. mar. 2021.].

- 49 OSCE OSR/CTHB (2013), *Trafficking in Human Beings for the Purpose of Organ Removal in the OSCE Region: Analysis and Findings*, Occasional Paper Series no. 6, s. 24. Dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/e/b/103393.pdf> [posjećeno 13. dec. 2020.].
- 50 ILO (2010.), *The Causes and Consequences of Re-Trafficking: Evidence from the IOM Human Trafficking Database*.
- 51 "As the Trafficking in Persons Protocol recognizes, women may be especially vulnerable to trafficking in persons. This can be seen in many cases, though it should not blind us to the potential to exploit men." UNODC (2017), *Evidential Issues in Trafficking in Persons Cases – Case Digest*, s. 77.
- 52 Svako spominjanje Kosova u ovom tekstu, bilo u pogledu teritorije, institucija ili stanovništva, treba se smatrati potpuno usklađenim sa Rezolucijom 1244 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija.
- 53 Odjel za rodna pitanja OSCE-a, OCEEA, OSR/CTHB (2009), *Guide on Gender Sensitive Labour Migration Policies*. Dostupno na <https://www.osce.org/secr-ariat/37228> [posjećeno 6. mar. 2021.]; OSCE (2020), *Equal Opportunities in the economic sphere, Discussion Paper 3 for the 2020 Gender Equality Review Conference*. Pogledati i CEDAW (2020.), Opća preporuka br. 38 o trgovini ženama i djevojčicama u kontekstu globalne migracije, IV. Temeljni uzroci trgovine ženama i djevojčicama, A. Socijalno-ekonomska nepravda, stav. 20.
- 54 CEDAW (2020.), Opća preporuka br. 38, ibid. stav 50.
- 55 CEDAW (2020.), Opća preporuka br. 38, ibid. stav 47.
- 56 Boniol, M. et al., *Gender equity in the health workforce: Analysis of 104 countries*. Working paper 1. (World Health Organization, 2019).
- 57 ILO (2018), *Care work and care jobs for the future of decent work*; pogledati i Lawson, M. et al., *Time to care: Unpaid and underpaid care work and the global inequality crisis* (Oxford International, 2020).
- 58 CEDAW (2020.), Opća preporuka br. 38, stav 28. (Pogledati gore, fn. 53).
- 59 OSCE/ODIHR and UN Women (2020.), *Addressing Emerging Human Trafficking Trends and Consequences of the COVID-19 Pandemic*; pogledati i United Nations (2020.), Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Women.
- 60 UNODC, *Global report on trafficking in persons 2020* (Vienna: UNODC, 2020), s. 19.
- 61 OSCE (2019), *OSCE-led survey on violence against women: Wellbeing and safety of women*. Dostupno na https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/413237_0.pdf [posjećeno 13. dec. 2020.]; CEDAW (2020), Opća preporuka br. 38, stav 33. (Pogledati gore, fn. 53).
- 62 Izvještaj specijalnog izvjestitelja o trgovini ljudima, naročito ženama i djecom Generalnoj skupštini (17. juli 2020.), A/75/169, stav 25.
- 63 CEDAW (2020), Opća preporuka br. 38, stav 34 (Pogledati gore, fn. 53).
- 64 Smiragina-Ingelstrom, P., "Human Trafficking of Men: A Gendered Perspective on Victimhood" (The University of Sydney, 2020).
- 65 Box, H., "Human Trafficking and Minorities: Vulnerability Compounded by Discrimination". *Human Rights & Human Welfare: Topical Research Digest: Minority Rights* (Denver: University of Denver, 2012) s. 28–38. Pogledati i OSCE/ODIHR, u suradnji s Prisustvom OSCE-a u Albaniji (2007.), *Roundtable report: Building the Capacity of Roma Communities to Prevent Trafficking in Human Beings*. Dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/c/d/25645.pdf> [posjećeno 27. jan. 2021.].
- 66 UN i Vijeće Evrope (2009.), *Trafficking in organs, tissues and cells and trafficking in human beings for the purpose of the removal of organs*.
- 67 OSCE OSR/CTHB (2013), *Trafficking in Human Beings for the Purpose of Organ Removal in the OSCE Region: Analysis and Findings*, Occasional Paper Series no. 6. Dostupno na <https://www.osce.org/secretariat/103393> [posjećeno 14. dec. 2020.].
- 68 Kako je izvjestio UNODC, 82% osoba koje su identificirane kao žrtve trgovine radi odstranjivanja organa 2014. godine bili su odrasli muškarci. UNODC, *Global report on trafficking in persons 2016* (Vienna: UNODC, 2016).
- 69 OSCE OSR/CTHB and OHCHR (2020), *Highlights of the Expert Meeting On Combating Trafficking in Human Beings for the Removal of Organs*, zajednički sponzorirano s Svjetskom zdravstvenom organizacijom (WHO). Dostupno na <https://www.osce.org/cthb/473661> [posjećeno 27. jan. 2021.].
- 70 70 učesnika i učesnica studije iz Finske prijavilo je da su identificirana djeca koja su bila podvrgnuta ovoj praksi u svojoj zemlji porijekla. *Bacha bazi* je stoljetna regionalna praksa koja je uglavnom prisutna u Afganistanu gdje dječake i mladiće od samo 10 godina odvođe iz porodice, oblače u žensku odjeću i iskoristavaju da zabavljaju starije i moćne muškarce na čajankama, svadbama i privatnim zabavama. Ova praksa je međunarodno priznata kao oblik seksualne eksploatacije i zlostavljanja; zabranjena je u Afganistanu 2018. godine revizijom krivičnog zakona. Pogledati rezoluciju Evropskog parlamenta od 19. decembra 2019. o Afganistanu, a posebno navode o seksualnom zlostavljanju dječaka u pokrajini Logar (2019/2981[RSP]).
- Dostupno na https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0107_EN.html [posjećeno 13. dec. 2020.]. Pogledati i Ured specijalnog predstavnika Ujedinjenih nacija, Generalni sekretar za seksualno nasilje tokom sukoba (2020.), *Information based on the Report of the Secretary-General to the Security Council (S/2020/487)*. Dostupno na <https://www.un.org/sexual-violenceinconflict/countries/afghanistan/> [posjećeno 20. dec. 2020.].
- 71 ECPAT International, *Summary Paper on Sexual Exploitation of Children in Prostitution* (Bangkok: ECPAT International, 2020), s. 8–9.
- 72 ECPAT International, *Regional Overview: Sexual Exploitation of Children in the Middle East and North Africa* (Bangkok: ECPAT International, 2020).
- CARE International UK, *Men and boys in displacement [CARE Gender in emergencies]* (London: CARE International UK, 2017). UNHCR, *Sexual Violence against Men and Boys in the Syria Crisis* (UNHCR, 2017).
- Chynoweth, S., et al., "Sexual violence against men and boys in conflict and forced displacement: implications for the health sector", *Reproductive Health Mat- ters* 25:51 (2017), s. 90–94.
- 73 The Children's Society, *Boys and Young Men at Risk of Sexual Exploitation: A Toolkit for Professionals* (2018). Pogledati i Ženska komisija za izbjeglice, *Addressing Sexual Violence against Men, Boys, and LGBTIQ+ Persons in Humanitarian Settings: A Field-Friendly Guidance Note by Sector* (New York: Ženska komisija za izbjeglice, 2021.); Watson, C. *Preventing and Responding to Sexual and Domestic Violence against Men: A Guidance Note for Security Sector Institutions*. (Ženeva: DCAF, 2014.).
- 74 Fehrenbacher, Anne E., et al. "Transgender People and Human Trafficking: Intersectional Exclusion of Transgender Migrants and People of Color from Anti-trafficking Protection in the United States", *Journal of Human Trafficking* 6:2 (2020), s. 183. Pogledati i UNODC, *Global report on trafficking in persons* (New York: UNODC, 2020), s. 38.
- 75 U Sjedinjenim Američkim Državama, skoro 40% mladih beskućnika identificiraju se kao lezbejke, homoseksualci, biseksualci, transrodne ili queer osobe (LGBTQ), u poređenju sa 7% opće populacije. Ovi mladi ljudi su posebno izloženi eksploataciji, uključujući i prostituciju: 1 od 3 osobe će vjerovatno biti vrbovana od strane trgovca ljudima u roku od 48 sati od napuštanja doma. Pogledati: *Polaris, Sex Trafficking and LGBTQ Youth*. Dostupno na <https://polarisproject.org/wp-content/uploads/2019/09/LGBTQ-Sex-Traf-ficking.pdf> [posjećeno 19. jan. 2021.].
- 76 Grant, Jaime M., et al., *Injustice at Every Turn: A Report of the National Transgender Discrimination Survey* (Washington, D.C.: National Center for Transgender Equality and National Gay and Lesbian Task Force, 2011); Martinez, O. i Kelle G., *Sex Trafficking of LGBT Individuals: A Call for Service Provision, Research, and Action*, *International Law News* 42:4 (2013).
- 77 Iako je oko 8,9 miliona muškaraca zaposleno u privatnim domaćinstvima – obično kao vrtlari, šoferi ili zaštitari – kućni rad ostaje sektor kojim dominiraju žene: one su činile 83% svih kućnih radnika i radnica u 2013. Pogledati ILO, *Domestic workers across the world: global and regional statistics and the extent of legal protection* (Geneva: ILO, 2013). U 2019. godini objavljeno je da žene čine 91,3% svih kućnih radnika i radnica u Sjedinjenim Državama. Pogledati Wolfe, J., et al., *Domestic workers chartbook* (Washington, D.C.: Economic Policy Institute, 2020), s. 5.
- 78 UNODC, "Interlinkages between Trafficking in Persons and Marriage", Issue paper, (Vienna: UNODC, 2020).
- 79 Brown, G., *Out of wedlock, into school: combating child marriage through education* (The Office of Gordon and Sarah Brown, 2013), s. 14–16.
- 80 CEDAW/CRC (2014.), *Zajednička opća preporuka/opći komentar br. 31 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena i br. 18 Komiteta za prava djeteta o štetnim praksama*, CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18, stav 24.
- 81 CEDAW (2020.), Opća preporuka br. 38., stav 53. (Pogledati gore, fn. 53.).
- 82 Evropska mreža za prevenciju kriminala, *Croatian policy on trafficking in human beings*. Dostupno na <https://eucpn.org/document/croatian-policy-on-traffic-ing-in-human-beings> [posjećeno 14. jan. 2021.].
- 83 OSCE OSR/CTHB (2019), *Report by the OSCE Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings following the country visit to Austria*, s. 3–4. Dostupno na: <https://www.osce.org/secretariat/428375> [posjećeno 30. mar. 2021.].
- 84 OSCE OSR/CTHB (2019), *Report by the OSCE Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings following the official visit to Cyprus*, stav 17. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/d/422138.pdf> [posjećeno 30. mar. 2021.].
- 85 24.kg News Agency (02. avg. 2019.), *Interior Ministry: 118 criminal cases opened on bride kidnapping in 2019*. Dostupno na: <https://24.kg/english/125239/> [posjećeno 30. mar. 2021.].
- 86 Pogledati i istraživanje o nasilju nad ženama koje je vodio OSCE: *Wellbeing and safety of women* (OSCE, 2019). Dostupno na https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/413237_0.pdf [posjećeno 13. dec. 2020.].

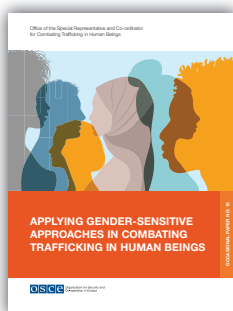
- 87 Trounson, J., and Pfeifer, J., "The Human Trafficking of Men: The Forgotten Few". In: Winterdyk, J., i Jones, J. (eds), *The Palgrave International Handbook of Human Trafficking* (London: Palgrave Macmillan 2020).
- 88 UNODC, *Global report on trafficking in persons 2020* (Vienna: UNODC, 2020).
- 89 Ibid., s. 33.
- 90 Leon, L. and Raws, P., *Boys don't Cry: Improving Identification and disclosure of sexual exploitation among boys and young men trafficked to the UK*. (The Children's Society, 2016), s. 9.
- 91 Ibid., s. 16.
- 92 United Kingdom Home Office (2020), *Forced Marriage Unit Statistics 2018*. Dostupno na https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/882532/Forced_Marriage_Unit_Statistics_2018_revised_final.pdf [posjećeno 25. jan. 2021.].
- 93 Pogledati gore, fn. 70.
- 94 Akhtar, R., "The Neglected Boys of War: Trapped in a Vicious Cycle of Slavery and Sexual Abuse", *Journal of Trafficking and Human Exploitation* 3:1 (2019).
- 95 Elson, D., i Pearson, R., 'Nimble fingers make cheap workers': An analysis of women's employment in third world export manufacturing, *Feminist review* 7:1 (1981), s. 87–107.
- 96 Pogledati na primjer Shaheen, S., et al., "Riding for Survival: A Worst Form of Human Trafficking", *Middle-East Journal of Scientific Research* 12:7 (2012), s. 1004–1008; Caine, D., i Caine, C. (2005), "Child camel jockeys: a present-day tragedy involving children and sport", *Clinical Journal of Sport Medicine* 15:5 (2005), s. 287–289; UNICEF (2006), *Starting Over: Children Return From Camel Racing*. Dostupno na <https://www.unicef.org/infobycountry/files/StartingOver.pdf> [posjećeno 13. dec. 2020.]. Dean, A., "For Indonesia's Child Jockeys, Time to Retire at 10, After 5 Years of Racing", *The New York Times* (24. aug. 2019.). Dostupno na <https://www.nytimes.com/2019/08/24/world/asia/indonesia-sumbawa-child-jockeys-horse-racing.html> [posjećeno 8. mar. 2021.]. Pogledati i Dean, A., "If he gets injured, that's his destiny": The five-year-old jockeys outrunning death to feed their families", *Independent UK* (31. avg. 2019.). Dostupno na <https://www.independent.co.uk/news/world/asia/indonesia-child-jockeys-horse-racing-exploitation-tradition-death-a9080241.html> [posjećeno 14. jan. 2021.].
- 97 Pogledati izvještaj VD Koordinator OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima nakon službene posjete Mongoliji, 4–6. oktobra 2017. Dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/3/4/385437.pdf> [posjećeno 14. Jan. 2021.].
- 98 Pogledati na primjer Buchanan, J., "Are You Happy to Cheat Us?": *Exploitation of Migrant Construction Workers in Russia* (Human Rights Watch, 2009). Dostupno na <https://www.hrw.org/report/2009/02/10/are-you-happy-cheat-us/exploitation-migrant-construction-workers-russia> [posjećeno 13. dec. 2020.]; Smiragina, P., "Male Victims of Human Trafficking". In Armstrong, C. and Priyadarshini, J., *Slavery Past, Present and Future* (Oxford: Inter-Disciplinary Press, 2016), s. 59–70.
- 99 Hughes, D. M. "The demand for victims of sex trafficking", *Women's Studies Program*, University of Rhode Island (2005); CEDAW (2020.), Opća preporuka br. 38, stav 30. (Pogledati gore, fn. 53.).
- 100 ECPAT International, *The Commercial Sexual Exploitation of Children in Africa: Developments, progress, challenges and recommended strategies for civil society* (Bangkok: ECPAT International, 2014), s. 22; ECPAT Netherlands, *Assessment on sexual exploitation of children related to tourism and reporting mechanisms in Gambia* (ECPAT Netherlands, 2014) s. 32.
- 101 Riggio, E., and Hecht, M.E., *Power, Impunity and Anonymity. Understanding the Forces Driving the Demand for Sexual Exploitation of Children* (ECPAT International, 2016) s. 21–22.
- 102 Odluka Ministarskog vijeća OSCE-a br. 7/14 o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama. Dostupno na <https://www.osce.org/mc/130721> [posjećeno 27. jan. 2021.].
- 103 Za više informacija, pogledati OSCE OSR/CTHB (2021), *Discouraging the demand that fosters trafficking for the purpose of sexual exploitation - A discussion on incorporating demand in national anti-trafficking responses*, publikacija u najavi.
- 104 Pogledati gore, fn. 102.
- 105 Odluka Ministarskog vijeća OSCE-a br. 4/18 o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama. Dostupno na <https://www.osce.org/chairmanship/406019> [posjećeno 27. jan. 2021.].
- 106 Ibid., stav 8.
- 107 Izvještaj Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o trgovini ženama i djevojčicama, A/75/289, 7. avgust 2020., stav 41.
- 108 GRETA (2017), *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Norway*, stav 65.
- 109 Pogledati gore, fn. 103.
- 110 Stav 2. Odluke br. 6/17, Jačanje napora na sprečavanju trgovine ljudima. Dostupno na <https://www.osce.org/chairmanship/362096> [posjećeno 9. mar. 2021.]. Stav 6 Odluke br. 6/18, Jačanje napora na sprečavanju i suzbijanju trgovine djecom, uključujući maloljetnike bez pratnje. Dostupno na <https://www.osce.org/chairmanship/406745> [posjećeno 9. mar. 2021.].
- 111 Pojam „Cis[rodni]“ znači da rodni identitet osobe odgovara njenom spolu po rođenju. „Heteroseksualni“ se odnosi na heteroseksualnu orijentaciju. Pogledati izvještaje specijalnog predstavnika i koordinatora OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima o posjetama zemljama. Dostupno na <https://www.osce.org/secretariat/107636> [posjećeno 13. jan. 2021.].
- 112 OSCE/ODIHR and UN Women (2020), *Addressing Emerging Human Trafficking Trends and Consequences of the COVID-19 Pandemic*.
- 113 OSCE/ODIHR and UN Women (2020), *Addressing Emerging Human Trafficking Trends and Consequences of the COVID-19 Pandemic*.
- 114 ICAT (2020), *Issue Brief no. 8, Non-punishment principle for victims of human trafficking*. Dostupno na https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/ICAT/19-10800_ICAT_Issue_Brief_8_Ebook.pdf [posjećeno 13. dec. 2020].
- 115 Muraszkiwicz, J. M., *Protecting victims of human trafficking from liability: The European approach* (Springer, 2019).
- 116 Report of the Special Rapporteur on trafficking in persons, para. 13–14 (see above, fn. 62).
- 117 Kyra Doubek, Survivor's testimony at the 20th Alliance against Trafficking in Persons conference: Panel 2 – Working smarter to enhance investigations and prosecutions. Dostupno na <https://www.osce.org/cthb/458827> [posjećeno 27. jan. 2021.].
- 118 Burcar, V. and Åkerström, M., "Negotiating a Victim Identity: Young Men as Victims of Violence", *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 10:1 (2009), s. 37–54; Hlavka, H. R., "Speaking of Stigma and the Silence of Shame: Young Men and Sexual Victimization", *Men and Masculinities* 20:4 (2016), s. 484–505.
- 119 Međutim, važno je napomenuti da su ovi podaci dobiveni od identificiranih žrtava trgovine ljudima kojima je pružena pomoć u okviru programa i projekata IOM-a, te stoga nisu nužno reprezentativni za globalnu rasprostranjenost. Pogledati: The Counter Trafficking Data Collaborative (IOM), *Human Trafficking and Gender: Differences, Similarities and Trends*. Dostupno na <https://www.ctdatacollaborative.org/story/human-trafficking-and-gender-differences-similarities-and-trends> [posjećeno 21. dec. 2020].
- 120 Jones, S.V., "The invisible man: the conscious neglect of men and boys in the war on human trafficking", *Utah Law Review* 4 (2010), s. 1143–1188.
- 121 Dennis, J.P., "Women are victims, men make choices: the invisibility of men and boys in the global sex trade", *Gender Issues* 25 (2008), s. 11–25.
- 122 Brunovskis, A., and Surtees, R., *Vulnerability and exploitation along the Balkan route: Identifying victims of human trafficking in Serbia* (Nexus Institute, 2017), p. 24.
- 123 *Albania: Trafficked boys and young men* (ARC Foundation and Asylos, 2019), p. 24.
- 124 Pogledati fusnotu 44.
- 125 UNODC (2020), *Female Victims of Trafficking for Sexual Exploitation as Defendants, A Case Law Analysis*.
- 126 Migrant Rights Centre Ireland (2014), *Trafficking for Forced Labour in Cannabis Production: The Case of Ireland*, p. 5: "Žrtve tretirane kao kriminalci: Unatoč pokazateljima trgovine ljudima u svrhu prisilnog rada u proizvodnji kanabisa, samo je nekoliko slučajeva istraženo i niti jedan nije prepoznat kao trgovina ljudima. Kao posljedica toga, potencijalne žrtve se procesuiraju, osuđuju i zatvaraju za krivična djela koja su možda bile prisiljene počiniti – dok njihovi trgovci uživaju u nekažnjivosti."
- 127 OSCE OSR/CTHB (2013), *Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the non-punishment provision with regard to victims of trafficking*. Dostupno na <https://www.osce.org/secretariat/101002> [posjećeno 8. marta 2021.]; ICAT (2020) (pogledati fusnotu 114).
- 128 Muraszkiwicz, J. M., *Protecting victims of human trafficking from liability: The European approach* (Springer, 2019).
- 129 Pogledati V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom, dostupno na <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208322>. Evropski sud za ljudska prava u svojoj je presudi od 16. februara 2021. istaknuo kako su dvojica mladića koji rade na farmama kanabisa optuženi za krivična djela povezana sa drogom za koja su priznali krivicu. Iako su kasnije prepoznati kao žrtve trgovine ljudima, Žalbeni sud je ocijenio da je odluka o procesuiranju bila opravdana. Međutim, Evropski sud za ljudska prava utvrdio je da mogućnost da ih je situacija trgovine ljudima spriječila da osiguraju dokaze za svoju obranu nije na odgovarajući način procijenjena i da domaće vlasti nisu zaštitile potencijalne žrtve trgovine djecom.

- 130 World Health Organization (2012), *Understanding and addressing violence against women*.
- 131 GRETA (2017), 7th General Report on GRETA's activities, s. 61–62. 132 Brunovskis, A., and Surtees, R., Vulnerability and exploitation along the Balkan route: *Identifying victims of human trafficking in Serbia* (Nexus Institute, 2017).
- 133 GRETA (2020), 9th General Report on GRETA's activities, s. 69.
- 134 GRETA (2019), 8th General Report on GRETA's activities, s. 44. and GRETA (2020), 9th General Report on GRETA's activities, s. 68.
- 135 Više informacija je dostupno na <https://hera.international/about-us/> [posjećeno 12. feb. 2021].
- 136 Za više informacija, pogledati OSCE Project Co-ordinator in Ukraine (2019), *Practical Analysis of social entrepreneurship*. Dostupno na <https://www.osce.org/project-coordinator-in-ukraine/426377> [posjećeno 12. feb. 2021].
- 137 Pogledati, na primjer: Beyrer, C. and Stachowiak, J., "Health Consequences of Trafficking of Women and Girls in Southeast Asia", *The Brown Journal of World Affairs* 10:1 (Summer/Fall 2003); Tsutsumi et al., "Mental health of female survivors of human trafficking in Nepal", *Social Science & Medicine* 66:8 (Apr. 2008), s. 1841–1847; Zimmerman et al., "Human trafficking and health: A conceptual model to inform policy, intervention and research", *Social Science & Medicine* 73:2 (July 2011), s. 327–335; Oram, S., et al., "Prevalence and Risk of Violence and the Physical, Mental, and Sexual Health Problems Associated with Human Trafficking: Systematic Review", *PLoS Medicine* 9:5 (2012).
- 138 Pogledati, na primjer: Buller, A.M., et al. *Labour Exploitation, Trafficking and Mi- grant Health: Multi-country Findings on the Health Risks and Consequences of Migrant and Trafficked Workers* (IOM, 2015).
- 139 OSCE OSR/CTHB (2009), s. 12 (pogledati fusnotu 45).
- 140 UNODC, *Global report on trafficking in persons 2020* (Vienna: UNODC, 2020), p. 12; Counter Trafficking Data Collaborative Global Data Hub on Human Trafficking. Dostupno na <https://www.ctdatacollaborative.org/story/industry-sector-domestic-work> [posjećeno 4. feb. 2021]; FRA (2015), s. 14 (pogledati fusnotu 44).
- 141 Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, 14. novembar 2012., L 315/57.
- 142 Fehrenbacher, Anne E., et al., "Transgender People and Human Trafficking: Intersectional Exclusion of Transgender Migrants and People of Color from Antitrafficking Protection in the United States", *Journal of Human Trafficking* 6:2 (2020), s. 182–194.
- 143 LGBTQ+ je akronim za "lezbijke, gejevi, biseksualne, transrodne i queer osobe" i srodne zajednice.
- 144 GRETA (2018), 8th General Report on GRETA's activities, para. 129.
- 145 GRETA (2018), 7th General Report on GRETA's activities, para. 180.
- 146 GRETA (2017), *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Norway*, para.90. Pogledati i: Forced Labour Convention, 1930 (No. 29). Norway Government's first report on the Protocol (P029) of 2014 to the Forced Labour Convention, 1930 (No. 29), adopted 2019, published 109th ILC session (2021).
- 147 GRETA (2018), 8th General Report on GRETA's activities, para. 133.
- 148 U.S. Department of State (2020), *Trafficking in Persons Report: Portugal*. Dostupno na <https://www.state.gov/reports/2020-trafficking-in-persons-re- port/portugal> [posjećeno 8. feb. 2021].
- 149 Touquet et al. "From 'It rarely happens' to 'It's worse for men': Dispelling misconceptions about sexual violence against men and boys in conflict and displacement," *Journal of Humanitarian Affairs* (2020), Volume 2: Issue 3, s. 25–34.
- 150 Male Survivors Partnership. Pogledati: <https://www.malesurvivor.co.uk/>
- 151 Male Survivor. Pogledati: <https://malesurvivor.org/>
- 152 Sean Wheeler, Survivor's testimony at the 20th Alliance against Trafficking in Persons conference: Panel 2 – Working smarter to enhance investigations and prosecutions. Dostupno na <https://www.osce.org/cthb/458083> [posjećeno 27. jan. 2021].
- 153 *Report of the Special Rapporteur on trafficking in persons*, para. 14 (pogledati fusnotu 62).
- 154 Human Trafficking Legal Center (2018), *Human Trafficking and Domestic Violence Fact Sheet*. Dostupno na <https://www.htlegalcenter.org/wp-content/uploads/Human-Trafficking-and-Domestic-Violence-Fact-Sheet.pdf> [posjećeno 8. marta 2021]. U ovom dokumentu je citirano: United States v.Yarbrough et al., No. 2:10-cr-20283 (W.D. Tenn.); Pogledati i United States Department of Justice, Press release *Sex Trafficker Terrence "T-Rex" Yarbrough Sentenced to Serve 536 Months in Prison* (29. okt. 2013)
- 155 Dostupno na: <https://www.justice.gov/opa/pr/sex-trafficker-terrence-t-rex-yarbrough-sentenced-serve536-months-prison> [posjećeno 8. marta 2021] Dostupno na <https://www.government.nl/topics/human-trafficking/ro- meo-pimps-loverboys> [posjećeno 8. marta 2021]
- 156 Human Trafficking Legal Center (2018), pogledati fusnotu 154. U ovom dokumentu je citirano: Complaint, Doe v. Faraghala, No. 2013-1-CV-238958 (Superior Court of CA, County of Santa Clara Jan. 14, 2013).
- 157 CEDAW (2020), Opća preporuka br. 38, para. 36–37 (pogledati fusnotu 53).
- 158 Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons, *Trauma bonding in human trafficking* (Washington D.C.: United States Department of State, 2020).
- 159 Christiansen D. M., and Hansen, M., "Accounting for sex differences in PTSD: A multi-variable mediation model", *European Journal of Psychotraumatology* (2015); Pogledati i Charak R., et al., "Factor structure of PTSD, and relation with gender in trauma survivors from India", *European Journal of Psychotraumatology* (2014).
- 160 The Counter Trafficking Data Collaborative (IOM). Pogledati fusnotu 119.
- 161 Smiragina-Ingelstrom, P., "Human Trafficking of Men: A Gendered Perspective on Victimhood" (The University of Sydney, 2020).
- 162 Surtees, R., "Trapped at Sea. Using the Legal and Regulatory Framework to Prevent and Combat the Trafficking of Seafarers and Fishers", *Groningen Journal of International Law* 1:2 (2013), s. 91–153.
- 163 EIGE (2018), p. 16. Pogledati fusnotu 42.
- 164 OSCE OSR/CTHB (2013). Pogledati fusnotu 127.
- 165 Beasley, E., "Overlooking Men and Boys in Forced Criminality at the Border: A Content Analysis of Human Trafficking Training and Awareness Materials" [unpublished MA thesis] (University of San Francisco, 2018). Dostupno na <https://repository.usfca.edu/thes/1077> [posjećeno 13. marta 2021].
- 166 UNODC global reports 2012–2020. Dostupno na <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html> [posjećeno 13. marta 2021].
- 167 UNODC global report 2020, s. 146.
- 168 Annual reports of the National Coordinator to the Parliament in Azerbaijan. Dostupno na <https://insanalveri.gov.az/?/az/menu/17> [posjećeno 14. feb. 2021].
- 169 MacCarthy, L.A., "A gendered Perspective on Human Trafficking Perpetrators: Evidence from Russia", *Journal of Human Trafficking* 6:1 (2020), 70–94.
- 170 UNODC (2020). Pogledati fusnotu 125.
- 171 Ibid.
- 172 U.S. Department of Justice (2015), *Identifying and Preventing Gender Bias in Law Enforcement Response to Sexual Assault and Domestic Violence*. Dostupno na <https://www.justice.gov/crt/file/799316/download> [posjećeno 13. marta 2021].
- 173 UNODC (2009), *Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners. Module 8: Interviewing victims of trafficking in persons who are potential witnesses*. Dostupno na https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/TIP_module8_Ebook.pdf [posjećeno 13. marta 2021].
- 174 Ibid.
- 175 Pogledati fusnotu 31.
- 176 National Action Plan for the Implementation of UNSC Resolution 1325 - Women, Peace and Security in the Republic of Serbia (2017–2020). Dostupno na <https://www.osce.org/mission-to-serbia/341146> [posjećeno 30. marta 2021].
- 177 OSCE project: Increasing and Supporting the Participation of Women at all Levels of Policing. Dostupno na <https://www.osce.org/node/466878> [posjećeno 7. marta 2021].
- 178 Report by the OSCE OSR/CTHB following the country visit to Georgia, 17–19 June 2019. Dostupno na <https://www.osce.org/cthb/451561> [posjećeno 30. marta 2021].
- 179 DCAF, OSCE/ODIHR, UN Women, "Policing and Gender" in *Gender and Security Toolkit*. (Geneva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN Women, 2019). Dostupno na <https://www.osce.org/files/t/documents/e/9/442519.pdf> [posjećeno 30. marta 2021].
- 180 OSCE OSR/CTHB, *Highlights of the International Conference: The Critical Role of the Judiciary in Combating Trafficking in Human Beings* (13–14 November 2019 in Tashkent, Uzbekistan), SEC.GAL/67/20, 20 May 2020.
- 181 Postotak otkrivenih žrtava trgovine ljudima u 21 zemlji zapadne i južne Evrope, prema starosnim grupama i rodu, 2018. (ili najnovije), na temelju podataka o rodu i dobi 11.839 žrtava. UNODC, *Global report on trafficking in persons 2020* (Vienna: UNODC, 2020), s. 133.

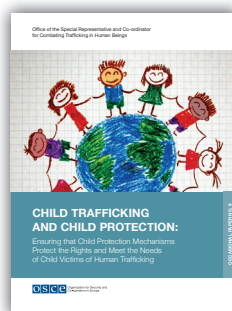
Naše publikacije

Sve publikacije su dostupne online na <http://www.osce.org/cthb>

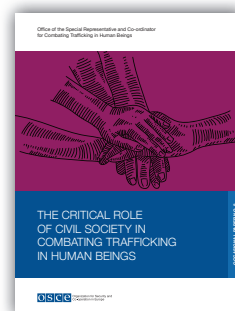
Serija tematskih izvještaja

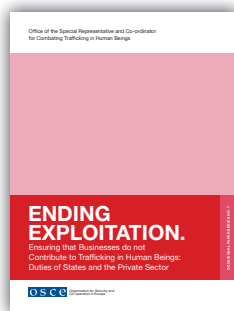
Occasional Paper No. 10
Applying Gender-sensitive Approaches in Combating Trafficking in Human Beings, 2021

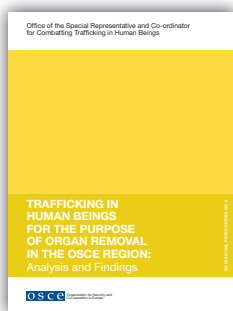
Occasional Paper No. 9
Child Trafficking and Child Protection: Ensuring that Child Protection Mechanisms Protect the Rights and Meet the Needs of Child Victims of Human Trafficking, 2018
<https://www.osce.org/cthb/405095>

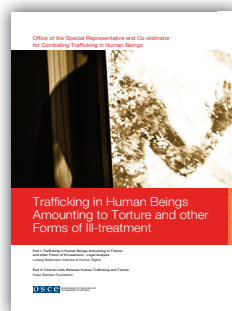
Occasional Paper No. 8
The Critical Role of Civil Society in Combating Trafficking in Human Beings, 2018
<https://www.osce.org/cthb/405197>

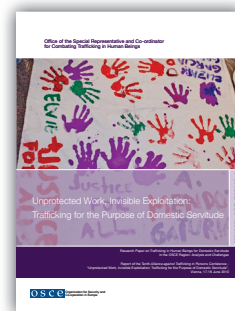
Occasional Paper No. 7
Ending Exploitation. Ensuring that Businesses do not Contribute to Trafficking in Human Beings: Duties of States and the Private Sector, 2014
<https://www.osce.org/secretariat/126305>

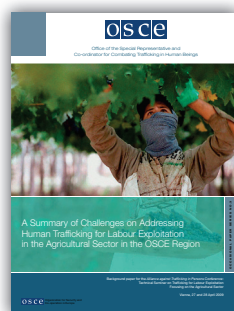
Occasional Paper No. 6
Trafficking in Human Beings for the Purpose of Organ Removal in the OSCE Region, 2013
<https://www.osce.org/secretariat/103393>

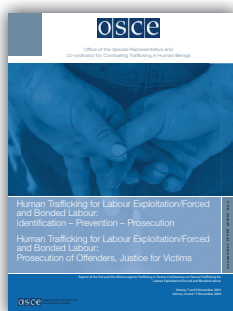
Occasional Paper No. 5
Trafficking in Human Beings amounting to Torture and other Forms of Ill-treatment, 2013
<https://www.osce.org/secretariat/103085>

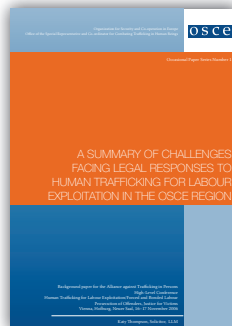
Occasional Paper No. 4
Unprotected Work, Invisible Exploitation: Trafficking for the Purpose of Domestic Servitude (EN/RU/FR), 2010
<https://www.osce.org/secretariat/75804>

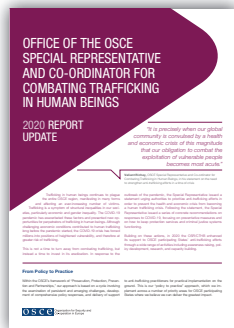
Occasional Paper No. 3
A Summary of Challenges on Addressing Human Trafficking for Labour Exploitation in the Agricultural Sector in the OSCE Region, 2009
<https://www.osce.org/cthb/37937>

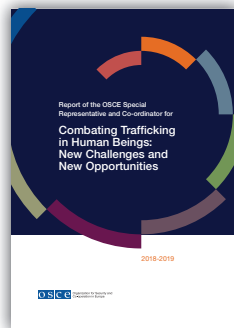
Occasional Paper No. 2
Human Trafficking for Labour Exploitation/Forced and Bonded Labour, 2008
<https://www.osce.org/cthb/31923>

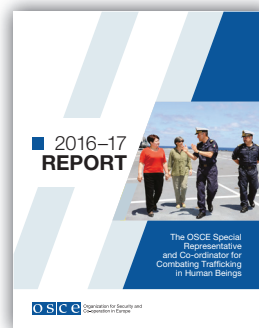
Occasional Paper No. 1
A Summary of Challenges Facing Legal Responses to Human Trafficking for Labour Exploitation in the OSCE Region, 2007
<https://www.osce.org/cthb/24342>

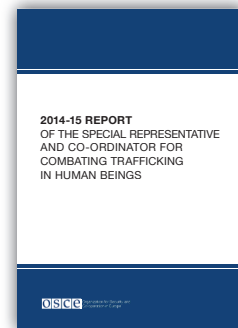
Report 2020
<https://www.osce.org/cthb/474687>

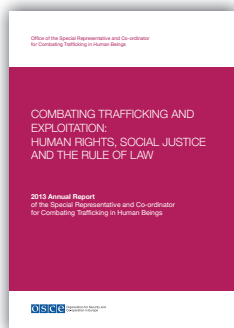
Report 2018-19
<https://www.osce.org/cthb/439712>

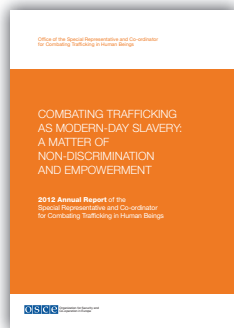
Report 2016-17
<https://www.osce.org/secretariat/360796>

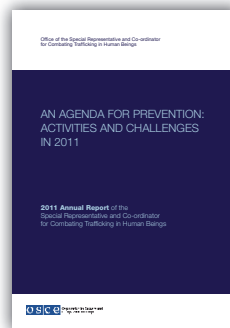
Report 2014-15
<https://www.osce.org/secretariat/210426>

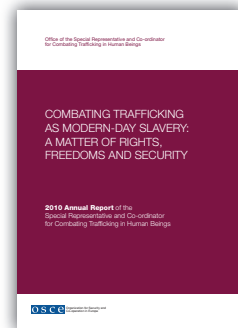
Annual Report 2013
 Combating Trafficking and Exploitation: Human Rights, Social Justice and The Rule of Law
<https://www.osce.org/secretariat/109731>

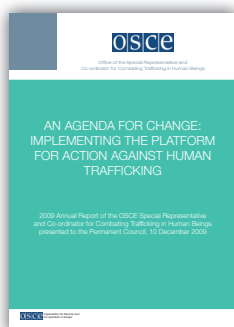
Annual Report 2012
 Combating Trafficking as Modern-day Slavery: Non-Discrimination and Empowerment
<https://www.osce.org/secretariat/98249>

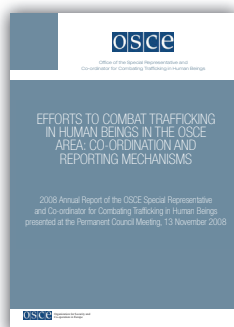
Annual Report 2011
 An Agenda for Prevention: Trafficking for Labour Exploitation
<https://www.osce.org/secretariat/86294>

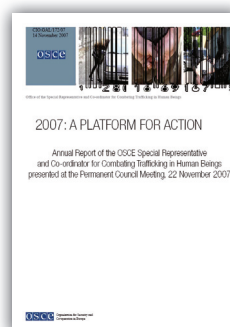
Annual Report 2010
 Combating Trafficking as Modern-day Slavery: A Matter of Rights, Freedoms and Security
<https://www.osce.org/secretariat/74730>

Annual Report 2009
 An Agenda for Change: Implementing the Platform for Action against Human Trafficking
<https://www.osce.org/cthb/40765>

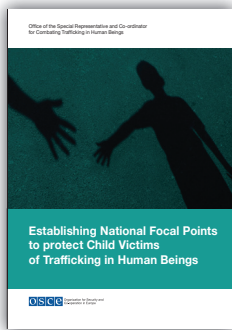

Annual Report 2008
 Efforts to Combat Trafficking in Human Beings in the OSCE Area: Co-ordination and Reporting Mechanisms
<https://www.osce.org/cthb/36159>

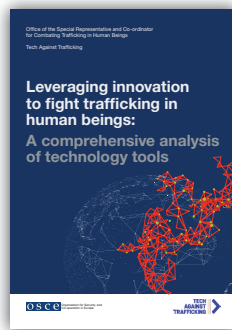

Annual Report 2007
 A Platform for Action
<https://www.osce.org/cthb/29588>

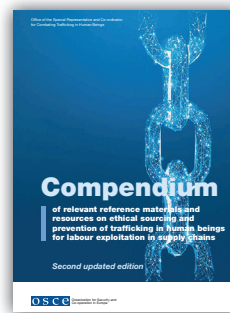
Ostale publikacije

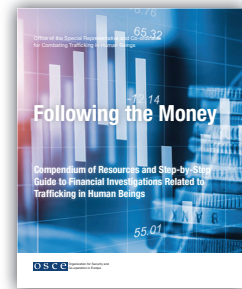
2020
Establishing National Focal Points to Protect Child Victims of Trafficking in Human Beings
<https://www.osce.org/cthb/472305>

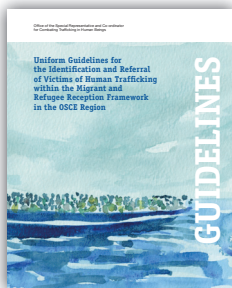
2020
Leveraging innovation to fight trafficking in human beings: A comprehensive analysis of technology tools
<https://www.osce.org/cthb/455206>

2020
Compendium of relevant reference materials and resources on ethical sourcing and prevention of trafficking in human beings for labour exploitation in supply chains
<https://www.osce.org/cthb/450769>

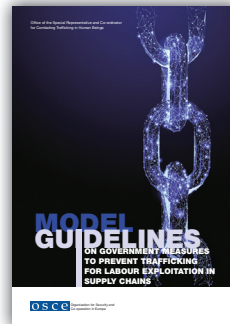
2019
Following the Money: Compendium of Resources and Step-by-Step Guide to Financial Investigations Related to Trafficking in Human Beings
<https://www.osce.org/cthb/438323>

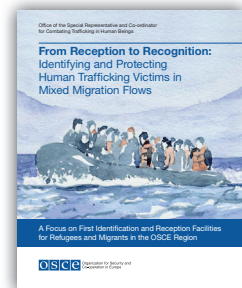
2019
Uniform Guidelines for the Identification and Referral of Victims of Human Trafficking within the Migrant and Refugee Reception Framework in the OSCE Region
<https://www.osce.org/cthb/413123>

2019
Compendium of Anti-Trafficking Commitments adopted by the OSCE Ministerial Council
<https://www.osce.org/cthb/440786>

2018
Model Guidelines on Government Measures to Prevent Trafficking for Labour Exploitation in Supply Chains
<https://www.osce.org/cthb/371771>

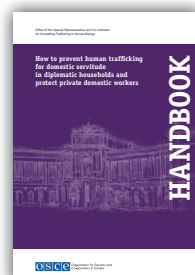
2017
From Reception to Recognition: Identifying and Protecting Human Trafficking Victims in Mixed Migration Flows
<https://www.osce.org/secretariat/367061>

2016
Commentary to the OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings (EN/RU)
<https://www.osce.org/secretariat/210391>

2016
Survey Report 2016
<https://www.osce.org/secretariat/289951>

2014
Handbook: How to Prevent Human Trafficking for Domestic Servitude in Diplomatic Households and Protect Private Domestic Workers (EN/FR/ES)
<https://www.osce.org/handbook/domesticservitude>

2013
Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the non-punishment provision with regard to victims of trafficking
<https://www.osce.org/secretariat/101002>

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
radi za stabilnost, prosperitet i demokratiju u
57 država kroz politički dijalog o zajedničkim
vrijednostima i praktičan rad koji ostavlja
trajne rezultate.

Ured Specijalnog predstavnika i koordinatora
za borbu protiv trgovine ljudima
Wallnerstr. 6, 1010 Beč, Austrija
Tel: + 43 1 51436 6664
Fax: + 43 1 51436 6299
email: info-cthb@osce.org
www.osce.org/cthb

Organization for Security and
Co-operation in Europe